Iris og Hebe

En Fortsættelse af Maanedskriftet Iris. Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

Udkom 1796-1810.

Skanningen (affotograferingen) er udført efter eksemplarer fra biblioteker.

Tidsskriftets skønlitterære indhold er indekseret på Dansk Forfatterleksikon:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850p/p104880.htm

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 13. august 2023 af Niels Jensen

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen

October, November og December. 1803.

Kjøbenhavn.
Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker
Johannes Breinholm.

Indhold.

Side.

Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris.

October 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker Johannes Breinholm.

Minde

Kronprindsesse Maria helliget.

I dunkle Skygger, Natten sig udbredte,
Hen over tavse Jord, en sagte Lyd
Af Dagens svundne Daad, dens Sorg og Fryd
For Øret svandt, og graalig' Dampe spredte
Sig over Engene; hoit Frøen qvad,
Og Sneppens tunge Klagelyd mit Hjerte
Opfyldte Vemod! med din omme Smerte;
Den svundne Dag Farvel, jeg bød saa glad.

Hvor barske Nordvind sig nu frelig svinger
Der ranken Gran sin vintergrønne Top,
Med snelle Skye med Susen hæved op;
Og stille Tungsind foer paa Stormens Vinger
Igjennem Skovens Mulm lig sagte Vind.
Hvor nu den kolde Mose troløs gynger
For Vandringsmandens Trin, der slynger
I stormfri Bugt sig Fiordens Vande ind.

Ved gamle Borg i Ly af mørke Ege
En Steenkreds snoede sig om Altrets Fod,
Som reist af mosbegroede Graasteen stod,
Og her med løse Haar og Kinder blege
En huldrig Qvinde knælede og bad:
Lad vise Odin! lad min Elskte vinde!
Men ak uhørte hendes Bønner svinde;
Alt Barden sorgfuld om den Faldne qvad.

Med Raseriets Lyn i skjønne Øie
Hun foer nu hen hvor blodig Yngling laae,
Og snart den ranke Lillie jeg saae,
Som slagen ned af Storm sit Hoved bøie —
Saa røver Krigens blodbestænkte Haand
En Pige her sin Ven og Moderen sin Mage,
Og Oldingen sin Trøst i Livets tunge Dage.
O, bind Uhyret dog med Kobberbaand!

Jeg saae dens Færd ved Kodans Strande.
Dens Fryd var Ankers Graad og Heltes Død,
Og frygtelig dens Tordenstemme lød.
Den ildrød over Sundets Vande
Paa Mulm indhylte Vogn fremdrog
Dens haarde Fodtrin stolte Skibe knuste,
Men længe ei dens vilde Storme bruste;
Thi Fredriks Bud dens Vælde slog.

Maria, Fredens Engel Dig ledsage!
Ved Elbens Bred og Kodans hule Strand;
Men glimter Krigens Lyn i Fredens Land,
Da Seirens Gud for Fredriks Banner drage
Til Strid for Danas Dal og Norges Fjeld.
Han, Landets Trost! med trofast Heltes Skare
Hjemile fra bekæmpet Ledingsfare
Til fredsom Kongedaad og Landets Held.

Ja hint usvigelige Fortids Minde
Med Sandheds Fakkel i retfærdig Haand
Dig følger overalt, lig venlig Aand.
For Middagsstraalerne fra Himlen svinde
Alt Mindestjernen for Dit sonnbue Liv
I Østen stiger og med Straaler blide
Velsøer Dalene og Fjeldets Side;
Omstraaler Nordens Pryd og Fredriks Viv.

Naar

Naar vore Dages vilde Storme tie
I Krigernes saa tavse Aftenstund,
Og naar den Godes sidste stille Blund
Maria Dig og Frederik indvie
Til Evighedens Daad, da sorgelig
Den Krands, som Tvillingrigets Børn flette,
Skal Mindet om den fælles Urne sætte,
Som giemmer Fredrik og som giemmer Dig.

Den Spæde, som nu under Fredens Skygger
Opvoxer trug for blodig Fiendehaand,
Omslynget varlig af Familiebaand,
Fortælle skal hans Daad, som os betrygger:
„Da Krigens hule Storme frygtelig
Hvert Rige rystede fra Syd til Norden
Og overskyllede med Blodstrøm Jorden,
Bedækkede hver Kyst med Dræbtes Lig.

„Da Danmarks Frederik blandt Storm og Bølger
Blandt stolte Rigers synkefærdig' Vrag
Og seierkronte Heltes Tordenbrag
Afværged' Skibbruds rædselfulde Følger
Indlagde Statens Skib i Fredens Havn;
Med Heltemod han lænkebandt hver Fare,
Med Visdom han undveeg hver listig Snare,
Paa Mindets Himmel lyse skal hans Navn.

M. Lindhart,
Sognepræst til Lierslev paa Mors.

Frue

Frue Geoffrins Maximer.

En Kone som Madam Geoffrin, der, uden at gjøre Paastand paa Titel af lærd Fruentimmer, besad en ualmindelig Forstand, der udsatte for d'Alembert en aarlig Indkomst af 600 Livres, hvilken hun derefter endnu forøgede med 1300 Livres Livrente; — der vurderte og understøttede alleslags Lærde og Konstnere, og i hvis Huus i Paris alt hvad der prætenderte Aand, Smag og god Omgang forsamlede sig, — saa interessant en Kone fortjener nøjere at kjendes. Her nogle Maximer, hvilke hun ofte igjentog for sine Venner og som fortjene at læses.

„At være huusholdersk er Kilden til „Uafhængighed og Veldædighed.

„Man maa ikke lade noget Græs voxe „paa Venskabs Vej.

„Pariserne (Kjøbenhavnerne og adskillige „Folk i mindre Steder) kaste tre Ting ud „af Vinduet: deres Sundhed, deres Tid „og deres Penge.

„Det bedste Middel for ej at kjede sig „hos andre er: at man taler med dem om „dem selv; man har tillige den Fordeel, „at Tiden heller ikke bliver dem lang hos „os.

„Man

„Man maa aldrig bede Folk af Stand „om noget, førend man er vis paa at er„holde det.

„Iblandt alle Maader at gjøre sig „Ulykkelige forbindtlige paa, er det den „beqvemmeste, at gjøre dem selv det Gode, „hvilket vi skulde søge at skaffe dem hos „andre.

„Man maa aldrig give Raad til Folk, „som ikke behøve Raad, aldrig gjøre dem „Bebrejdelser, som fortjene Bebrejdelser, „aldrig søge at opmuntre dem, som ennuy„ere sig.

„Man maa aldrig forsvare sine angreb„ne Venner fra den Side, hvorfra de an„klages, men fra den gode Side, som ikke „gjøres dem stridig.

„Folk som man elsker og æstimerer maa „man blot overhovedet rose, og ikke i Sær„delesshed eller stykkeviis."

At gjøre vel — og det ganske i Stilhed og paa den ædelmodigste Maade — var for denne gode Kone en Kilde til den sødeste Fornøjelse, af hvilken hun saa ofte øste, som hun dertil fandt ringeste Lejlighed. —

„Gjør Godt, skulde du endog henkaste det i Havet til Fiskene; Gud vil ihukomme det." — Dette østerlandske Ordsprog havde Geoffrin ladet afskrive og ophænge i Ramme. —

Mai-

Mairan havde uden al Betingelse og Indskrænkning indsat hende til sin Universalarving. Hun spurgte en Beslægtet af denne, om hun var tilfreds med Testators Villie, og da hun havde erklæret Testamentet lovmessigt, uddelte hun Mairans hele Efterladenskab, der beløb sig til 50000 Daler, iblandt hans Betjenter, Venner og Beslægtede. Efter at have fuldbyrdet denne Forretning sagde hun til en Ven: „Gudskelov! endelig er jeg i denne Morgenstund bleven færdig med at uddele vor fattige Mairans Efterladenskab; det satte mig i en virkelig Forlegenhed.“

Paa to Marmorvaser, som den berømte Bouchardon havde forfærdiget for hende, og som bleve hende overbragte ved tvende Arbejdsfolk, var der et Laag slaaet istykker. Man sagde hende, at den Arbejdsmand, der var kommen til denne Ulykke, havde Kone og Børn og var bange for at komme af sin Tjeneste for denne Forseelses Skyld. Got, got, sagde Geoffrin, han være ubekymret, jeg skal ikke sige et Menneske et Ord derom. Strax derpaa sendte hun den fattige Mand 12 Livres, for at holde ham skadesløs for den udstandne Angst — og den Arbejder, der havde talt et godt Ord for ham, gav hun ogsaa nogle. —

Da

Da man sagde hende, hvor slet Melk den Kone bragte med hvilken hun derom havde tinget, svarede hun: „Jeg veed det nok, men jeg kan ikke sige hende op, da jeg har givet hende 2 Køer.“ Man fandt denne Aarsag besynderlig. „Jo, blev hun ved, hun solgte Melk ved min Dør; mine Folk sagde mig, at hun var nær ved at fortvivle, fordi hun havde sat en Koe til; og siden det varede længe, førend jeg fik det at vide, saa gav jeg hende 2 Køer, een for at godtgjøre hende Tabet, og den anden for at trøste hende i den Kummer, som hun otte Dags Tid havde lidt: De seer altsaa, jeg kan ikke give Melkekonen Afsked. —

(Palms Adel der Menschheit S. 158 o. f.)

J. Paludan.

Deo=

Deodat Guy Sylvain Tancrede Gratet de Dolomieu,

fordum Malthesér-Ridder, Professor ved Bjergværksskolen og det naturhistoriske Musæum til Paris, Medlem af National-Institutet etc.

Denne ved sine Skrifter ligesaa meget som ved ulykkelige Skiebner især i sine sidste Leveaar berømte Naturforsker blev fød den 24 Juni 1750. Fra Buggen af var han Malthesér-Ridder. Men just derved kom han allerede tidlig i Livsfare. I en Alder af 18 Aar geraadede han i Stridigheder, ombord paa en Galej, med En af sine Vaabenbrødre, og dette havde en Duel til Følge, i hvilken hans Modstander mistede Livet. Saasnart han kom hjem, blev han ifølge Ordenens Love, der ikkun tillade Vaaben imod Kristendommens Fjender, arresteret og dømt til Døden. Nu blev han vel benaadet af Stormesteren, men Paven, der ikke vilde Ordenen vel, nægtede den dertil nødvendige Bekræftelse, trods alle, endog meget betydende Magters Bønner, indtil Dolomieu selv, efter ni Maaneders Fængsel, udvirkede sin Benaadning, ved et Brev til Kardinal Torrigiani, Premierminister i Rom.

Imid-

Imidlertid havde dette Fængsel gjort ham til et ganske andet Menneske; Ensomheden havde vænnet ham til at tænke, han var kommen tilbage til sine tidligere Studeringer; han havde erhvervet sig nye Kundskaber. Fra nu af fik han Videnskaberne kjære, især Naturkyndigheden, og drev dette Studie med Iver endnu bestandig paa hans militærske Løbebane. Omtrent 22 Aar gammel kom han med det Karabinier-Regiment, ved hvilket han omtrent i sit 15 Aar var ansat som Officier, til Metz. Her udmerkede han sig ved et heroisk Vovestykke. I en streng Vinter, udi hvilken Thermometret var faldet under 12 Grader, udbrod midt om Natten en skrekkelig Ildebrand i Lazarethet, hvilken, da Floden var dybt frossen, truede at ødelægge Alt. Dolomieu styrtede sig med tre Kammerater, der vare blevne dristige ved hans uforskrækkede Kjækhed, midt igjennem Regen ind i den brændende Sal, besteg Taget og afskar Ilden Communicationen. Denne højmodige Gjerning gjorde fortrinlig stærkt Indtryk paa hans Lærer i Chemien og Naturhistorien Pharmaceutikeren Thirion. Denne ved Hjertetsgodhed og Kundskaber agtværdige Mand havde ikke ringe Indflydelse paa hans Studeringer. Strax efter at være bleven bekjendt med denne Physiker oversatte han Bergmanns Værk om de vulkanske Substancer,

og

og ledsagede samme med Anmærkninger, ligeledes Kronsteds Mineralogie. Omtrent ved samme Tid oprettede han et varigt Venskab med La Rochefaucauld, der nyelig var kommen til Metz, en Mand af udmerkte Dyder og Dannelse; og denne Ædle var Drivfjæren, ved hvilken Dolomieu blev ganske vundet for Naturkyndigheden. La Rochefaucauld, som i de Skrifter Dolomieu havde deels nyelig udgivet, deels endnu under Hænder, anede den tilkommende Naturforskers Fortjenester, gjorde ved sin Hjemkomst til Paris Videnskabernes Akademie opmerksom derpaa, og dette sendte ham strax Diplom som Correspondent. Ved denne ham ligesaa uventede som smigrende Ære troede Dolomieu sig paalagt en nye Forpligtelse imod Naturvidenskaberne; han forlod Militairstanden for ganske at opoffre sig til disse Studier. Nu begyndte hans mineralogiske Rejser med at besøge de berømte Egne omkring det middellandske Hav, og Øen Maltha, hvor han først havde begyndt at betræde den videnskabelige Løbebane. Dernæst gik han til Sicilien. Kun 26 Aar gammel, fuld af Ungdoms Kraft og Iver, gjennemsøgte han først Ætnas Egne og dets Krater, besøgte nogle Gange Vesuv, Apenninerne, det gamle Latiums Søer og Bjerge, Steder, hvor deels Levninger, deels Produkter af udslukte Vulkaner vare at finde, og gjen-

giennemstrøifede Alperne i forskjellige Strøg. De Liparisfe Øer undgik heller ikke hans Opmærksomhed. Han udgav en Beskrivelse over samme netop i det Aar (1783), der udmerkede sig ved det med overordentlige Syner og Tildragelser forbundne skrækkelige Jordskjælv i Calabrien. Dolomieu ilede til dette ødelagte Land, for at studere Aarsagerne til disse frygtelige Begivenheder, og meddeelte i Aaret 1784 Publikum sine Ideer saavel over denne Katastrophe, som og over Jordskælvenes almindelige Virkning, der vare desto interessantere, da han deri viiste, at i den Deel af Calabrien, hvor Rystelserne havde anrettet de største Ødelæggelser, vare alle Bjergene kalkartede uden ringeste synligt Spoer af vulkanisfe Materier. Nogle Aar sildigere (1788) udgav han en Beskrivelse over Ponza-Øerne tilligemed en raisonnerende Fortegnelse over Ætnas Produkter. — Imidlertid var Revolutionen udbrudt. Men da intet offentlig Embed satte ham i Arbejd, saa lod han sig ikke forstyrre i sine Skribentarbejder og udgav endnu i Revolutionens første Aar adskillige vigtige mineralogisfe Afhandlinger *).

Under

*) Registeret herover, og hans øvrige mangfoldige Skrifter til Naturhistorien henhørende, maa man søge i franske Journaler og Cataloger, da det her er for vidtløftigt at opregne dem. P.

Under disse Arbejder havde Revolutionen efterhaanden taget en anden og skrækkeligere Skikkelse. La Rochefaucauld, haim lig i Hengivenhed til Frihedens Grundsætninger, blev et vildledet Folks Offer, og Dolomieu, i hvis Arme han opgav Aanden, saae sig forfulgt og tvunget til at flygte fra et Fristed til et andet. Trods disse Omstændigheder lod han foruden en anden Afhandling trykke En om den physiske Constitution af Ægypten, og havde det Mod at yttre heri sin Kummer over sin Vens Død og at anklage dennes Mordere, hvis Magt endnu udbredede Rædsler for Efterverdenen. Endelig vendte dog Roeligheden paa nogen Maade tilbage. Dolomieu blev ansat som Professor i Geologien ved den nye oprettede Bjergværksskole, og udgav atter adskillige Afhandlinger for dette Fag. Til samme Tid blev Nationalinstitutet oprettet; og Dolomieu, som var iblandt dets oprindelige Medlemmer, leverede i mindre end 3 Aar 17 Afhandlinger. Nu foretog han sig en nye Reise i det sydlige Frankerig og de øverste Alpebjerge. Til Fods, med Hammeren i Haand gjennemvandrede han Egnene ved Floderne Allier, Loire og Rhone, fulgte den store Alpekjæde fra Iseren til Veltlin, besøgte den under Navn af Allee blanche bekjendte Dal, hvis steile Sideklipper ere 3000 Metere høje, undersøgte

Mon-

Montrose, denne berømte Rival til Montblanc, saae paa nye Lago magiore, St. Gotthardsbjerget, Walliserlandet, den uhyre Række af Rhonedalens vertikale Steenlagere, og besandt sig for femte Gang paa det ved hans ærværdige Ven Saussiire berømte Montblanc.

Efter denne sex Maaneder varende Rejse kom han med en riig Samling af Bjerg- og Steenarter tilbage til Paris, og aflagde i Institutet en siden efter trykt Beretning om hans Jagttagelser, som vare mangfoldige tildeels ganske nye og frappante, hvorved han til Slutning siger: „Gud veed, om mit Liv skal blive tilstrækkeligt til alle de Undersøgelser, jeg tænker at gjøre."

Nogen Tid derefter begyndte Dolomieu et meget udførligt Værk over Mineralogien, der skulde udgjøre en Deel af Encyclopedie Methodiqve. Men dette Arbejd blev meget hastigt afbrudt ved Bonapartes Expedition til Ægypten, til hvilken, foruden andre Lærde, ogsaa Dolomieu blev udvalgt. Han afgik med Flaaden og ankrede med den for Maltha. Dolomieu, som ikke havde vidst noget af, at Expeditionen skulde begynde med Erobringen af denne Øe, skjulede sig dybt bedrøvet paa sit Skib. Men Stormesteren ønskede sig ham til Megler og Bonaparte udvalgte ham dertil. Saaledes blev han da

Over-

Overbringer af Overgeneralens Forslag til sine forrige Landsmænd, og han opførte sig derved paa en værdig Maade. Opmærksom imod alle Ridderne, og især imod dem, som tilforn ved Ordenens indbyrdes Stridigheder havde paa det stærkeste imodsat sig ham, viiste han saa megen Højmodighed og Delicatesse, at en Ridder, der havde viist sig som hans heftigste Modstander (Bullisen Coras) erklærede paa brav Maneer, at han sit hele Liv igjennem vilde gjøre sig Bebreidelser over sin uretfærdige Opførsel imod ham.

I Ægypten besøgte Dolomieu Alexandrien, Delta, Cairo, Pyramiderne, en Deel af det lange, Nildalen indfattende Bjerg; og allerede vilde han nøjere undersøge alle disse Bjergkjæder og gjennemreise denne hele Deel af Middelhavets Kyst lige til det arabiske Havs Bredder, da han følede sin Sundhed knækket og saae sig nødt til at vende tilbage til Europa. Dagen efter hans Affart fra Alexandrien blev Vinden stormende, Vandet trængte voldsomt i Skibet; man kastede alt Undværligt overborde og lod det ikke mangle paa den yderste Kræfternes Anspændelse. Men endelig blev alt Haab opgivet. Man vilde allerede kappe Masterne og overgive sig til Stormen, da en gammel neapolitansk Skipper gav det Raad at styre rundt omkring Skibet knuste Skibstvebakker og Hak-

kelse *). Dette i Begyndelsen latterligt skynende Middel blev med Lykke forsøgt; det stoppede det indtrængende Vand Veien, og man gjentog Brugen deraf saa ofte det var mueligt. Skibet undgik at synke, og, efterat det 8 Dage igjennem havde været en Bold for det frygteligste Vejr, blev det ved Stormen kastet ind i Havnen af Tarent just da det vilde skilles fra hinanden. Dagen derpaa blev en Matros betaget af Pesten, men en endnu større Fare truede Franskmændene. Tre Dage før havde den blodige Mordrevolution i Calabrien taget sin Begyndelse. Franzoserne bleve giorte til Fanger, satte i Land, og under en vild Mængdes Mordskrig kastede i et Fængsel, hvor Dolomieu tilligemed hans troe Kamerat den unge Mineralog Cordier og Generalerne Dúmas og Manscour med 43 Landsmænd bleve sammenpressede. Mangegange forsamlede Pøbelen fra Tarent sig, for at myrde Franzoserne, som havde undgaaet Skibbrudet; stedse bleve de hindrede deri af en emigrert Corse ved Navn Buca Campo, der satte sit Liv i Fare, for at redde Franskmændene. Atten Dage derpaa kom Efterretning om franske Troppers Anmarsch.

De

*) Hr. Professor Glahn paa Falster har skrevet en merkværdig Afhandling om denne Methode til Soemænds Frelse. P.

De Fangne bleve nu strax bragte i et rummeligt Huus, hvor man søgte at bringe den forrige slette Behandling i Forglemmelse. Men saasnart de franske Tropper bleve kaldte tilbage fra det Neapolitanske, var Fangernes Fare større, end tilforn. Imidlertid gjorde Dolomieu Udtog af Plinius til et Værk over Stenene i de gamle Monumenter, underholdt sig med sine Ulykkes Meddeelagtige over naturhistoriske Gjenstande, og trøstede sig ved Erindringen om sine Venner i Fædrenelandet, da de Fangne, berøvede al deres Eiendom, bleve pludselig bragte til Skibs over til Messina. Herfra skulde de sendes til Frankerig; ikkun Dolomieu ikke, som anklaget af de ved Erindringen om forrige Tider imod ham opbragte Medbrødre i Malteserordenen, skulde blive et Offer for Fordomme og gammelt Had. Endnu kunde han have reddet sig paa et Maltheserskib, men dertil hørte, at han, i det Tilfælde at Skildvagten satte sig derimod, skulde begaae et Mord, og et Mord vilde han ikke have at takke for sin Redning. Han skilte sig derfor fra sine Landsmænd med Standhaftighed, efterat han havde levert Cordier Breve til sine Venner og Anmærkninger over det Middellandske Havs Niveau. Han blev kastet i et Fængsel, der ikkun gjennem en Aabning fik Lys, men blev lukket om Natten. Her var han berøvet al

Trøst, ja, Fangevogteren søgte endog ved de taabeligste Efterretninger om hans Fædrenelands Tilstand at berøve ham alt Haab. Saasnart Efterretningen om hans Ulykke var kommen til Frankerig, reklamerede Nationalinstitutet, ja endog Regjeringen ham. Det Kongelige Videnskabernes Selskab i London og dets berømte Præsident Sir Joseph Banks, nu Medlem af Nationalinstitutet, tog sig af Naturforskeren. Danske gave deres Correspondenter i Messina Anviisninger til at understøtte ham. En der boende Englænder sørgede paa det højmodigste for ham. Den berømte Befordrer af Videnskaber og Konster den spanske Statsmand d'Azara, hans mangeaarige Ven, understøttede af alle Kræfter Dolomieus Forvandtes Bestræbelser. Selv Kongen af Spanien skrev for hans Skyld to Breve: men forgjeves. Dolomieu vidste ej engang, om hans skrækkelige Forfatning var hans Venner bekjendt. Imidlertid valgte Professorerne ved det naturhistoriske Musæum den Fangne i den afdøde D. Aubentins Sted, (fortrinsviis fremfor Hauy, der nu er hans Eftermand) til deres Collega, og strax derpaa forandrede Vaabenskjæbnen i Italien sig saaledes, at Neapel maatte bede om Fred. Een af de første Betingelser var Dolomieus Udlevering. Neppe ankommet i det naturhistoriske Museum aabnede han et Cursus

sus over den mineralogiske Philosophie: men strax derpaa besøgte han Alperne paa nye, hvilke han kaldte sine elskelige Bjerge, i Selskab med en Dansk, Kammerjunker Brun Nergaard, (som lod trykke en Efterretning derom) og Ejmands, Præfekten i Kanton Leman, af hvem man haver en særskilt, ligesom af Dr. Tode i Kjøbenhavn en i Journaler indført Efterretning om denne Rejse. Han besaae den højeste Top paa St. Bernhard, de berømteste Steder, hvor Bonaparte gik over Alperne, Gemmibjergene, den nye skjønne Vej over Simplon, Ticinodalen, de snevre Pasſer af Dissentis og Urseren, Dalen Rens og Gießnerglidtskeren. Ved Afskeden fra disse den graa Olds Stammebjerge, betragtede Dolomieu dem, lizesom rørt af en hemmelig Ahnelse, en lang Tid, vendte sig endnu engang om og tog bedrøvet Afsked med dem. Han reiste over Lucern Grindenwalds Gledtskeren til Chateauneuf til en elsket Søster og en med ham ogsaa ved Kjerlighed til Mineralogien beslægtet Svoger. Her udkastede han endnu en Plan til tvende nye Reiser: til Tydskland, hvor han vilde møde Werner og andre Mineraloger — og til Danmark, Norge og Sverrig, hvorefter han vilde udgive sin Mineralogique Philosophie, — af hvilken et Brudstykke blev trykt, hvilket han i sit sicilianske Fængsel

havde skrevet paa Margenen af nogle ham tilladte Bøger, med Blæk forfærdiget af Lamperøg og et paa en Steen tilslebet Been. — Men uformodentlig overfaldt en Sygdom ham og tog ham bort.

(Udtog af Lacepedes Lovtale over Dolomieu, holden i Nationalinstitutets offentlige Forsamling den 8 Juli 1802.)

J. Paludan.

Til

Frue Etatsraadinde Rejersen

ved hendes Nærværelse i Jylland.

Ungdomsroser falme paa den Skjønnes Kinder,
Amor røver Lillien og fly'r;
Vaarens Pragt afbleges snart og svinder,
Livets Himmel dækker Skjebnens Sky'r.

Men den blide Vaar, som Dyden om os skaber,
ej for Tidens Nordstorm visner den;
Ungdom, Mandom sig i Døden taber;
Dyden svæver over Graven hen.

Glæ-

Glædelivets Fryd er kun en farvet Skygge,
kun et Skjul for Livets Usselhed;
troe vi os i Glædens Arme trygge,
snart i Kummers Hav vi synke ned.

Huslig Moderfryd sin Ven ei troløs sviger,
i dens glade Skyggefreds er Fred,
Fred for Livets Tummel Lastens Smiger,
Ly for Venskab og for Kjerlighed.

Rigdom fryder kun i Medgangs glade Dage,
skrøbelig som Herren bli'r hans Ven,
fra det kolde Liig den iler fage,
vorder snart for andre ung igjen.

Aandens Rigdom øses af Alverdnens Kilde,
den ei ældes, men med Lynets Fjed
følger gjennem Fryd og Ørkner vilde,
tager Deel i Aandens Evighed.

Viid og Dyd og Moderomhu Krandsen flette,
som er gode Mødres Løn og Pryd.
Venner den omkring din Tinding sætte;
du er Børns og glade Venners Fryd.

Lindhart.

Sko:

Skolepryglerietš Roes.

En Provetale efter Dagens Tarv.

Ædle Herrer!

Det Fif, som Talere i Almindelighed pleie at betjene sig af, naar de i deres Indlednin= ger lægge an paa, at indynde sig hos deres Tilhørere — tildeels maaskee for at bøde paa deres Emners Tørhed — det Fif behøver ikke jeg. Ret levende gjennemtrængt af hellig Varme for mit høje Emnes Vigtighed iiler jeg lige til at anmælde dets Indhold: Jeg agter nemlig at underholde os med Betragt= ninger over

Skolepryglerietš velfortjente Roes.

For at give min Tale desto mere Lys og Liv, vil jeg strax forud bestemme Begrebet og den viide Omfang af det Ord, som skal udgjøre dens Hoved=Indhold. Samme Ord ville vi altsaa ikke have tagen i saa indskræn= ked en Mening, at det blot indbefattede Hug med Riis og Stok. Nei — det har, og bør have en langt mere udvided Bemærkelse. Hver den Prygler, der forstaaer sin Dont, veed

veed ret godt at anvende flere forskjællige Revsemaader: f. E. Kjødnap, Nævepuf, Haar- og Øreslid m. f. — Alle med Maneer anbragte kunne have deres store Nytte. Imod denne at regne vilde det kun have lidet at betyde, om enten et Par Tænder, eller og en Deel af Synet eller Hørelsen hændelseviis gik i Løbet. Desto vissere maatte jo naturligviis Virkningen blive paa det revsede Skarn. Efter denne Bestemmelse til Emnet selv:

Skoleprygleriet — mine ærede Herrer Velyndere! kan — som De selv vide — betragtes — ligerviis som enhver anden Ting — fra forskjællige Synspunkter; men hvilken vi end henvende vore Tanker til, saa vil dets Roes vorde lys og klar, som Solen selv.

Ingen fornuftig Tænker vil vel have noget imod den Sætning: at det er een af Viisdommens første Grundsætninger: at holde ret fast ved forældede Skikke. Hvo nævner mig her en ældre, end det velklingende Skoleprygleri? Velklingende — sagde jeg med Flid — thi endogsaa Navnets blotte Lyd — hvilket erindres kun i Forbigaaende — har — synes mig noget saa behageligt, at det — nok saa ofte igientagen — dog stedse forlyster Øret selv. „Decies repetita placebit." — Neppe fortjener den taabelige Indvending noget alvorligt Svar, hvil-

hvilke nogle foragtelige Neologer ville byde os: „at Plutarch selv, som Oldtidens bedste „pædagogiske Skribent, erklærer sig reent ud „imod Skolepryglerict med disse Ord: Børn „maae anføres til Kundskab og Dyd „ved Opmuntringer og fornuftige Fo„restillinger — men, for Himlens „Skyld! ikke ved Prygl eller haa„nende Behandling m. v." *). Kan vel en blind og opblæst Hednings Theorie komme i nogen Betragtning imod de mange Tusindes Praxis baade i de ældste og nyeste Tider? Desuden er det jo bekjendt: at Plutarch selv — ihvorvel han i Theorien synes at hade Skolepryglerict i Særdeleshed; viiste sig dog i Praxis, som Pryglerіets Ven i Almindelighed. Hvor vel forstod han ikke, at lade den Ene af sine Slaver afprygle den Anden? Med hvilken herlig Anstand uddelede han ikke sine Stokkeprygl? Man læse kun Begivenheden selv hos Forfatteren af de Atheniensiske Nætter. Blot den ligegyldige Koldsindighed, han derunder viiste, kan ikke bifaldes; thi Erfarenhed lærer, at hvad der skeer med Lunkenhed, skeer sjælden ret tilgavns. Den Gjerning derimod, som gaaer for sig med Enthusiasme, Liv og Varme, ud;

*) See det 11te Kap. i hans Skrivt om Børne-Opdragelsen.

udføres altid bedst. Ja — hvad behøves andet, for med eet at sætte Skolepryglerieťs Roes og Ælde uden al Modsigelse, end at holde os til den viise Salomons Ord? Salomon — denne mange hundrede Aar ælde Skribent, har jo givet os denne — som en hellig — Viisdoms Regel: „Hvo der „sparer sit Riis, hader sit Barn.“ — Himlen bevare os! — at hade sit eget Barn — hvo skulde være saa umenneskelig? og det er jo den, som sparer paa sit Riis. Fædre, Mødre, Skolelærere, samtlige Jorderiges Ungdoms Opdragere! ændser dog, og udfører med al Flid denne vigtigste af alle Bibellærdomme. Sparer ikke paa Eders Riis! Med Konstens Hjelp giver det Seihed og Styrke! Bruger det flittigen! Bruger det med al muelig Eftertryk — Bruger det især i Lidenskabens heftigste Paroxysme! Allene dermed beviise I jo tilstrækkeligen, at I elske Eders Børn.

Men ak! o tempora! o mores! Saa vidt er det i vore Dage kommen med Tidernes Fordærvelse, at det, fra Oldtiden af høylovlige Skoleprygleric ikke mere vedligeholder sin visse og jævne Gang. Ja — der skal virkeligen gives — ei allene Almue- men endog lærde Skoler selv, som ikke eie een eneste sand Prygler. Hvad enten Grunden dertil er at søge i de fordærvelige Seminarier,

ger

eller i det fordømmelige Frisktriverie? — det lader jeg henstaae uafgjort. Ak! hvi pønser dog Ingen paa, at bringe det velsignede Skoleprygleric — ligesom alle andre — uden dennes Hjelp aldeles frugtesløse — Videnskaber — i et ordentligt System? O tempora! o mores! —

For Skoleprygleriets roesværdige Fortjeneste taler dernæst med overvættes Fynd de mange Exempler af store Lærere, der paa en ret glimrende Maade have udmærket sig, som Værkeprygglere, af hvilke Nogle i vore Dage ere hensovede — Fred over deres Aske! — og Andre af forskjellige Aldere leve endnu — en straalende Glorie omgive deres Isse! O! den Drivt jeg føler i dette Øjeblik til, at nævne højt nogle af disse berømmelige Navne! Dog nei! I brave Hædersmænd! Selv beskeden vil jeg heller skaane Eders priselige Beskedenhed. I staae jo saa til Skue for det hele dømmende Publikum med de mange grantseende Øjne! og Lovtalerne ville ikke tie, naar Dødens Engel engang faaer Eder bortrevne fra dette Eders velgjørende Pryglelív. Kun eet blandt mange oplysende Exempler paa en højlærd Pryglers Konduite kan jeg ikke nægte mig selv, eller mine Herrer Medpryglere den Fornøjelse at anføre: En Skolepog begik den utilgivelige Prosodie-Bommert: at udsige Ordet an-

"antiqvus" med kort penultima; og, da han nu eengang med denne Glose havde misvant sit Taleorgan; saa faldt det ham for sært og tvært, strax med eet at udtale dette „i" som langt. Den brave Lærer var ikke seen til at bruge sin Livmethode: at gjennemprygle den halsstarrige Knegt. Rigtig nok vare alle Pryglene spildte for den Gang; men Virkningen sporedes dog i den følgende Tid; thi aldrig begik Forbryderen derefter den skammelige Last. Heel vel veed jeg, hvorledes Nogle have yttret den Meening: at Virkningen endog snarere havde været at opnaae ved venligt Spøg, ved ofte at udsige lydeligen og ret det anførte Ord, og ved at give Knøsen Tid til at øve sig i den rette Udtale: Men saadan daarlig Meening strider alt for meget an imod Subordination og rigtig Læremaade til at den skulde afbeviises med alvorlige Grunde. Kan vel Nogen, der har sund Menneskesands, andet end troe, at den Methode, som lærde Videnskabsmænd i hele 40 Aar og derover have betjent sig af med Held og Velbehag, maae være den bedste af alle?—

Pryglekonsten — og dette bliver min Lovtales tredie Deel — Pryglekonsten er den korteste Gjenvei og det letteste Middel til at bibringe Ungdommen Sprogkyndighed, Videnskaber og Moralitæt. De saa kaldede fornuftige Forestillinger,

ven-

venlige Sokratiske Samtaler, blide og sagtmodige Erindringer — at vække ædel Kappelyst og Selvfølelse — at betjene sig af individuelle Drivter og Karaktertræk for at opnaae det bedste Maal — m. m. hvorom der nu omstunder skrives en Deel — hvad er vel alt dette i Grunden andet „end forfængelige Kneb“ som nogle Nyesjedsjægere ville blænde os — og udmærke sig selv — ved? Den letsindige og kaade Ungdom leer kun deraf; og blive hverken klogere eller bedre derved. Skulle vi da være saadanne Daarer, og betjene os af denne lange og møjsommelige Omvei, der forudsætter baade empirisk Børnekundskab, og vedholdende Opmærksomhed — al den Stund vi have det simple og lette Middel ved Haanden, som fordrer hverken hovedbrydende Eftertanke, eller tidspildende Læsning — og aldrig forfeiler sit Maal: det kostelige Riis — de rene skjære Prygl.

Med denne sidst anførte staaer den nu følgende Roes i en meget nær Forbindelse: jeg mener: de herlige Virkninger, som Prygl frembringe baade i Litteraturens og Moralitætens Riger. Hvor uberegneligen mange Latinske, Græske og Hebraiske Gloser og Phraser — hvor mange skjønne Vers i begge hine Sprog — hvor mange hele Sider fulde lade sig ikke ind-

prygs

prygle i den dorske Ungdoms Hukommelse? Og Afhold fra Vildskab, Frækhed og alle Laster, som Erfarenhed noksom lærer, at de syndige Ynglinge ikke med det Gode kunne anføres til — hvor let frembringes ikke denne Virkning ved de velgjørende Hug og Prygl. Ja — var det end sandt — som det ikke er — hvad nogle phlegmatiske Pryglefiender ville lægge Pryglerict til Last: at det skulde virke en forkued, forsagt og slavisk Aand; saa blev dog dette en aabenbar Vinding imod den afskyelige Frivoløighed, som den raade Ungdom saa let vil henfalde til. O! lader os kun, mine ærværdige Medarbeidere i den fortreffelige Prygle-konst! skjænke Sandhedens Røst vort Hjertes hele Bifald. Lader os blive faste ved det, vi have lært, og ikke skamme os ved den Tilstaaelse, at vi selv — ligesom vore Forfædre — have faaet al vor Kundskab og al vor Sædelighed indprentede ved Hjelp af det velsignede kjære Riis. Intet kan jo heller tænkes billigere, end at vi udmaale med den samme Maade, som os er bleven tilmaalt.

Skulde det — efter alt, hvad anført er — endnu behoves; kunde Skolepryglericts Noesværdighed saare let godtgjøres ved den Bevitsmaade, som Fornuftlærerne kalde Inductionem. Erindrer Dem blot Pryglericts Almindelighed og herlige Virkninger i

alle andre Tilfælde. Nu i Huusvæsenet. Er det ikke en meget brugelig Skik, at Fædre og Mødre — naar noget ikke er efter deres Sind — straz uden videre Overlæg forprygle snart deres Tyende, og snart deres Børn? Og opnaae de ikke derved den Hovedhensigt: at stille deres billige Harme? Nu i Haandværkstanden. Er det ikke fuldkommen rigtigt handlet f. E. af Skomageren, naar han med Spanremmen indprænter den uagtsomme eller ryggesløse Dreng hvad han ellers ikke kunde lære — i det mindste ei paa saa let og følelig en Maade? — Nu i Krigsstanden. Hvo seer ikke næsten overalt de haandgribeligste Underværker af Fugtlingens, og Katningens og andre piinlige Legemsstraffers viise Anvendelse? „Mennesker i Almindelighed — og Krigsfolk i Særdeleshed ere — og maae behandles som — Maskiner."

Saa omtrent tænkte jo, og handlede den største af det sidsthensvundne Aarhundredes store Førster. Og omendskjønt en vis — vel ikke meget mægtig; dog herlig og kraftfuld — Nation, saavelsom Nyefrankerne efter Nogles Meening — afvige fra den almindeligen antagne Grundsætning; saa bør dog hverken et saa lidet Folk, som det første; eller et saa letsindigt, som det andet, komme her i nogen Betragtning. Skulde da den Ting, som i alle andre Stænder og Tilfælde har saa udbredt,

og

og saa afgiort en Brug og Nytte, ikke meget mere have dem paa de Steder, hvor Lærdom og Dyd skulle inpræntes Ungdommen, og Grundvolden lægges til kommende Slægters Vel? —

Ere vi nu ved saa mange og stærke Grunde blevne overtydede om Skolepryglcriets høie Værd; skulle vi da, mine orthodoxe Medpryglere! lade vor gode Troe vorde vaklende ved nogle nyemodige Vitslingers grundløse Ræsonnement, hvoraf der — desto værre! forekommer alt for meget i de saa kaldede Dagens Skrivter? Ubeskriveligen ærgerligt er det vist nok! at støde ideligen an paa slige vranglærende Steder. Nyeligen fik jeg i Sinde, at blade noget om i Englænderen: Dittons Skrivt om Kristi Opstandelse — et Skrift, som ellers er bleven meget udraabt for ualmindelig Grundighed — og see! strax stødte jeg paa disse højstforargelige Ord: „Aldrig kunne Prygl anvendes paa „Forstanden i virkelige Grundes Sted. „Saar og Ribler kunne de vel bibringe Legemet; men ingensinde fremvirke andre Begreber i Forstanden. „Forstanden bestaar hverken af Træe „eller Jern, at Oxer og Hamre kunne give den en anden Form. End „ikke i Ilden selv, som dog smelter „de haardeste Metaller, lader Sam-

„vittigheden sig tvinge.“ Af Harme bortslengte jeg strax denne slette Bog, og agter aldrig meer at blade om i den.

Og nu — mine hæderværdige Herrer Pryglevenner! thi med et mere passende eller bedre fortjent Hædersnavn vidste jeg ei at nævne Dem — farer de kun frem med stadige Trin paa den saa længe bevandrede alfare Vei! Lad hverken sophistiske Skingrunde eller Tidsalderens Aand, eller mwisommelig Eftertanke — eller de Forprygledes ynkelige Jammerklage, Had, Forbandelse eller Fortvivlelse — ei heller slette Menneskers æreskiændende Sladder gjøre mindste Forandring i Deres ædle — af Menneskeslægten evig fortjente — Handlemaade. Visseligen skal værdig Agtelse og Tak ledsage Dem til Gravens Roe!

Det skee — det skee Dem Alle! Amen!

N. Blicher,
Præst i Randlev.

Vor-

Borgerlig Artillerie-Major Andresens Minde,

sat af hans Vaabenbrødre.

Slumre trygt du Ædle! slumre stille
Hvilens Søvn i Gravens tavse Favn,
Tunge Taarer paa din Gravhøi trille
Venskab klager ved sin Yndlings Savn.

Røde Lyn i mørke Skye sig tændte,
Stormen sine Lænker søndersled;
Dødens Engel hurtig Faklen vendte
Høie Bølger bare dig til Fred.

Alle, som dig kiendte — alle klage!
Dannemandens ægte Præg du bar,
Borgersind fra Oldtids fiungne Dage,
Borgerværd din lyse Hæder var.

Blid du stod ved blege Armods Side,
Var den Svages Støttestav i Nød;
Enkens Taarer randt da ei saa stride,
Og de Spædes Jammersuk ei lød.

 Glad

Glad du dvæled' der, hvor Frosind smilte —
Glædens Mand i skyldfrie Glædes Lag,
Men — naar Pligter kaldte troe du ilte
Ufortrøden for den gode Sag.

Kjæk du stod, da trint om Faren trued',
Kjæk paa Danmarks store Hædersdag;
Og da Faren steeg — du roelig skued'
Kampens Lynild og det nære Slag.

Sandhed lyder gjennem Harpens Tone,
Sandhed ene skildrer Mandens Værd,
Sandhed fletter denne Borgerkrone,
Sandhed fletter den om Urnen her.

Agtet, mindet, elsket skal du være
Ædle, sjeldne heden farne Ven
Medens Borgersind er Dansk.s Ære
Medens ædel Daad grundfæster den.

J. Rehling.

Om

Om Skuespillene i Helsingor.

(Efter mundtlig Beretning).

Første Brev.

De ønskede at vide, Hoistærede! hvad Lykke deved Hr. Instruktør Schwartz fra ifior af hos os indførte Skuespil har havt, og spørger: om de vedblive at opføres i Aar. Den første Deel af deres Spørgsmaal anseer jeg som en tilladelig Nysgierrighed jeg efter bedste Evne skal stræbe at fyldestgiøre — men den anden Deel maae jeg antage som et Produkt af deres satiriske Aand, og skal nok betyde saa meget, som om vi ikke ere vandte til længe at noies med een og den selvsamme Forlystelse. Det er saa langt fra at jeg nægter denne Sandhed, at jeg tvertimod fuldkommen bifalder deres Meening. Erfarenhed har lært mig at vi her maae have Afvexlinger til Morskab, ellers kiede vi os snart. I fem Aars Tid have vi f. Ex. snart foretrukken de tarvelige og sparsomme Klubselskaber, snart de saare bekostelige og kiedende privat Assembleer, og snart igien Skuespillene. Man begyndte at nyde alle disse Forlystelser med

en

en brendende Hundedagshede og sluttede med Feberkulde. Aarsagen til denne Vegelsindighed hos Publikum kommer nok af, at det spænder Indbildningskraften for høit inden Begyndelsen — hvad Under da, at de ikke finde hvad de venter. Hvorvidt nu dets Forventninger ved Hr. Schwartzes Anmældelse, om at opføre Skuespil, gik, kan jeg ikke sige. Saa meget er vist — at uagtet Hr. Instruktøren viselig indskrænkede sine Løvter, uagtet han kaldte sit Selskabs Lemmer, Begyndere, der skulde dannes til gode Skuespillere, uagtet han erindrede: at man ikke maatte vente noget Overordentligt, og uagtet han kun lovede af og til selv at træde frem paa Banen — saa ventede man sig dog ikke uden fuldkomne Skuespillere, og tænkte sig Hr. Schwartz i det mindste hver anden Aften som Handlende. At disse forudfattede Meeninger meget maatte forringe Forneielsen, er en Sag som taler for sig selv. Imidlertid forløb den første Vinter, og paa nogle smaae Uenigheder nær mellem Instruktøren og Skuespillerne, hvori en Deel af Publikum blandede og ikke burdet blande sig, gik alting skikkelig vel. Ynskelig var det, at saadant ikke hændtes tiere. Bestyreren og hans Selskab, kan have mangfoldige Smaating at handle om, der slet ikke vedkommer Publikum.

kum. Naar det faaer gode Skuespil, og Selskabet udfører dem med Flid og Lyst, og efter deres bedste Evner, saa kan man ikke forlange mere. At tage Partier enten med hiin eller dette, forstyrrer det Hele. Men, for at komme til Sagen igien, saa maa jeg dog til deres Spørgsmaals anden Deels Besvarelse endnu tilføie: at Skuespillene atter den anden October tage deres Begyndelse, og jeg troer, at med Erindringen af Iffland skal Skuepladsen aabnes. De seer altsaa, at man længere end et Aar kan more sig med en Forlystelse her i Byen.

De vil vide mine Tanker om Hr. Schwartzes Personale og spørger videre, hvor stort Antallet af de Spillende er? — Det egentlige Personale er saavidt jeg veed, Skuespillerne Hertz, Møller, Søeborg, Rungsted, Eilertsen og Sax — og Skuespillerinderne, Madame Rungsted, Jomfrue Rosenkilde, Falk og Fredrichsen. At Hr. Schwartz med disse faa Subjekter, ikke var istand til at udføre store og vidtløftige Stykker indsees letteligt, han maatte altsaa som oftest betiene sig af en Deel til det kongelige Danske Theater henhørende Skuespillere, der sandelig meget bidrog til Stykkernes gode Udførelse og til Publikums sande Fornøielse. Med Erkiendtlighed

erin-

erindrer sig endnu hver Mand af Smag en Knudsens og Saabys Spil i Epigrammet o. s. v., ligesom De Herrer Olsen, Eenholm, Kruse og Madame Petersen. Jeg indlader mig ikke i at bedømme deres Spil, da de ikke høre til Hr. Schwartzes egentlige Personale, men mine Tanker om dette er følgende:

De tvetydige, onde og naragtige Karakteer-Roller er falden i Hr. Hertzes Lod og ingen kan nægte, at han jo anvender al Flid for at vise dem i det rette og naturlige Lys, hvilket er saa meget mere roesværdigt, som han i sig selv og i det daglige Liv er bekiendt for at være en besleden, sædelig og retskaffen Mand, der i alle Maader fortiener Publikums Agt. Han har en tydelig Udtale, heldig Hukommelse, bruger en passende, ei overdreven Gestikulation og Mimik, har baade Stemme og Ansigt i sin Magt — altsammen Egenskaber, en Skuespiller, der vil giøre Lykke paa Banen, ikke kan undvære, saa jeg tør paastaae, at dersom Hertz med disse Naturgaver og med den hidtil anvendte Flid, fremdeles fortfarer, at behandle sin Konst, i føie Tid kan træde frem paa hvad større Skueplads han behager, uden at staae Fare for at mishage. De Roller, han i Fior i Særde-

delesbed skildte sig overmaade godt ved, vare Bogholderen i Klassclotteriesedlen, Faderen i Greverne Klingsberg, Spradenfeldt i de snorrige Fættere., den Fremmede i Menneskehad og Anger, Msr. Spasir i Virtuosen og mange Flere, som nu ikke falde mig ind.

Hr. Møllers Fag er at spille de gamle lidende og muntre Mænds Roller — Han spiller dem ret godt, dog de muntre bedre end de alvorlige. I de sidste bliver han ofte for ivrig, og geraader for pludselig i Passion og i saa Fald, faae visse Ord en saare ubehagelig Lyd, der ikke behager Øret. Saaledes bliver Navnet Frands i gamle og nye Sæder, i hans Mund til Frandsch, Ordet Ja, til Sia. Desuden er det Skade, at han ikke har Ansigtet i sin Magt, et vist fortrakt Smiil, ledsager hans Repliker baade i de muntre og sørgelige Roller. I Øvrigt har Hr. Møller et godt Organ, en tydelig Udtale, spiller med Lyst og Fliid, og henhører vist ikke til de Skuespillere, der stole paa Souffleurens Gunst og Hvisken.

Naturen har ikke handlet stedmoderlig mod Hr. Søborg i Henseende til de Egenskaber der udfordres til den ømme Elsker. Saa vidt jeg veed, er det den eneste Karak

ter

ter han giver sig af med. Man har derfor Grund til at vente, at han med Tiden vil drive det vidt i dette Fag. Han bærer sig godt paa Theatret, har en god Declamation, og veed som oftest, at give Udtryk og Ord den sande Vægt. Skade, at han ikke sielden, især naar han geraader i Varme, giver sin Krop en krampagtig Dreining, der overmaade mishager Diet. Ansigtsmusklernes og Hagens Bevægelse, nærme sig ved slige Leiligheder til Konvulsioner. Han bevæger Armene især den Hoire desuden meget for tvungen, i Almindelighed løfter han Forarmen hastig op til Brystet eller Ansigtet, og giør en skarp og spids Vinkel med Albuen, der sandelig ikke seer godt ud. At det ikke er anstændigt, og paa ingen Maade passer sig for den ømme Elsker af fiin Levemaade, i sin elskede eller andre smukke Folks Nærværelse, saare ofte at tage sine Negler i Diesyn og at føre dem til Munden, som Hr. Søeborg er kommet i Vane med, haaber jeg, at han vil tilstaae, og jeg er overbeviist om, han behøver kun at vide, man har lagt Mærke dertil, for at beflitte sig paa at aflægge denne Grimace. — Ubetydeligheder, vil man sige, i Betragtning af hans flere gode Egenskaber som Skuespiller; — med Fornøielse underskriver jeg denne Dom, men troer tillige:

at

at det maae være Manden, der har Anlæg til at vorde en udmærket Skuespiller langt gavnligere, at kiende sine smaae Feil, end uafvidende at fremture med samme, saa de blive til Vane, og fæste alt for dybe Rødder.

Hendriker, Arve, Bønder, snedige Forvaltere og taasede Drenge-Roller kunde aldrig falde i bedre Hænder end i Hr. Rungsteds, der som oftest udføre disse paa vort Skueplads — men han bør vænne sig til at hæve sin Røst noget mere, naar det ellers er ham om at giøre at unde Tilhørerne Indholden af sin Rolle, hvilket det saa meget mere tør giøre billig Krav paa, siden Theatret ikke er af de største.

Hr. Eilertsen har just ikke den bedste Legemsbygning for Theatret, en hvis slingrende Stilling, tvungne Bevægelser med Arme og Been, monotonisk Declamation, tit gientagen Stirren paa sin Hat og en Ilen i sin Diction, som om han frygtede, man ikke betids nok kom til at høre det sidste Ord — ere Mangler, han for alleting maae søge at blive af med, naar han ellers vil fortiene Bifald. Dog har han meget forbedret sig, saa man i de sidste fem til sex Stykker neppe kan kiende ham igien, især spilde han Doc-

toren, i de lystige Passagerer, skikkelig godt Man seer heraf, at det ikke mangler ham paa Lyst og Flid, tvende Egenskaber, hvorved de umuligste Ting, kan blive muelige.

Hr. Sax vilde maaskee være bedre Skuespiller, dersom Naturen havde undt ham bedre Organ og en tydeligere Udtale. Til Undskyldning for hans mindre hældige Spil, maae jeg tilstaae, at Hr. Schwartz nok har tiltroet ham formeget, naar han tildeelte ham Roller, som Raad Eölen i de syv Tusinde Daler, Cancelie-Directoren i Epigrammet o. s. v. hvilken sidste, han al ligevel spildte over al Forventning, især den første Akt. Naar det ellers er Hr. Sax om Publikums Bifald at giøre, som han udentvivl attraaer og ønsker, saa skal mit Raad være, at han aflader at deklamere for Pathetisk, hvilket falder ud til Monotonie hos ham, og at han ikke fægter for meget med sine Arme, thi bedre slet ingen Armebevægelser, end stive og utidige.

Førend jeg henvender mig til Skuespillerinderne, skulde jeg endnu med Rette sagt et par Ord om tvende, der al for ofte kiedede os med det Lidet, de havde at sige paa Skuepladsen i Fior, men som de i Følge Ryktet

ikke

ikke længere høre til Selskabet, saa forbigaaer jeg dem med Taushed, og ønsker os til Lykke med deres Afskedigelse.

Jeg kommer nu til Skuespillerinderne, der ere 4 i Tallet.

Madame Rungsted er en god Actrise og stiller sig meget vel ved de ømme Mødre og Skiende-Roller. Dersom hun var lidet høiere og mindre buttet, vilde hun vist giøre bedre Effect paa Skuepladsen. Hendes Udtale er tydelig og flydende, og hun declamerer ret godt, hendes Ansigt er udtryksfuld, især naar hun skal være vred og vise Foragt. Dersom hun blot holdt sig til disse Roller, kunde hun bringe det vidt deri; men til at forestille en Elskerinde, har hun ingen Hæld, maaskee at hendes Bygning er skyld dertil. Hun giorde sig ellers megen Flid i Fior, og er almindelig yndet af Publikum.

Jomfrue Rosenkilde er en ung Skuespillerinde, der giver Haab om at blive god. Det var ellers ikke af Veien om hun lidt mere vilde memorere hendes Roller end hidindtil er skeet. At hun ofte lemlæster Ord, især de franske, er Mangel paa Kundskab. Hen-

Hendes Bevægelser og ikke sielden ogsaa Stillinger, ere endnu meget for stive til at behage, og naar hun geraader i Affect, bliver hendes Røst skingrende. Som oftest plages hun af Hoste — i det mindste naar hun er paa Skuepladsen — men ikke al Hoste kommer af Forkiølelse, siger Oldingen Tode, om de paa Prædikestolen hostende og harkende Præster. Naar hun leer, er hun utaalelig, hendes Latter ligner som oftest een af Semitoner componeret men mislykket Trille, frembragt af en frygtsom Sangerinde. — Dog, alle disse smaa Feil kan forbedres og forandres i Tiden, naar Jomfrue Rosenkilde fremdeles anvender Flid til at opnaae større Fuldkommenhed i Skuespillerkonsten. I øvrigt har hun et sidrligt Væsen paa Theatret og de uskyldige ømme Elskerinde-Roller, stiller hun sig temmelig vel ved.

Jomfrue Falk er meget vel dannet og skikket til de Roller, hun hidtil har udført. Den muntre, geskieftige Kammerpige, de uskyldige unge Frenderpiger, er hendes Fag. Hun taler et hurtigt Sprog, har et muntert Væsen og et, saa at sige, næsviist Udseende. Som oftest taler hun for hurtig, saa man med Nød og neppe kan forstaae hende. En hvis Dirren med Hovedet har hun ogsaa vænt

sig

sig til, hvortil den stygge Mode, at lade Haarene hænge i Øinene nok meest giver Anledning til. Naar hun venner sig af med den al for yppige Tiaddren og den ikke behagelige Dirren, vil hun vist ikke mangle at blive en brugbar Skuespillerinde.

Jomfrue Friderichsen! ja — hvad skal jeg sige om hende? — Hun er kun Husholderske i Klassélotteriesedlen. Hun glemmer som oftest sin Rolle paa Hylden; og dersom hun til Vinter ikke forbedrer sig; ja hvad Raad er der saa?

End een Skuespillerinde — næsten troer jeg at forsynde mig ved denne Leilighed, med at tage dette Navn i Forfængelighed — viste sig ikke sielden paa Skuepladsen i Fior-Vinter, der holdt et slemt Huus med en Deel gode Roller, hende var anbetroet, men Tak skee hende eller Instruktøren, hun blev lige saa snart usynlig som hun hastig faldt ned fra Skyerne.

Saaledes har jeg nu opfyldt deres Ønske, Høistærede! i Henseende til vort Skuespillerselskabs Evner og Forfatning. Endnu maae jeg erindre: at vort Skueplads er lidet men net. Tilskuerne sidde bekvemme og godt.

Deco-

Decorationerne ere ikke slemme, men de har begyndt at kiede Øiet, fordi man næsten hver Spilleaften faae de Samme og ikke sielden allesammen paa een Aften. Vi haabe derfor meget, at Hr. Schwartz foranstalter nogle nye i Aar, eller i det mindste forbedrer og reparerer de gamle. Vi leve ligeledes i den behagelige Forventning, at Hr. Schwartz tiere end i Fior fornøier os med sit ypperlige Spil og ønske, at han oftere fik Leilighed at bivaane Prøverne, paa det de værste Feil i Declamation og Spil hos de yngre, maatte vorde rettet.

Næste Gang kan de Høistærede! vente Efterretning om det for i Vinter første Skuespils Udførelse. Imidlertid henlever jeg ꝛc.

U d g.

Gavnlig Virksomhed.

Enhver retskaffen og god Borger i en Stat, betragter den anden, som en fælles Medarbejder, i en fælles Sag, for at opnaae et fælles Øjemeed. Den samme Folkestyrer, de samme Love, den samme Luft, den samme Jordbund, det samme Fædreland, ere lutter Baand, som sammenknytte og forene en Stats Borgere med hinanden; som forme den Overeensstemmelse, der er nødvendig til Lyksalighed i det Hele. Alle maae virke til almindeligt Vel, ved gavnlig Daad: Folkestyreren, ved Viisdom, Klogskab, Skjønsomhed; Statsmanden, ved Standhaftighed, Frimodighed, Aarvaagenhed; Adelsmanden, ved ædle Drifter, ædle Handlinger, ædle Exempler; Embedsmanden, ved Nidkjerhed, Troskab, Duelighed; Krigeren, ved Mod, Mandighed, Tapperhed; Videnskabsmanden, ved Betragtninger, Undersøgelser, Opdagelser; Konstneren, ved Overlæg, Flid, Vindskibelighed; Folkelæreren, ved Retsindighed, Sagtmodighed, Overtalenhed; Ungdomslæreren, ved Nedladenhed, Taalmodighed, Utrættelighed; Handelsmanden, ved Forsigtighed, Billighed, Tækkelighed; Sømanden, ved Erfarenhed, Dristighed, Agtpaagivenhed; Agerdyrkeren, ved

Stræbsomhed, Fævnmodighed, Tilfredshed; Alle, ved Retskaffenhed, Redelighed, Oprigtighed.

Det er enhver Borgers Pligt: at han med yderste Flid virker til Fædrelandets Vel: dette er Folkestyrerens, og hver Undersaats højeste og helligste Lov. Men Statens Formaal, dens Grundlove ere Hovedkilden til den virksomme Borgers Pligter: uden disse Grundsætter, har han ingen Ledesnor at følge; ingen Tømme, som holder ham tilbage. Vel nyder han sand Borgerfrihed, naar man antager, at alting bestyres paa ordentlig og god Maade: men hos det ufuldkomne, det feilende Menneske, kan den uindskrænkede udvortes Frihed vorde misbrugt; hans Villie kunde faae en falsk og urigtig Styrelse til det, som er ubilligt, uanstændigt, unyttigt; han kunde mangle Klarhed i Begreber, til at indsee de sande Kjendetegn imellem Dyd og Last, Godt og Ondt, Ret og Uret; han kunde mangle Kundskab om den nødvendige Sammenhæng, de nødvendige Forbindelser, den nødvendige Forskjellighed i Grader imellem Statens Lemmer; og hans frie Handlinger maatte være underkast Ubestemthed, Ustadighed og Uordentlighed. Derimod, ved viise, retfærdige, nyttige og velpassende Love, bliver hans Forstand oplyst; hans Hjerte bliver forbedret; og hans Handlinger faae den rette

Gang.

Gang, en ordentlig Styrelse, en afpasset Stemning. Da virkes hos ham lutter ædle Egenskaber: Kjerlighed, Hengivenhed, Troskab mod Fædrelandet; Ærbødighed, Underdanighed, Lydighed mod Folkestyreren; Venlighed, Fredelighed, Velvillighed mod Medborgere.

Folkestyrerens Virksomhed, er af den højeste Vigtighed, af den mægtigste Kraft, af den største Udstrækning. Den er højst vigtig; hans Sjæl, er Sjælen af en heel Stat; hans Villie, er hver god Borgers Ønske; hans Lov, udtrykker dette Ønske; og Ønsket helliges, ved hans Lov: han styrer Folket efter denne Lov; og hans Virksomhed, har Folkets Lyksalighed til Hjemeed. Virksomheden er mægtig: den giver hele Statsmachinen det behørige Liv, i en ordentlig Forbindelse, i en afpasset Gang, i en stadig, en vedvarende Bevægelse. Mange vigtige Næringer vorde opdagede: mange ufødde komme til Live; mange sovende vækkes; mange svage erholde vedbørlige Kræfter. Overalt skal Næringer blomstre: ingen Arbejdere maae staae ledige, paa Statens Torve; og de arbejdende Hænder, maae ikke arbejde forgjæves. Ingen Vahre maae ligge stille; ingen Drift maae svækkes; ingen Fremgang maae standses; ingen Velstand maae synke tilbage.

Folkestyrerens Virksomhed er overmaade udstrakt: fra Hoveddrivefjederens første bestem-

 mende

mende Kraft, uddeles Kraften overalt paa mange Tusinde Hjul, i Statsmachinen; men Kraftens Grader ere forskjellige, efter Hjulenes forskjellige Beskaffenhed, efter deres forskjellige Radier, efter deres forskjellige Beliggenhed, efter deres forskjellige Afstand. Denne Virksomhed kan betragtes, som Middelpunkten i Statens Cirkel; Virkekraften udstraaler fra denne Punkt, overalt rundt omkring, til Rigets yderste Grændser. Ved hans Menneskekjærlighed, Retfærdighed, Goddædighed, og aarvaagen Agtpaagivenhed, paa alle Undersaatters Lyksalighed, virkes de ægte Baand, som sammenknytte Folkestyrer og Undersaatter. Ved disse mægtige Vaaben vindes Alles Hjerter: da er Statens Hjerte overalt: og enhver Provinds i Riget, ethvert Stæd i Provindserne, enhver Bolig i Stæderne, er da atter en Middelpunkt af Styrke, Liv og Virksomhed.

Folkestyrerens Virksomhed er mangefoldig: Krone og Scepter ere forbundne med tunge Byrder, mange Arbejder, idelige Bekymringer. Hans Aarvaagenhed, tjener til Undersaatternes Rolighed; hans Møje, til deres Fred; hans Vindskibelighed, til deres Beqvemhed; hans Forretninger, til deres Sikkerhed. Love, Forordninger, viise Indretninger maae bestemmes; og disse, bør alvorlig indskjærpes, nøje efterkommes, Hensigterne er-

hol-

holdes. I alle Stænder, alle Selskaber, maae Flid og Duelighed befordres: Handelen maae besørges, udvides, fordeelagtig indrettes; Videnskaber og Konster maae understøttes, ordnes, oplives; Ungdommen maae fornuftig opdrages, behørig dannes, ordentlig oplæres; Folkets Ære hos Fremmede, maae bevares, forøges; Landets Sikkerhed maae bestyrkes, og efter Statens Beskaffenhed, efter Tidernes Forandring, forskjellig bestemmes.

Folkestyreren virker med Skjønsomhed. Overalt vælger han oprigtige, troe, duelige, fornuftige, erfarne Mænd, til de vigtigste Embeder i Staten: veløvede Mænd, til at bruges i Raadet, i Feldten, i Domhuset; Mænd, oplærte til at omgaaes med Love og Vaaben, med Vægten og Sværdet; Mænd, som have Mod til at tale Sandhed; Nidkjerhed til at forsvare den Uskyldige; en Drift til det Gode, som ingen Modstand kan rokke; en stadig Hengivenhed, til Retfærdigheds og Billigheds Love. Den skjønsomme Folkestyrer, er fuld forvisset om denne vigtige Sandhed: at Embeder alletider forsynes med retskafne Mænd, naar Manden søges til Embedet, og ikke Embedet søges af Manden. Han veed: at udmærkede Fortjenester, og en ædel Højmodighed sjelden ere adskilte; at den højmodige Sjæl aldrig kan beqvemme sig til de nedrige Ydmygelser, som Undest fordrer af sine Slaver; at

den

den blinde Yndest sædvanlig vælger Hyklere, Smigrere, Krybere, og tilsidesætter de Duelige, de Redelige, de Retskafne. Den skjønsomme, den omhyggelige Folkestyrer, søger da saavidt som mueligt, at hemme saadan ubillig Behandling; at forebygge de farlige Onder, som kunde udbryde, naar Personers Valg til Embeder, blot skulde grundes paa en Ministers Yndest. En Stat, hvor den blinde Yndest hersker, ligner øde Marke: ufrugtbare Marke, hvor nogle nyttige opvoxende Planter, qvæles af Torne og Tidseler; hvor man dyrker Ukrud og skadelige Vexter; hvor de sunde, de gode Planter trædes under Fødder.

Statsmandens Virksomhed er stor, den er høist vigtig og betydelig: Statens Vext og Floer staaer i den nøjeste Forbindelse med hans Anlæg, hans Flid, hans Aarvaagenhed. Høimodighed, Standhaftighed, Redelighed, Troskab, Uegennyttighed, maae være Sjælen og Livet i alle hans Handlinger. Med grundig Indsigt, oplyst Forstand, ophøjet Genie, overseer han Statens Forhold og Beskaffenhed, dens Styrke og Svaghed, Vinding og Tab, Overflod og Mangel. Han arbejder med utrættet Flid, for at befordre almindelig Velstand i det Hele: han seer svækkede Drifter og Kræfter, som maae understøttes, ophjelpes, oplives; han seer Mangler og Fejl, som maae oprettes, hæves, udryddes; Han-

delen

delen trænger til nye Indretninger, nye Love, nye Anordninger; Videnskaber, Konster, Manufakturer, have ikke den forønskte Fremgang; formedelst Tingenes og Tidernes Forandring, er visse Stænders Forfatning bleven mindre passende paa Statens Beskaffenhed; Statens Forhold til fremmede Stater, behøver en vissere, en sikkrere Grundvold. Alt, vækker hans Agtsomhed: Alt, overskuer hans skarpe Syn; Alt, fordrer hans Virksomhed; og han anvender samme overalt, for at hjelpe, rette, oprette, forøge, forandre, forbedre.

De rette Begreber om sand Ære, gaae ham aldrig af Sigte. Han er fuld overbeviist om denne vigtige Sandhed: at den ægte Højagtelse, som virkelig Fortjeneste og sand Retskaffenhed allene indpræge i Folkets Hjerter, ikke kan vindes ved Fødsel, ved Rang, ved Titler; ikke vindes ved en stolt Mine, ved en selvgjort Højhed, ved en væmmelig Stolthed; ikke vindes ved en Sværm af Opvartere, ved buldrende Vogne, ved prægtige Bygninger, ved et glimrende Intet. Han veed: at sand Ære ligger i Sixten, og i hans egen Daad; at sand Ære maae vindes ved Dyd og Forstand, ved ædle Handlinger, ved et ædelt Hierte. Nøie søger han at kjende Folkets Sæder, Natur og Tilbøjelighed; nøje at udforske Fordommes Indflydelse, Vaners Vedtægt, Sindets Styrke og Svaghed;

hed; overalt søger han at gjøre frie Aabning for sand Oplysning, at muntre til Dyd, elske Sandhed og hade Laster. Han har Afsky for Gjerrighedens, Vellystens, Overdaadighedens farlige Irgange; og Guldet anseer han med Foragt, mod et velfortjent Æretegn, som afgiver et Pant paa Folkestyrerens og Folkets Agtelse og Skjønsomhed.

Den virksomme Statsmand elsker Videnskaberne. Han veed: at Vankundighed, Vildfarelse, Fordomme, nedtrykke Mennesket; hindre Sjælen at udvikle sig; berøve Staten duelige Mænd: at dette føder Vildhed i Sæderne, Grumhed i Hiertet, Opsætsighed mod Øvrighed, Uorden og Elendighed overalt. Han veed: at Videnskaberne udrydde det Vilde, det Grove, det Modbydelige i Sæderne; at de krydre Livet med Behageligheder; at de danne og beqvemgjøre den duelige Embedsmand; at de give Staten en Fasthed, og ære det Folk, hvor de fæste Bolig.

Den virksomme Statsmand, staaer som Mellemhandler, imellem Folkestyreren og Folket. Han veed: at en frygtet Tyran, udretter intet med foragtede Slaver; men at en æret Statsstyrer udretter Alt med Undersaatter, som elske, som elskes. Han staaer, som Mellemhandler imellem Staten og fremmede Riger; imellem Fædrelandet, og dets Fiender. I Alt, viser han højmodig Statsklogskab:

Om-

Omhue for Fædrelandets Lyksalighed; Nidkjerhed for Statsstyrerens Ære; Kjerlighed for Undersaatternes Vel; Omhed for Sandhed og Retfærdighed.

Ved lutter priselige Handlinger, fremvandrer han stedse paa Dydens herlige Bane. Et udødeligt Navn, omstraaler hans retskafne Vandel: et heelt Folk er Vidne og Dommer. I hans viise Forhold, maae Folket beundre: lutter Forsigtighed, uden Frygtagtighed; lutter Klogskab, uden Underfundighed; lutter Standhaftighed, uden Egensindighed; lutter Ærlighed, uden Troeskyldighed; lutter Retskaffenhed, uden Forstillelse; lutter Fromhed, uden Svaghed. Sand, reen og luttret Religion, forædler hans Dyd: sand Religion, fører ham lykkelig igiennem de stinnende Farer, som omgive Magten; venskabelig leder den ham ved ethvert Trin, paa hans slibrige Bane. Derved styrkes hans Gang: uforfærdet seer han ned i den dybe Grund, ved hvis Rand, Forsynet har sat ham; rolig stuer han ethvert Uvejr, som bruser over hans Hoved. Denne Mand er stor: hans Virksomhed er Staten en Lægedom, en Skjold, en Styrke.

Krigerens Virksomhed er sørgelig, dog højlig nødvendig. Uenighed, Fiendskab, og Strid har hersket paa Jorden, saa længe, som Jorden har havt Mennesker; og Misundelse er Moderen til dette Onde. Det er sørgeligt: at

fornuftige Mennesker, som have en fælles Oprindelse, som have lige Følelser, som ved mange vigtige Baand med hinanden ere forbundne; at disse fornuftige Skabninger ikke kiende andet Middel, til at afgiøre deres Fordringer, end det, som Rovdyr i Ørken bruge mod hverandre. Det er sørgeligt: at mange Tusinde Uskyldige, med deres Formue, deres Frihed, deres Liv, skulde vorde Offere for at tilfredsstille Egennytte, Misundelse, Ærgjerrighed, Hævn; at mange Tusinde bortrives af deres Venners Arme, fra deres nyttige, deres rolige Arbejder; for at henføres til en gyselig Valplads, hvor Mennesker falde, som Græsset for Leen; hvor den krigerske Aande, som en rasende Hvirvelvind, udpuster mange Tusinde Livs Lys, og Døden erholder en riig Høst.

Skiønt nu dette i den højeste Grad er sørgeligt; saa er det dog ofte højlig nødvendigt. En Stats Fred og Rolighed, er nøje forbunden med Handle- og Tænkemaaden i andre tilgrændsende Riger. Naar disse have stolte, herskesyge, blodtørstige Bestyrere, som sætte deres Ære i at erobre, i at udvide deres Magt, deres Herredom; naar Staten trues med slige voldsomme Fiender, der vil borttage Stæder og Lande, berøve Kronens retmæssige Indkomster og Ejendele; som vil indfalde i Fædrelandet, for at røve og plyndre, myrde, skjænde og brænde: da er det højlig nødvendigt, at Sværdet drages;

at

at Staten griber til Vaaben; at Krigeren virker til Fædrelandets Forsvar; og her er Tilfældet, da Statens Forsvar, Kronens Ære, Borgernes Sikkerhed, fordrer denne sørgelige Nødvendighed.

Krigeren, som Hærfører, virker med Klogskab, med Indsigt, med Kjærlighed, med Standhaftighed. Han virker med Klogskab. Han veed: at Krigshærens Styrke fordrer Lydighed; den fordrer Lydighed hos Alle, uden Forskjel. Naar det Modsatte har Stæd; naar Krigslovene hemmelig, eller offentlig bestrides; naar Krigstugten er forfalden: da er Hæren uordentlig, Kraften svækket, Virksomheden forgjæves; og de Krigere, som falde i denne Last, berede selv deres Grav; de ere Fædrelandets Skade, Skam og Vanære.

Hærføreren virker med Indsigt. Han maae have grundig Kundskab om alt hvad der udfordres til Fæstningers Anlæg, Angreb og Forsvar; Kundskab om alle opfundne Krigsmachiner, deres Indretning, deres Brug, deres Virkning. Han maae nøje bestemme den rette og fordeelagtigste Forhold imellem Artillerie, Cavallerie, Infanterie; nøje kjende Fædrelandets Grændser, deres Beliggenhed, deres naturlige Beskaffenhed, hvor de ere jævne og tilgængelige, hvor de ere bjergfulde og vanskelige at gjennemdrage, og hvor de af Naturen ere forsynede med ufremkommelige Hindringer.

Hær-

Hærføreren maae have Kundskab om Nabolandes Beliggenheder; om Naboekrigshæres mere eller mindre fordeelagtige Indretninger; om Fædrelandets, saavelsom fremmede Fæstningers Beliggenhed, Tilstand og Beskaffenhed: Tiden der behøves, til den fjendtlige Krigshærs Samling; Tiden, som udfordres til hans egne Troppers Samling; Midlerne han bør bruge, for at opholde den indtrængende Fjende, paa en kort Tid, indtil hele Statens Forsvar, paa behørige Stæder, er kommen under Vaaben; Anstalter til Krigshærens Rekrutering; Anstalter til Magazinernes Anlæg og Sikkerhed.

Nøje agter han alle de Bevægelser, som Fjenden foretager: han tænker sig ind i Fjendens Plan; og ved fornuftig Dømmekraft, adskiller han de virkelige fra de falske, de forstilte Optog. Efter de modneste Overlæg, giver han de forsigtigste Ordre: til at fremrykke, eller ikke; til at angribe, eller ikke. Han har Haab, at vinde, at sejre; og med Tilfredshed, overgiver han sig i Forsynets Styrelse, om Sejeren skal beségles med hans Blod, eller ikke.

Hærføreren virker med Kjærlighed. Skal han vinde, skal han sejre over Fjender; da maae han først have vundet sit Folks Hjerter. Han maae behandle dem, som en Fader sine Børn; han maae nøje sørge for deres Pleje, deres Vel og Lyksalighed, saavidt, som Forfatning og Omstændigheder tillade. Folket erfarer denne

Om=

Omhue, denne Kjærlighed; og det er umueligt, at det derved skulde være frieslöst: de maae igjen elske deres Fader, deres Anfører; og med Troskab, med sönlig Lydighed ere de rede, ved mindste Vink, at gjøre deres Pligt; de ere rede til at virke, til at stride indtil Døden.

Den kjærlige Hærfører muntrer til Striden, i korte, syndige, rørende Udtryk. Han forestiller Folket den Troskab de skylde Fædrelandet: at de stride for den Jord, som har næret dem; for den Bolig, hvor de fødtes; at det er deres Fædres Grave, deres Børns Vugger, deres Hustruers Leier, som de forsvare. Ethvert Ord indtrænger i Sjælen, giver Fyrighed i Blodet, opflammer Modet; og den hele Hær besjæles af en Virksomhed, som truer Fjenderne med Skræk, med Torden, med dødelige Lynstraaler.

Hærføreren virker med Standhaftighed. Den frygtelige Dag frembryder; den Dag, hvis Aften mange Tusinde ikke skulde opleve. Solen begynder at komme frem imellem østlige Bjerge: den fremkalder talløse Skabninger til Fryd, til et nyt Liv; dens velgjørende Straaler varme, forfriske den hele Natur. Ak! paa denne Dag, fremkalde de samme Soelstraaler, mange Tusinde Mennesker til Skræk, Jammer og Død: de oplyse den gyselige Valplads, hvor mange Tusinde Øjne skulde briste; hvor de

de skulde berøves Soelyset, og indhylles i Dødens Mørke.

Hærføreren skimter en tyk Skye af Støv; og han seer Fiendernes Vaaben, at fremblinke af Dampen. Han ordner Alt i sin Hær; og Alt forkynder Ødelæggelse og Død. Her rykkes frem: Slagets Tordener buldre fra alle Sider; Blodbadet er forhaanden; og Døden begynder at myrde. Der vades i Blod; og der er Tørst efter mere. Blodfloden voxer, som Strømmen, efter Ebbetid; men Modet voxer tillige. Under al denne Grusomhed, maae Hærføreren stedse være kjæk og standhaftig; han maae nøie agte paa Alt: han maae bruge fornuftigt Overlæg; han maae være hurtig i Beslutning; han maae give mandige Ordre. Paa Valpladsen ligge opdyngede Kroppe af Brødre, af Fiender, af Dyr, blandede med hinanden: han seer Dræbte, Døende, Lemlæstede, Fortvivlede. Han seer Venner, at falde ved sin Side: han seer deres Hoveder, at segne i Støvet; Dødbleghed at overgyde deres Kinder; Fahner at nedsynke af deres folde Hænder. Hvilke Syn! hvilke Optrin, for en Menneskeven!

Denne Mands Virksomhed er stor, paa den sørgeligste Post. Taleren, Digteren, Historikeren, Konstneren, skulde vidne om hans Virksomhed; de skulde forkynde hans Heltedyd, hans Heltedaad for Patrioter, for Fædre-

drelandsvenner, indtil sildigste Tid; ja endog Marmoret, Penselen, Gravstikken skal afbilde hans Storhed, hans Standhaftighed. Unge Krigere skulde staae rørte, beundrede, henrykte ved hans Hvilested. Ved at beskue det ved hans Grav opførte Erindringstegn; ved at stirre paa det haarde Marmor, skulde deres Hierter blødgjøres, henfmelte i lutter Følsomhed: hans Troskab, hans Kjærlighed, hans virksomme Heltegjerninger i Fædrelandets Tjeneste, skal uforglemmelig indpræges i deres Sjele: derved skal de vækkes, mindes, muntres til ædel Lignelyst; derved skal de faae Mod, Iver, Fyrighed, i paakomne Tilfælde, at virke, at opofre Alt for Fædreland.

Enhver Embedsmand i Staten, maae virke med Duelighed, Troskab, Nøjagtighed i den Virkekreds, hvor Embedet paalægger ham en Pligt til Virksomhed. Øvrighedsmanden maae nøje kjende alle Love og Forordninger: han maae have en Mængde politiske Kundskaber. Han er anbetroet et Selskab, som udgjør en Deel af Staten. Han maae da vide, i hvad Forhold og Forbindelse det staaer med Staten: hvorledes Selskabets Velmagt, eller dets Afmagt virker paa det Hele. Ved utrættet Omhu, bestræber han sig, at bestyre Selskabet med Bestedenhed, Overlæg, Forsigtighed; og han bidrager alt hvad mueligt, til dets Vel og Lyksalighed; trykkende Hindringer

ger maae hæves; skadelig Forprang maae standses; Kilder til Velstand maae søges; Handel, Arbejde og Virksomhed maae befordres. Alt i Selskabets Forfatning, maae saaledes ordnes, jævnes, proportioneres, at her bliver den behørige Vægt og Styrke, i Forbindelse med den hele Statsbygning.

Embedsmanden, som Dommer, virker med Retfærdighed og Forsigtighed. Domstolene henhøre til Statens Grundstøtter. Have disse den behørige Forhold, den fornødne Styrke, det afpassede Maal; ere de dannede efter Retfærdigheds Proportion, Lovenes Symmetrie, Sandheds Model; da har Statsbygningen den fornødne Styrke; da er her Tryghed for Fald og Undergang. Dommerens Virksomhed er da vigtig og betydelig, skjønt ofte overmaade vanskelig. Den er vigtig og betydelig. Hiint Dommersæde seer man værdig og vel beklædt: Uretfærdigheds glimmende Fordeele, friste ikke Dommeren; Partiskhed, Slægtskab, Venskab, Gunst, Had, Frygt, giøre ham ikke vaklende. Alles Sager behandles efter naturlige, billige, borgerlige Love: de foretages uden Ophold; de undersøges med Flid og Omhue; de paadømmes med Forsigtighed, Omhed og Varsomhed.

Den retsindige Dommers retfærdige Domme, gjør ham elsket, æret, frygtet. Han er

En=

Enkers og Faderløses Beskytter; og disse ofre til Himlen de ivrigste Bønner; de velsigne den retfærdige Dommer, som tilkjendte dem den behørige Ret. Den stræbsomme Landmand dyrker med Glæde den Jord, som den egennyttige, den vanartige Naboe urettelig tilegnede sig: hans Sveed blandes med Taktaare over den retfærdige Menneskeven, som igjen tildømte ham sin behørige Ejendom. Den Forfulgte, den anklagede Uskyldige, er munter og rolig, under alle ondskabsfulde Anfald og Forfølgelser, under alle falske Beskyldninger: taalmodig oppebier han det lyksalige Blik, da den retfærdige Dommer vil være hans Fader, hans Forsvarer og Befrier; og den ondskabsfulde Anklager skal tildømmes den Løn, som Afskum blandt Mennesker fortjene. Mordere, Tyve, Røvere, Voldsmænd, som Ubyrer og Forstyrrere i Staten, skulde frygte og skjælve for den retfærdige Dommers retmeæssige Dom: efter Lovenes skarpeste Forskrift, uden Skaansel, skulde de tildømmes den for Statens indvortes Sikkerhed, uundgaaelige Straf for Misdædere.

Embedsmanden, som Regnskabsfører, virker med Nøjaagtighed. Jdelig befatter han sig med det Enkelte, at en udvidet Kundskab ikke deri kan virke. Egentlig er det ikke Videnskaber, ikke skarp Forstand, ikke stort Ge-

nie, ikke udvidet Læsning, ikke fiin Smag, som danner denne Mand; men en ved lang Øvelse forhvervet Nøjagtighed, en klassificeret Orden i Handlingerne. En Mængde Personer og Ting, som forekomme ved hans Forretninger, foraarsage, at en Fejl lettelig kan indsnige sig; en Fejl, som vanskelig mærkes, ofte ikke kan forandres. Han maae da virke med Flid, med Agtsomhed, med Stadighed: han igjentager sit Overslag; nøje gjennemgaaer sine Beregninger: anmærker de forekomne Mangelsposter; og da virker han med Held, han virker med Nytte.

Videnskabsdyrkerens Virksomhed er stor, langt udvidet, i mangfoldige Grene adspredet. Han arbejder i Videnskabernes frugtbare Ager. Han oplyser Medborgeres Forstand: denne Oplysning, er enkelte Borgeres Lykke; den er Kilden til sand Lyksalighed; den er Statens Styrke og Liv. Love, Statskonst, Politik, Sæder, Handel, Manufakturer, Agerdyrkning, skylde Videnskaberne deres Forbedring; og den Stat er stedse lykkeligst, hvor Videnskaberne meest opelskes, dyrkes, blomstre. I enhver Videnskab, har han en aaben Mark, som idelig kan udvides, udarbejdes, forbedres: han bestræber sig for at oplyse det Dunkle; for at udvikle det Tvetydige; for at stadfæste det Sande, det Nyttige. Overalt maae han søge, at udfinde Sandhed: han

sam=

sammenligner, prøver, vejer, bedømmer; og hans Valg skeer med Overlæg, med Forsigtighed. Han angiver og bestemmer de Materialier, som den fornuftige Borger kan danne og berede til almindelig Nytte: med Skjønsomhed fremsætter han Regler og Lærdomme, som vækker og nærer ædle Følelser, nyttige Betragtninger; han udgransker Alt, hvad Naturen ved Konstens Hjelp frembyder, til Menneskets Nytte og Fornøjelse.

Borgerens Forstand næres: den styrkes ved grundige Kundskaber; og hans Sjel hæves til de højeste, de værdigste Betragtninger. Mange skjulte Hemmeligheder, mange skjulte Rigdomme vorde opdagede: deraf lærer han at kjende Naturens Herre, Tingenes Skaber; ved sikkre Jagttagelser, underrettes han om Skabningens Love, Egenskaber og Huusholdning; han lærer at nytte og bruge enhver Ting, i behørig Orden, paa en fornuftig Maade. Nyttige Sætninger, nødvendige til den retskafne Borgers sædelige Forhold, ordnes og bestemmes: Kundskabers stigende eller faldende Forhold, til almindelig Lyksalighed, paa forskjellige Tider, vejes og bedømmes; forglemt og nyttig Sandhed fornyes og opklares; indsnegne Misbruge og Fordomme, forestilles og miskjendes.

Staten behøver Machiner, til dens Forsvar, til dens Nødvendighed og Nytte. En

Mængde Machiner drives ved Vand og Vind, ved Lod og Fjedre, ved Mennesker og Dyr; og Fordelen er stor. De bekiendte brugbare Machiner, bringes til en større Fuldkommenhed: her søges en beqvemmere Indretning, en mindre Kostbarhed, en varigere Brug; alt i Forhold med de drivende Kræfter, med Naturens Beskaffenhed, med den behøvende Tid, med den bestemte Kraft og Virkning. Her opfindes og nye Machiner, som udi et eller andet Tilfælde, i det almindelige Liv, kan gjøre fordeelagtig Nytte. Alfare, skiønt usporlige Veje, anlægges i Oceanet; faste Grunde forvandles til sejlbart Hav; midt i dybe Vande, frembringes tørt Land; forliste Skatte, som for bestandig syntes tabte, opsiskes fra Havets Bund. Jordens Aarer aabnes: Metallerne uddrages af deres Leje; Marmoret udbrækkes under Klipper, som syntes at have gjort evigt Løfte paa at gjemme den anbetroede Skat. Forhænget nedtrækkes fra den skjulte Natur; et foragteligt Støv, forvandles til kostbare Spejle; forvisnede Straae, og den svedige Uld, til Menneskets nødvendige og ziirlige Dragt; Larvers usle Spind, til de Mægtiges Prydelser. Disse herlige Forvandlinger, disse konstige, nødvendige og nyttige Beskjæftigelser, ere ypperlige Formaale for den skarptænkende Videnskabsdyrkers værdige Flid, betydelige Virksomhed.

Folke=

Folkelærerens Virksomhed, er værdig og vigtig. Den retsindige Folkelærer er anbetroet en Menighed, som skal erindres og paamindes om deres Pligter: deres Pligter mod Skaberen, mod Statsstyreren, mod Fædrelandet, mod Medborgere, mod dem selv. Han lærer og underviser, stadfæster og overbeviiser, trøster og opbygger, formaner og straffer. I hans offentlige Taler, søger han at oplyse Forstanden, at røre Villien, at forbedre Hjertet: han bruger Orden og Nøjagtighed i Materiernes Valg; hans Tanker ere rigtige; hans Beviser ere grundige og stærke; der er Liv i hans Forestillinger; hans Bevæggrunde ere eftertrykkelige, rørende, overtalende; hans Udtryk ere korte, lyse, simple, naturlige. Han søger at udrydde de med Modermelken indsuede Fordomme; han omstyrter den væmmelige Overtroe: de Lade vækkes af deres Søvn og Uvirksomhed; de Vaklende afholdes fra Fald; og Sandhedens Kraft, indgydes i ethvert Hjerte.

Den oplyste Folkelærer, er fuldkommen overbeviist om den Sandhed, som han lærer; og denne Overbeviisning giver hans Ord Eftertryk, hans Underviisning Liv. Han foredrager Jesu sande Sædelære, denne trøstende Stemme; og det steenhaardeste Hjerte maae blødgjøres, som Voxet ved Ilden. Han udtordner den Forbandelse, som vil ramme den

Ugu=

Ugudelige, som idelig fremturer i Ondskab og Laster; og den frækkeste Synder maae skjælve og skrækkes. Han indgyder lægende Olie i det saarede Hjerte; og den Bedrøvede vorder glædet og husvalet. Det er ham en Glæde, at lede sage Medborgere paa Dydens Vej; at føre Vildfarende tilbage fra Grændserne af Fordærvelsens Hule. Det er hans Lyst, at lyse for Andre, indtil hans Livs Lys er udbrændt. Han virker i Tiden, for Tiden; og hans Virksomhed giver Fædrelandet dydige og virksomme Borgere. Han virker i Tiden, for Evigheden; og hans Virksomhed giver Himlen en riig Høst af lyksalige Borgere.

Ungdomslæreren virker med Duelighed, Forsigtighed og Taalmodighed. En Mængde Ynglinge ere ham anbetroede: disse skulde underviises og oplyses, dannes og forbedres. Ikke nok, at han besidder en grundig Kundskab i de Videnskaber og Lærdomme, som skulde foredrages: han maae og have naturlige og beqvemme Gaver til at foredrage Tingene, saa tydelig og fattelig, som mueligt; han maae ligesom glemme sine egne udvidede Indsigter; han maae nedstige i en Ynglingcirkel; han maae udsøge, samle, ordne det Enfoldigste, det Fatteligste, som let lader sig indpræge i unge udyrkede Sjæle. Efterhaanden, som Begreberne alt mere og mere udvikles, maae han forholdsmæssig opstige, med at foredrage

højere

højere Ting, som fordre mere Skjønsomhed, større Overlæg. Ikke nok, at Ungdomslæreren oplyser Forstanden: han maae tillige danne den sædelige Opførsel; han maae arbejde paa Hjertets Forbedring.

Vanskeligheden i denne Mands Virksomhed, indsees da tydelig: mange forskjellige Classer af Evner, maae forskjellig omgaaes; mange forskiellige Gemytter, maae forskjellig behandles. Han glæd r sig ved at have Flittige, Lærvillige, Agtpaagivne, som gjøre ønskelig Fremgang: disse fortjene Roes, Bifald, Muntring. Men her ere Lade og Dorske, som maae vækkes; Flygtige og Skjødesløse, som maae advares og paamindes; Bløde og Tungnemmede, som med Lemfældighed og Taalmodighed maae omgaaes; Onde og Vanar ige, som skarp maae tugtes og straffes; Haarde og Halsstarrige, som uforbederlige, maae udryddes; de bør afluges, som et skadeligt Ukrud, der hindrer, qvæler, fordærver den gode Sæd. Overalt maae Ungdomslæreren omgaaes sine Ynglinge med Kjærlighed, Skjønsomhed, Alvorlighed: dette gjør ham elsket, æret, frygtet. Denne Mands Virksomhed, er da vigtig og betydelig: han danner og beqvemgjører en Mængde Ynglinge, som i sin Tid kunde vorde duelige Redskaber i Forsynets Plan; som i sin Tid kunde vorde gode, nyttige, virksomme Borgere i Staten.

Han=

Handelsmanden, Søemanden, Fabriqvanten, Konstneren, virke i Samfund og Forbindelse. Deres Virksomhed er vigtig; den er højlig nødvendig. Borttages Handel og Konster; da ere og Flid, Vindskibelighed, Munterhed forsvundne; og der er gjort Plads for Orkesløshed, Ladhed, Lunkenhed. Da er Velstands Kilde tilstoppet; da bortsvinder Landets Lyksalighed; og Statens Grundpiller vakle. Men naar Kunstneren indkaldes, agtes og hædres; naar Handelsmanden, Konstneren gives sand borgerlig Frihed; naar disse værdige Lemmer i Staten muntres og paaskjønnes; da faaer Alt det rette Liv, en ordentlig Gang, en behørig Virksomhed.

Naar Handelen blomstrer; da ere og Søemanden, Fabriqvanten, Konstneren i fuld Arbejde. Den Ene, rækker den Anden Haanden: den Ene, ernærer og underholder den Anden; den Ene, vedligeholder den Andens Flid og Vindskibelighed; den Ene, vækker den Anden til Arbejde og Virksomhed. Handelen grunder sig paa Vindskibelighed; Vindskibelighed forøger Konsterne; og Konsterne føres mod Fuldkommenhed. Statens Kræfter, dens Rigdomme, dens Selvstændighed, beroer for en stor Deel paa dens Handel; og denne, er en af de vigtigste Hovedkilder til almindelig Lyksalighed.

Søe=

Søemanden fører vort Overflod, af Naturprodukter, til Fremmede: han hjemhenter os visse Fornødenheder, som vi mangle. Konst og Vindskibelighed oplives, naar Statens Borgere nøje give Agt paa fremmede Nationers Vahre, deres Værd og Beskaffenhed: derved vækkes ædel Lignelyst; derved antændes ærekjær Higen, til at ligne, ja ofte til at overgaae de Fremmede; og Fordelen vorder mærkelig. Handelsmanden bestræber sig, for at forøge Omsætningen; Fabriqvanten og Konstneren beflitte sig paa at forbedre de forarbejdede Vahre; og Nytten vorder almindelig.

Disse Statens Hovednæringer, maae være afcirklede med Klogskab: de maae være ordnede i det rette Forhold; der maae være et ordentligt, et velpasset Omløb. Ved Mangel af Brug, blive Drivefjedre slappe; ved alt for megen Brug, blive de forslidte; ved alt for stærk Spænding, maae de brækkes. Statens Hovednæringer, kan i en vis Maade lignes med de ordentlige og bestemte Baner, som Verdenkloderne gjennemvandre i Himmelluften. Disse maae stedse fortbevæges i deres ordentlige Kredse, naar Solen skal meddele dem de fornødne oplivende Straaler; og Næringskredsene i Hine, maae være uforstyrrede, naar Statsstyreren skal meddele dem den behøvende Kraft, det politiske Liv.

Ager=

Agerdyrkeren virker med Flid, med Kundskab og Erfaring. Han raadfører sig med Naturen: nøje agter han paa Luftens, paa Veirligets Beskaffenhed, efter en Forskjellighed af Aarets Tider; efter Jordgrundens Beliggenhed, dens Natur og Beskaffenhed. Han undersøger, udøver, opdager; han ordner og bestemmer, hvad der vedkommer forskjellig Slags Sæd, forskjellig Slags Jord, forskjellig Slags Gjødning; overalt er det hans Øiemeed, at foranstalte den fordeelagtigste Dyrkning, med den mindst muelige Bekostning.

Denne Mands Virksomhed, er højlig nødvendig; og Agerdyrkning er den sande Kilde til Menneskets Underholdning. Hvor Jorden giver overflødig og velsignet Høst, der maae Handelen blomstre, Folkemængden forøges, Konster og Manufakturer forbedres. En forøget Folkemængde, gjør Jorden mere frugtbar; og den frugtbarere Jord, ernærer en forøget Folkemængde. Konster og Manufakturer staae i nøje Forbindelse med Jordens Dyrkning: Jorden indslutter alle Ting i sit frugtbare Skjød; stedse er den redebon, at udgyde sine Rigdomme til Beboerne, men med Betingelse, at Beboerne skulde dyrke, arbeide, virke til dens Frugtbarhed; thi Jordens Frugter ere i Forhold med det Arbeide, den Omhue og Vindskibelighed, som derpaa an=

anvendes. Jordens Grøde er Menneskets betydeligste Rigdomme: derved ernæres et tal- rigt Folk; ved Folket, en tapper Krigshær; og da har Staten Rigdom, den har Styrke og Forsvar.

Alle Statens Borgere, som trolig virke i deres Kald, befordre almindeligt Vel, skjønt ej Alle i lige Grad. De have ej Alle, lige stærke Baand med det Almindelige; de have ej Alle den Lykke, at virke med lige Beqvem- hed, lige Kald, lige Styrke; men de virke dog Alle med Nytte, enhver i sin Cirkel. En sand Overbeviisning om, at have handlet vel, glæder saavel den gode Undersaat, som den viise Folkestyrer; saavel den enfoldige Bonde, som den dybtænkende Statsmand; saavel den troe Soldat, som den kloge Hærfører; saavel den fattige Daglønner, som den rige Grosse- rer. Enhver iagttager saavel de almindelige, som sine særegne Pligter, i den Stand han er sat, i den Kreds han er ordnet; og da vir- ker han til Fædrelandets Vel; han befordrer og udvider almindelig Lyksalighed.

Er Indsigt og Forstand, forenet med Troskab og Redelighed, hos en ringe Borger; da er han Staten vigtig og nyttig, skjønt hans Fortjenester af den største Hob, ikke paa- agtes: hans Forstand og Dyd gjør ham dog udmærket, i nogle faa fornuftige Skjønneres Øjne; og af den fornuftige Skjønner, bliver

han

han agtet, æret, elsket. Er Højhed i Stand og Værdighed, tillige falden i en saadan Borgers Lod; da har hans Virksomhed en klarere Glands, en større Vægt, en mægtigere Drift; og denne Mand er da en af Statens vigtigste Støtter.

Jo klarere saavel de Bydende, som de Adlydende indsee deres Pligter; jo virksommere de ere i at ville, det de indsee; jo flittigere de ere, i at udøve det de vilde; desto ordentligere, stærkere, fuldkomnere er Staten. I enhver Stand, i enhver Forfatning, fordres Klogskab og Indsigt; men af en saadan Beskaffenhed, i en saadan Grad, som Embedernes forskjellige Art og Natur kræver. Sættes Dommeren til Hærfører, Hærføreren til Statsmand, denne igjen til Hærfører; da faae alle Ting en uordentlig Styrelse; og Staten vorder svækket, forvirret, ulykfalig. Men det Folk er lykfaligt, hvor Embedernes Antal, Forfatning, Forvaltning, nøje svarer til Statens Størrelse, Indretning og Beskaffenhed; hvor Embeder beklædes af duelige, dydige og virksomme Mænd; hvor enhver duelig Borger er ordnet paa det rette Sted, efter hans Beqvemhed, Gaver, Indsigter, for at virke med Held, med Flid, med Nytte.

Jo større Antallet er af de duelige Borgere, jo mere udvidet deres Indsigter ere, jo nøjere deres Mærksomhed er henvendt paa det

Nyt=

Nyttige, jo virksommere de ere, jo flittigere de meddele nyttige Erfaringer og Opdagelser; desto større bliver Statens Nytte og Fordeel. Derimod har Staten Tab og Skade, ej allene af de lastefulde, de lade, ørkesløse og uvirksomme Lemmer; men og af de der beskjæftige sig med lutter unyttige Arbejder; ogsaa af Daarer, Spradere, Gjøglere, som med lutter Legeværk, fordærve gode Sæder, besmitte sund Tænkemaade, myrde den kostbare Tid.

Endog den ørkesløse Rige, i Overdaadigheds og Vellystens Skjød, er Staten en Byrde, skjønt hans Midler ere i Drift og Cirkulation. Han kan lignes med en ufrugtbar og saftslugende Plante, midt i Ageren: han beskjæftiger mange Hundrede Mennesker, med hans Forlystelser, med hans virkelige og indbildte Nødvendigheder, uden at bidrage det mindste, endog kun til et eneste Menneskes Fornødenhed. Hans Myndter ere kun et blot Tegn paa de Midler, som overdrages; de ere og et Pant paa deres Tilbagekomst. Da han stedse fremviser allene Tegnet, og aldrig det Væsentlige; saa misbruger han Ombytningsmidlet; stedse drager han til sig, uden at gjøre Vederlag derfor. Øvrigheds mænd vaage for ham; Krigere stride for ham; Søemænd vove Livet paa Havet, for ham; Fabriqvantere, Konstnere, Agerdyrkere arbejde for ham: hans eengang erhvervede Rettighed til

deres Tjeneste og Virksomhed, fornyes aarlig; og hans Fribedsbrev paa et unyttigt, et uvirksomt Liv, staaer udgravet i en Mængde runde Metalplader.

Med Væmmelse og Afskye, nævner man den vanartige, den fordærvelige Lem i Staten, fra hvilken, alle borgerlige Dyder ere forsvundne. Han øser af lutter urene Kilder, hvorfra Uretfærdighed, Forræderie, Falskhed, Egennytte have deres Løb. Er han sat paa en mægtig Post; da bliver han Statens farligste Fiende. Hans Indsigter anvendes til at udføre de nedrigste Hensigter: han udsuer Borgerne; han henvender Alt til egen Fordeel; han øver Vold, Grumhed, Haardhed mod de Undergivne; og hans Hjerte er følesløst ved den Fattiges Trængsel og Suk.

Af Hovmod, Had, Hævn, Gjerrighed, forvender han Retten for Gunst, for Gave. Han kjender ingen Forskiel imellem Dyd og Last; og sand Religion, Samvittighed, Evighed anseer han, som tomme Ord, uden Betydning. Vildfarelser, forudfattede Meninger, Forbrydelser, have alt mere og mere forvildet hans Begreber, formørket hans Forstand, forhærdet hans Hjerte. Han forvolder Ukjærlighed og Uenighed, Strid og Trætte, Suk og Klage, Uorden og Misbrug, Jammer og Nød i Staten. Men den Time kommer, da Ondskaben skal ophøre, Forbær-

dærvelsen standse, Faren forsvinde: Dækket nedtrækkes, Masken borttages, Sminken er tabt; og han staaer nøgen, hjelpeløs, beskiæmmet. Nagende Uroe, ængstelig Tanke, gyselig Skræk følge ham til Døden; Spot, Foragt, Vanære ledsage ham til Graven; og hans Minde vorder antegnet med Skjændsel.

Med rørende Lyst og Glæde, nævner man den oprigtige, den uegennyttige virksomme Borger i Staten. Der spores lutter Flid, Iver og Fyrighed i al hans Daad. Egennytte skyer han, som en farlig Landeplage, som en anstikkende Pest; og den Vinding, som skeer paa almindelig Bekostning, ved Medborgeres Undertrykkelse, foraarsager ham kold Gysen, Ængstelse og Skræk. Han glæder sig ved Medborgeres Lykke og Held, om han end selv skal tabe og lide derved. Hans Hjerte staaer aabent for Alle: han er villig, at dele med Alle, saavel Glædens, som Sorgens ømmeste Følelser; og han hævner sig paa Fiender, allene ved at overøse dem med Velgjerninger.

Af hans Sæd opvoxer Troskab, Oprigtighed, Retskaffenhed; og Fred, Kjærlighed, Enighed ere Frugterne deraf. Hvor han er Styrmand, der bliver enten Skibbrudet afværget; eller og det lidte Forliis vorder mindre. Hans ustraffelige Vandel, ubesmittede Dyd, virksomme Flid, beskjæmmer Mange,

vær-

vækker Nogle, rører Andre, lyser for Alle. Han opofrer Alt, for det Almindelige: han staaer færdig, ved det mindste Vink, at virke til Statens Forsvar; han søger allene Ære og Lykke, i Fædrelandets Ære og Lyksalighed. Stedse er han taalig, hengiven, fornøjet ved Forsynets Styrelse. Intet falder ham for tungt; thi Lyst og Kjærlighed gjør Arbejdet let. Ingen Modgang nedslaaer hans Mod her i Tiden; thi hans Haab gaaer uden for Tiden.

Et uforfærdet Mod er højlig fornødent, for den dydige, den duelige Borger, som har udmærkede Fortjenester. Han maae bestandig kjæmpe mod en idelig Afvexling af Møjsommeligheder, Efterstræbelser, Misundelser og Farer, som gierne falde i hans Lod; som Skridt for Skridt sædvanlig forfølge den agtværdige Mand, der paa en berømmelig Maade tjener Fædrelandet. Bagtalelse forfølger hans Talenter, Indsigter og Dyd, som Skyggen forfølger Legemet; og intet Under, at en Mængde dumme Daarer, barnagtige Giøglere, uvirksomme Uslinge, med en haanlig Smiil, et skelende Aasyn, ansee hans Virksomhed, miskjende hans Bestræbelser, slumle over hans Roes.

Men intet standser hans ædelmodige Handlinger. Stedse vandrer han paa Viisdoms Bane: Viisdommens Straaler ere Lygten

ten for hans Fod; Lyset paa hans Stie. Stille er hans Hierte, rolige hans Begjerligheder, ædelt hans Forhold: han har udvidet Indsigt, i sund Forstand; grundig Kundskab, i ydmyg Sjæl; oprigtig Dyd, hos oplyst Fornuft; god Samvittighed, og sandt Heltemod, med befæstet Haab. Lad Tordenplager optrække over hans Horizont, nærme sig mod hans Zenith, bruse over hans Hoved; men intet er mægtigt til at rokke hans heltemodige Sjæls Stille: hans Sjæl er næret ved Grundsætninger; den er hærdet ved Skiebner; den er styrket ved Udsigter i en Evighed.

Med Standhaftighed væbner han sig mod alle vankundige, ildesindede, misundelige og nedrige Sjæles Anfald; og han vinder, sejrer, triumpherer, om endog Sejeren skal besegles med Forliset af hans Lykke, hans Ejendom, hans Liv her i Tiden. Tyrannie truer Fædrelandet med Undergang; Retfærdigheder i Fare for at undertrykkes; Dyden at krænkes; Sandhed at forfølges; og han vover Alt indtil Døden, for at afværge den overhængende Fare, den truende Ulykke. Han døer med Heltemod, i Følge hans Pligt, hans Kald, hans Bestemmelse; og Døden forskaffer ham den Løn, den Vinding, som Livet aldrig kan give.

give. Vi standse ved hans affjælede Hyttes Leje; blandt hine underjordiske Boliger: ved hans Gravhøj fælde vi Taarer; men Glædetaarer. Vi velsigne det nedlagde Støv: vi prise hans udøvede Dyd; vi betænke hans lykkelig fremdragne, hans lykkelig fuldendte Liv, her i Tiden. Imellem Vuggen og Graven, var han udsat for megen Trængsel, Forfølgelse, Uroe og Fare: ikke uden Aarsag; ikke uden Nytte. Til Nytte for ham selv; til Nytte for Medborgere; til Nytte for Efterslægt; til udbredet, kraftig, frugtbringende Nytte af hans Virksomhed.

Fester.



Anek-

Anekdoter

om Oberst Coningham, den berygtede Morgan, og Stratenrøveren Hawkes.

(Af Oberst G. Hangers Levnet, skrevet af ham selv.)

I.

I Irland levede for endeel Aar siden en vis Oberst, ved Navn Coningham, som, jeg veed ej hvorfor, var erklæret fredløs, og paa hvis Hoved Gouvernementet havde sat totusinde Pund Sterling, hvis det skulde lykkes nogen, at kunne levere ham som Arrestant i Dublin. Men denne Mand var saa almindelig elsket i sit Fæderland, at ingen vilde gribe ham, og Rettensbetjentere vidste altforvel, at han var behjertet, og vilde dyrt sælge sit Liv, hvis de forsøgte at arrestere ham. Efterat han i rum Tid havde streiset omkring, var han bleven kjed af denne Levemaade, og tog den Beslutning, at gaae til Dublin, for at overlevere sig selv i Rettens Hæ der, og vente sin Dom. Ikke langt fra Dublin blev han anholdt af en Stratenrøver, et ganske ungt Menneske, og som saae godt ud. Oberst Coningham spurgte, om han og vidste,

med hvem han havde at gjøre? Det unge Menneske svarede Nej. „Jeg vil nu sige Dem det; jeg er Oberst Coningham; den samme, paa hvis Hoved er sat totusinde Pund Sterling, men som Rettensbetientere slet ikke tør forgribe sig paa, siden det ikke er dem ubekjendt, at de, saafremt de bruge Magt, ingensinde vil faae mig levende i deres Hænder. De kan altsaa let forestille Dem, at De, som en eneste Mand, langt mindre vil kunde sætte mig i Skræk. De synes at være en ganske ung Mand, og jeg formoder, De ikke længe har drevet dette Haandverk. Aabenbar mig Deres Omstændigheder, og, naar jeg seer, De er virkelig trængende, vil jeg gjerne hjelpe Dem. Men udplyndre lader jeg mig slet ikke!" — „Jeg forsikrer Dem højt og dyrt, min Herre! svarede det unge Menneske, at jeg i mit hele Liv ikke før har øvet slig en Handling; jeg er af god Familie, men befinder mig i de elendigste Omstændigheder, som kan tænkes!" Obersten blev inderlig rørt. Hans hele Medlidenhed opvaktes ved den Tanke, at Armod kunde saa dybt fornedre en Mand af hans Stand. „Unge Mand, sagde han, stiig De ned! Giv Deres Hest til min Postkarl, og sæt Dem hos mig i Vognen. Afvæbne mig, og bind mine Hænder, bring mig til Slottet i Dublin, og modtag de totusinde Pund Ster=

Sterling, som ere udlovede til den, som overleverer mig i Rettens Hænder." Som sagt, saa skete det. Det unge Menneske kjørte med Obersten til Dublin, overgav ham til fængslig Anholdelse, og modtog den udsatte Belønning.

Saa ædelmodig handlede Coningham, et af de meest bestemte Mennesker, som levede paa Jorden, for at hjelpe en Standsperson af sin Nød! Hvor ganske anderledes gaaer det til i vore Dage! Sæt, en Gentleman, som, vel at mærke, ikke er Parlementslem, blev for adskillige Gjeldsfordringer, hvoraf den mindste ikke beløber over to, og den største ikke over ti tusind Pund, ført til Kingsbench; sæt, han gav sin hele Formue til Priis, men kunde for de skyldige to tusinde Pund ikkun betale 1990, og for de ti tusinde Pund ikkun 9990, saa maa han desværre finde sig i, at en haardhjertig Creditor kan holde ham hæftet sin Livstid for de tilbagestaaende ti Pund. Frugthandleren derimod, som kan fremvise et Certificat, at han ikke kan betale, skaanes ej alene for Fængsel, men faaer endog Tilladelse til at fortsætte sin Handel. Man tænke!

II.

Ved en vis Oberst Manley's Afreise fra London, fulgte den berygtede Morgan bag=

bagefter til Fods i den Hensigt, at fratage ham sine Penge. Han vidste, at Obersten sædvanlig havde anseelige Summer hos sig, især naar han reiste til Bath, hvor han spilte temmelig højt. Manley var bekjendt som en Mand, der besad overmaade meget Mod. Da hans Afrejse fra London tilfældigviis var bleven noget forsinket, tog han ind i en Gjestgivergaard i Hounslow, og spiiste til Middag. Det varer Morgan for længe, han skriver en Billet til Obersten, og sender ham den med en Retourchaise i samme Gjestgivergaard, hvor han endnu sad til Bords. Han melder ham deri sit Navn, skjuler ikke, at han er en Stratenrøver; forsikkrer ham, han har ingen Medhjelpere med sig og venter ham paa Heden, for at frarøve ham hans Penge. Obersten, som en behjertet Mand, antager Opfordringen, uden at lade Verten eller nogen anden merke det ringeste. Han havde kun eet Par Pistoler hos sig, og han fyrede dem af imod Morgan, uden at treffe. Morgan stak herpaa sine Pistoler i Lommen, og reed til Chaisen. „Jeg veed, Hr. Oberst! at De, foruden Guldet i Deres Børs, har en Brevtaske hos Dem, hvori findes Banknotter for em hundrede Pund. Forlanger De det, vil jeg nævne Dem Banqveren, som De modtog samme af i Dag Morges. Jeg vil handle højmodig imod Dem. Gjør De altsaa ikke

mange

mange Omstændigheder, men tilspil mig ufortøvet Deres Brevtaske." Oberst Manley forundrede sig over Stratenrøverens højmodige Forhold, og gav ham Brevtasken. Morgan aabnede den, gav ham halvtredie Hundrede Pund Sterling tilbage, og ønskede ham en lykkelig Reise.

III.

Hawkes reed en Dag meget vel klædt paa en prægtig Hest forbi Uxbrigde, en Dagløнner gik mod ham og tiltalede ham: „Min Herre, rid ikke histhen, De bliver ellers anfaldet af et Par Stratenrøvere, som er til Fods, og som nylig har stilt mig ved min lille Ejendom." Hvormeget har de berøvet dig? spurgte Hawkes. „Henved tre Rigsdaler og det var alt hvad jeg suurt havde fortjent, for at kunne ernære Kone og Børn med en heel Uge." Der! vedblev Hawkes, tag denne Pistol, sving dig bag paa min Hest, og viis mig den Karl som har plyndret dig! — De reed afsted og indhentede snart begge Stratenrøverne. Nu stege de af; Hawkes holdt disse Skurke en kort Strafseprædiken fordi de havde plyndret den stakkels Dagløнner og gav den ene saa stærkt et Ørefigen, at han tumlede om. Dagløнneren

greb

greb imidlertid den anden i Brystet. Hawkes fratog dem alt, pryglede dem dygtig af og gav Daglønneren det giorte Bytte. Derpaa steeg han igjen op paa sin Hest, og sagde til den forundrede og taknemmelige Daglønner: han maatte have den flyvende Highwayman i god Erindring.

Dette besynderlige Menneske holdt sig op nogle Aar tilforn i Egnen ved Uxbrigde, uden at man havde den ringeste Mistanke om, at han var Stratenrøver, og viiste sig der saa godgjørende imod de Fattige at de oprigtig beklagede hans Domsfældelse og Dødsmaade.

Hawkes havde engang, før Dagning i Nærheden af London, plyndret tre til fire Postvogne, og var nu isærd med den femte, hvori en Søelieutenant befandt sig som Passageer. Denne greb strax en stor Pistol, holdt den imod Hawkes, og truede at skyde ham paa Stedet, hvis han ikke stod fra sit Forsæt. Hawkes svarede, det var hans faste Beslutning, at plyndre Postvognen. „Jeg har intet, sagde Lieutenanten, uden en noget ubetydelig Pengesum, som udgjør min hele Formue, og hvis Tab jeg ikke veed at erstatte. Du kan altsaa forlade dig paa, at jeg slet ikke leverer den fra mig." — Naar saa er, gav Hawkes til Svar, saa stiig ud! Jeg har ikke nødig, at fratage en stakkels

Offi-

Officeer sine faa Penge, som han suurt nok har maattet erhverve sig i Fædrelandets Tje=neste. Lieutenanten steeg ud, og Hawkes fra=tog de øvrige deres Penge, uden videre Om=stændigheder. Han reed sin Vej, og ønskede Lieutenanten en god Morgen.

Hvor forskjelligt handlede denne Mand, fremfor vor Tids Spidsbuber, som blindt hen skyde ind i Vognene; uden at bekymre sig om, enten Personerne have Værge hos sig, eller have besluttet ikke at gjøre ringeste Modstand; end ikke Fruentimmer vederfares den ringeste Skaansel af disse Kjæltringer. Det gyselige Mord paa Hr. Mellish, denne unge og elskværdige Mand, opfylder mig altid med Forfærdelse, naar jeg betænker, at en Eng=lænder var istand til at udøve en saa skjæn=dig Handling. Da hans Mordere anholdt ham, og tilraabte ham, at han skulde kaste sine Vaaben ud af Karetvinduet, forsikkrede han, at han ikke havde Vaaben hos sig, at han kom fra Jagten, og var beredvillig til, at give dem sin Børs. Efterat de reent hav=de udplyndet ham, fyrede disse Umennesker i Vognen, og skjød ham død. Neppe skulde man tænke, at der kunde gives slige Skurke i en Nation, hvis Charakteer er Kjækhed og Retskaffenhed.

Hawkes reed sædvanlig en Hoppe, som var meget berømt, fordi den i en utro=

lig

sig kort Tid kunde lægge et stort Stykke Vei tilbage. Jeg havde ofte seet dette Menneske paa Newmarked, hvor han indfandt sig ved Heste = Veddeløben for at vinde Prisen. Jeg var dengang en usædvanlig Elsker af Riden, betjente mig altid af mine egne Heste, naar jeg havde lange Rejser at gjøre og sendte sædvanlig forud i en Postchaise en Betient som havde min Garderobe med sig, i det Ærinde at holde min Hest i Beredskab fra en Station til en anden. Jeg havde fire, fem Heste, der kunde hurtig sætte afsted, og som jeg blindt hen kunde betroe mig til, og jeg tvivler meget paa at Mage til dem fandtes i Engelland. Da jeg nu hørte at Hawkes var bragt til Newgate, fik jeg i Sinde, at kjøbe hans Hoppe, i den faste Overbeviisning at jeg vilde gjøre en Aqvisition. Jeg reed derfor fra Newmarked tilbage til London, og det paa en Dag, da en vedholdende Regn aldeeles havde fordærvet Vejen. Strax efter min Ankomst gik jeg, som jeg steeg af Hesten til Newgate, hvor jeg forlangte at tale med Hawkes, uden dog at sige Fangefogden, hvem jeg var. Han kaldte ham over i Talekammeret og sagde der var en af hans Bekjendtere, som ønskede at tale med ham. Jeg forlangte en Flaske Viin, bevidnede ham min Medynk over hans nærværende Forfatning, nærmede mig mere til Sagen, og sagde: jeg havde

havde hørt, at han havde en ypperlig Hest, som jeg ønskede at kjøbe. „Min Hest, svarede han, er endnu en dygtig Hest, hvorvel jeg har stærk strapazeret den; ja, hvad endnu er meer, jeg veed ikke at erindre mig, at jeg har redet en, der har kunnet jage hurtigere afsted." — Men behag dog at sige mig, Hr. Hawkes, den længste Vej, som De i den korteste Tid har lagt tilbage? „Herre, svarede Hawkes, den har aldrig bragt mig hurtigere afsted end en Aften, da jeg havde en lille Forretning at afgjøre ved Salts Hill; og derfra i en Tid af een Time reed til London." Naar saa er, svarede jeg, saa maa den være en meget rask Løber. Efterat jeg en Times Tid havde underholdt mig med ham, trykkede jeg ham nogle Guineer i Haanden, og sagde: da han vidste, hans Hest blev solgt til Fordeel for dem som havde ladet ham hejte; saa haabede jeg, han ikke vilde føre mig bag Lyset, men aabenhjertig sige mig, om han raadte mig til at kjøbe den eller ikke. „Det er imod al Sandsynlighed, gav han til Svar, at En, der er Døden saa nær, som jeg, (thi det maatte gaae underlig til, hvis jeg skulde komme derfra med Livet) vilde bedrage sine Medmennesker, det være hvem det vilde. Siig mig derfor oprigtig, min Herre, hvortil De egentlig tænker at bruge Hesten?" Blot paa Landevejene, og ellers ingensteds

steds uden paa Landeveiene. „I saa Tilfælde, sagde Hawkes, raader jeg Dem ikke at kjøbe den; thi ikkun med den yderste Anstrængelse kunde jeg bringe det dertil, at den nærmede sig Rejsevognene."

Jeg havde faaet Hawkes saa kjær, at jeg besøgte ham, i det ringeste tregange om Ugen, indtil hans Henrettelse. Jeg forsikrede ham, at jeg gjerne vilde gjøre alt muligt, for at redde hans Liv, saafremt det kun stod i min Magt. Jeg meddeelte ham min Plan, og bad ham tillige, ikke at dølge noget, som kunde bidrage til Udførelsen af dette Forehavende. „Intet kan redde mig uden Penge, sagde han; dem har jeg ikke; og om jeg end havde dem, troer jeg neppe, jeg nu staaer til Redning; thi den Person, jeg har plyndret, paaligger det som en Skyldighed, at anklage mig i Rettens næste Sæde." Jeg trykkede ham strax en Banknote paa halvtredsindstyve Pund Sterling i Haanden, og spurgte, om denne Summa kunde strække til? Han faldt paa Knæ, og bevidnede mig sin Tak i de fyrigste Udtryk. „Herre, sagde han, havde jeg kjendt Dem, inden man fængslede mig her, og bragte mig i Forhør, saa vilde De ufejlbarlig have reddet mit Liv. Dog jeg vil see, hvad der maaskee endnu lader sig giøre, og De kan være forsikret paa, at jeg ikke skal

gjøre

gjøre noget slet Brug af Deres Penge." — Hvad skeete? Nogle Dage efter meldte min Tjener, der var en Kone, som forlangte at tale med mig. Jeg lod hende komme ind, og, see! det var Hawkes Kone. Hun tilstillede mig min Banknote, under mangfoldige Taksigelser paa hendes Mands Vegne, og fortalte, han havde ikke ladet noget uforsøgt af alt det, jeg havde raadt ham; men det var aldeles ikke muligt, at han kunde reddes fra Døden.

Siig mig, I konsterfarne Spillere, som forføre unge Mennesker til Drikfældighed, for at skille dem ved deres Penge. I elendige Karle, som forstaae at klemme Terningen, at pakke Kaart, og ved disse Kneb tilraner jer paa den skiændigste Maade Rigdom, og forarmer Familier; siig mig paa jeres Samvittighed, om I ellers have nogen: Hvem fortiente helst Galgen — I, eller Hawkes?

Jeg vedblev at besøge Hawkes, i Newgate, indtil hans Henrettelsesdag. Da han blev ført til Rettersteder, satte jeg mig paa min Hest, og reed tæt efter Karren. Efterat han havde forrettet sin Bøn, og Executionen skulde gaae for sig, betragtede han mig med ufravendte Øjne, smilede, nikkede til mig, og saae mod Himlen. Uden Tvivl vilde han give mig at forstaae, at han havde bedet Gud, for hvis Aasyn han nu skulde vise sig, at

lønne

kjende min velmeente Hensigt. Han ventede ikke, til Karren blev trukken bort, men tog en mandig Beslutning, og giorde et Spring, som havde til Følge, at han desfnarere gik over i Evigheden.

P. Poulsen.

Den helvetiske Regiering lader en gammel Kanon omstøbe til et Monument over Lavater.

Lavater, som dybsindigt skrev,
I Levetid han misskiendt blev;
Han var forfulgt og krænket:
Hans Lidelser fuldendte var;
Men Venskabspligten ham nu har
Erindringstegnet skiænket.

Hør Efterslægt! Den store Mand,
Kanoniseret vorder han;
Han var en Taaler vældig:
Ei Borgerkrone man ham bød;
Men en forbrugt Kanone nød,
Som gammel og bræstfældig.

Dog!

Dog:

Regjeringen dømte, den indsaae ret grandt,
Da ældste Kanon man ubrugelig fandt;
Den omstøbt Lavaters Erindring kan være:
Har nogen Kanone vel før havt slig Ære?
Tilforn Kanonen var høilig fornøden,
Fra Liv, at føre en Fiende til Døden:
Nu skal den bevidne for Tænker i Live,
At Vennen Lavater erindret skal blive.

Fester.

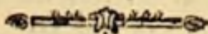
B** R**.

Med Sax i Haand, og tyndt Papir,
I et Minut, at klippe ud,
En liden sort Figur af Ziir,
Som ligne kan en Skiøn, en Brud;
Det ogsaa kaldes kan en Konst:
Behændighed er ei omsonst.
En B** R**, fød, som Frank,
Saa mesterlig han øver det:
Vel nu en Martis Søn, paa Dansk;
Men en Profil han klipper net.
Man seer jo Pande, Næse, Mund;
Ja Hage, Haar, og Brystet rund.

Den

Den Konst er i Hr. R** Klip;
Det ligner rigtig den, det skal:
Han treffer noje, paa en Prik,
Profil i sin Original.
Ej Øiehaaret er forglemt;
Nøjagtighed hans Haand har stemt.
Hr. N** vist en Lykke har,
Som mange andre nægtet er;
Thi mon det ei en Lykke var,
Det smukke Kiøn, at komme nær?
Men Engleskjønhed; farligt Klip:
Her kan jo Saxen let gaae glip?
Nyd da din Lykke, gode Ven,
At klippe mange Skjønne ud:
Ej nogen dig misunde den;
Men skue kun grandt den Skjønnes Hud.
Paa Skjønhedskjønnet fæst din Hu;
Men klip ej Skjønhed selv itu.

Fester.



Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris.

November 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker Johannes Breinholm.

Tvivl.

I Følge et gammelt Løfte skylder jeg nogle Bidrag til Iris og Hebe. De ere vel ikke færre disse, tildeels brødløse, offentlige Forretninger, som hidtil hindrede mig fra at afdrage paa denne Gjeld. Men begynde derpaa bør jeg dog engang. Hine Forretninger kunne give Stof til Bidragene, og de kunne saaledes maaskee gjøre Afbetaling mindre besværlig for mig.

Mine Bidrag helliges Gudinderne under Tittel af Tvivl. Denne Benævnelse forekommer mig passende baade med Hensyn til

Læserne, til mig som Forfatter, og til den gjeldende Trykkerets Anordning.

Menneskets Meninger og dets Domme ere foranderlige som alt Andet i denne Verden: de ere afhængige af Tid og Sted og Omstændigheder, forskjellige som Individet, der har, eller fælder dem. Telle est l'homme en effet, siger Boileau meget rigtigt, il va du blanc au noir; approuvant le matin ce qu'il condamne au soir; og dette er i Grunden ikke forunderligt. Legemets Constitution, Naturanlæg, moralsk og physisk Dannelse, Statsforfatning, Sæder og Religion der, hvor vi fødtes, eller bleve opdragne, de Menneskers Tænke- og Handlemaade, hvilke vi omgaaes, eller have fattet Kjærlighed og Venskab for, vor Stilling i Staten, Næringsvej, huuslige Forhold, og utallige andre tilfældige Omstændigheder maae have betydelig Indflydelse paa vor hele Tænkemaade. Hvor begribeligt er det da ikke, at Mørke og Lys ere relative Begreber, at En har Tvivl der, hvor en Anden finder Vished og Sandhed? Med Hensyn til Læserne er Benævnelsen saaledes ikke upassende. De ville i mange Poster være af modsat Mening, tvivle, hvor jeg ingen Tvivl har, øjne Tvivl der, hvor jeg fandt Klarhed.

Men disse forskjellige tilfældige Omstændigheder, som uformærkt have Indflydelse

paa

paa Menneskets Meninger og Domme, paa hele dets Tænke- og Handlemaade, burde de ikke virke Overbærenhed med dem, som tænke anderledes, Skaansel mod dem, som feiler, Tilgivelse for den, der ikke fortjener mede? Med Hensyn til mig selv synes Titelen derfor og passende. Beskedenhed sømmer sig for ingen bedre end for Forfattere. Uden Beskedenhed kunne de ikke være, hvad de bør være, Sandhedens Ven. Med Beskedenhed ville de sikkerst opfylde deres skjønne Kald, at veilede, oplyse, forædle og forsvare deres Medbrødre. Deres Hjerte og Kundskaber maae kunne agtes lige højt. Mine Bidrag ville nu og da indeholde Meget, som jeg selv anseer tvivlsomt; altid Meninger, Domme, eller Forslag, som ikke Alle bifalde: Erfaring viser, at Tvivl er Menneskehedens Lod.

Hvor Skrivefriheden er indskrænket indenfor Naturrettens Grændser, og statsgavnligt Anonymitet er forbudet, der er det endelig Forsigtighed, naar Forfatteren kalder det Tvivl, som han ellers vilde kaldet Sandhed. Overbeviist om, endog i hvad jeg skrev anonymt, altid at have yttret mine Tanker med Anstændighed, var det imidlertid ingenlunde Frygt for Loven af 27de September 1799, der bestemte mit Valg. For den Aarsag Skyld overskrive man gjerne mine Bidrag Sandheder og ikke Tvivl. Jeg elsker Oplysning, mit

Fædreland og dets Regjering. Jeg ønsker derfor hist og her Forandringer i de Bestemmelser, som indeholdes i denne Lovgivning. Men saadanne, som de ere, hindre de mig ikke fra at skrive som før.

Vandrer da hen til Iris og Hebe, I mine ubetydelige Bidrag, og venter der en gunstig Modtagelse, fordi det hører til Gudernes Væsen at tilgive Feil, og intet at foragte! I den physiske Verden er intet ubetydeligt: det ene tjener det andet; det Hele vinder Fuldkommenhed ved den ubetydeligste Tings Tilværelse, ved enkelte Deles Ubehageligheder. Hvorfor skulde almen Oplysning da ikke og vinde ved slette Bidrag? eller den Kyndigere ved Andres Feil?

Men endnu een Ting bør jeg forløbig gjøre Rede for. Bidragene komme maaskee til at indeholde Forslag og Betænkninger, Meninger eller Domme, hvilke jeg har afgivet, har haft, eller affagt som Embedsmand, offentlig Regnskab for en eller anden Deel af mit Embede. Denne Fremgangsmaade er ikke almindelig. Et Par Ord om Nytten af dette Slags Publicitet staae her derfor neppe paa det urigtige Sted.

Denne Publicitet er for det første statsgavnlig. De tilfældige Omstændigheder, som i Almindelighed nødvendigen virke forskjellige Begreb, modsatte Meninger og Dom-

Domme hos Mennesket, de kunne ikke andet end ogsaa virke forskjelligen paa Embedsmændene i Staten. Lige erfarne og oplyste, lige duelige altsaa, kunne de ikke alle være. Mangen Embedsmand maa ansee de Sager, som høre til hans Virkekreds, fra en aldeles urigtig Synspunkt. Han kan i sin Person ikke forene Fleres Kundskaber og Erfaring, om han end ved stadig Eftertanke, og ved daglig Opmærksomhed paa sig selv, og paa de tilfældige Omstændigheder, som urigtigen stemme vor Tænkegang, har lært at kjende sig selv nøje, og i høj Grad er bleven oplyst Selvtænker. Nok saa duelig i sit Fag, og derhos i Besiddelse af den til at lægge rigtige Planer, give gode Love, eller træffe hensigtsmæssige offentlige Foranstaltninger, nødvendige, men hos den duelige, som ofteste med alt for mange Forretninger besværede Embedsmand sjeldne Tid, vil mangen Ider ikke falde ham ind: yttret af Andre, vil han selv forundre sig over, at han ikke havde den.

Men denne Publicitet maa være almindelig. Lad enkelt Embedsmand endog oprigtigen elske Sandhed og Publicitet; lad huuslig eller offentlig Stilling, Foresattes Tænkemaade, de mange Angreb fra Publicitetens Fiender mod enhver, som hylder den, og andre Omstændigheder ikke hindre ham fra at nytte denne den kosteligste af alle muelige Stats-

ind-

indretninger: der er endda kun vundet lidet, saalænge Publicitetens Vej ikke er den meest søgte, saa længe den ikke er hjemlet ved Lovene, yndet af Magthaverne, indført i enhver Green af Statsstyrelsen. Alle, som have Evne, Lejlighed og Adgang til at fremkomme med gavnlige Bemærkninger, maae kunne det, kunne det, uden at nævne sig. Denne Vej maa staae aaben for alle Forslag. Den ubetydeligste Indretning eller Foranstaltning medvirker, som det ringeste Hjul i enhver anden Maskine, til hele Statens Fuldkommenhed. Intet Forslag er altsaa ubetydeligt, eller for ringe til offentligt at prøves, førend det antages; ingen Indvendning imod, ingen Bemærkning ved et Forslag, saa ubetydelig, at den jo tillige er gavnlig: kjendt aldeles ugrundet af de sagkyndigste Mænd, vil den i det mindste bestyrke Forslagets Godhed, indtage Publikum for den Indretning, det foranledigede, og saaledes bidrage til Tilfredshed med Regjeringen.

I denne Henseende staaer det oplyste Europa langt tilbage. Der gives intet Land, hvor saadan Publicitet er bestemt ved Lovene, eller hvor Embedsmændene ere vante ved at bekjendtgjøre deres Forslag til offentlige Indretninger, og at aflægge Regnskab til Staten, der lønner dem, for deres Handlinger som Embedsmænd. Danmark, som

ofte

ofte foregik de andre Stater med et godt Exempel, naar det gjaldt Almenvel, udmærker sig vel ogsaa her paa en Maade. Det har en Collegialtidende, som for endeel afhjelper vor Mangel paa Publicitet. Endog andre Embedsmænd have nu og da forladt gammel Slendrian, og ladet trykke indgivne Forslag, eller afgivne Erklæringer. Jeg nævner her blot af Lovkyndige de tvende ypperlige Generalprocurerer Stampe og Colbiørnsen. Men endda er der kun gjort lidet af det Store, som en rigtig ordnet Publicitet kan virke til dets Borgeres Lykke. Ingen Lov befaler, at Forslag til Love og offentlige Indretninger skulle trykkes, forend de bifaldes: at de trykkes er blot taalt. Der gives intet enten offentligt eller privat Blad, hvori saadanne Forslag indføres, førend de indgives, eller paa samme Tid, da de indgives, hvori, under Anonymitetens Kaabe, enhver god Mand frimodigen kan fremsætte sine Modgrunde, Bemærkninger, Tillæg, Tvivl, o. s. v., førend Regjeringens Sanction gjør det betænkeligere at fremkomme med dem.

Daniens Genius, som saa faderligen har vaaget for vor Bedste, har imidlertid maaskee forbeholdt os det største Gode i Staten, en lovbestemt, og rigtigen ordnet Publicitet. O at det begyndte Aarhundrede ved Anonymitet maatte indlede til dette Gode! At det

dog

dog maatte vorde ret indlysende for Alle, som her kunde virke, hvor nyttigt et Tidsskrift vilde være, hvori e t h v e r t Forslag til en offentlig Indretning s k u l d e indføres, førend det af vedkommende Kollegium blev bedømt, og hvori den ubetydeligste Bemærkning mod samme ikke maatte negtes Plads, naar den ikkun var fremsat med Anstændighed! Da vilde vore Love og offentlige Indretninger snart naae en endnu større Fuldkommenhed. Nu kunde, og nu burde enhver oplyst Mand fremkomme med hvad han efter sine Kundskaber og sin Erfaring ønskede anderledes. Kollegiernes og Embedsmændenes Forretninger, som næsten allevegne paa nogle Aar ere voxne til det dobbelte, vilde blive langt færre, fordi de utallige Forespørgseler, som nu følge enhver Lovgivning, og enhver offentlig Foranstaltning, lige i Hælene, naturligviis ikke vilde blive saa hyppige. Tilfredsheden med nye Love og Indretninger blev større; de bleve nu som et Resultat af den tiende Pluralitets Willie. Denne Fremgangsmaade blev endelig det sikkerste Middel til at bringe de Mennesker til at tie, der uden at kunne opgive noget Bedre; laste enhver offentlig Foranstaltning; de maatte det vel, thi hvi fremkom de ikke med deres Indvendinger, førend Forslaget til samme fik offentlig Stadfæstelse?

Den=

Denne Publicitet er dernæst Pligt for Embedsmanden. Faa Mennesker ere fornøjede med deres Stilling i Livet. Om dette er en nødvendig og viis Indretning i Verden, det skjønneste Beviis paa, at Mennesket er bestemt for et bedre Liv, hører ikke herhen. Vist er det imidlertid, at skal nogen have Anledning til sand Misfornøjelse, er det Embedsmanden. Paa Udsigten nær til ikke at lide Nød, naar han enten bliver gammel, eller ved Sygdom for en Tid hindres fra at virke, er hans Forfatning ikke den blideste.

Hans Løn, bestemt for tyve, tredive, ofte langt flere Aar tilbage i Tiden, staaer ikke i noget passende Forhold til Levemaadens Dyrhed og de første Fornødenheders gangbare Priis. Alt bliver dyrere Aar for Aar; hans nødvendige Udgifter stige; men hans Løn, ikke foranderlig efter de vigtigste Levnetsmidlers, især Rugens Stigen eller Falden, bliver altid den samme. Han lever altsaa, om ikke i Trang, dog under slettere Kaar, end han efter sine Forretningers Mængde, Ubehagelighed eller Besværlighed, og deres Vigtighed for Staten, burde vente. Han kan ikke gjøre med, hvad hans Embede fordrer. Den Rige, der saa ofte beregner al Værd efter Penge, seer ham netop derfor ikke sjeldent over Skuldrene; og den Fattige, hvis højeste Ideal for Lykke Rigdom og Pragt gjerne ere, og

som

som har dette tilfælleds med den Rige, at de begge bestemme urigtigen, hvad der udgjør Menneskets sande Adel, kan ikke agte ham lige højt med Stormanden. En Selvfølge heraf er da denne, at hans udvortes Forhold ikke svare til hans indvortes, at han ikke kan være i Besiddelse af saa almen Agtelse nu hans udvortes Kaar ere trykkende, som han vilde været, hvis han levede nogenledes efter den vigtige Stand, hvortil han som Regentens Repræsentant hører hen; og at han saaledes ikke altid stifter det Gavn han kunde.

Men denne Omstændighed er kun tilfældig. Enkelt Embedsmand træffer den ikke. Regjeringen har ved flere Lejligheder desuden viist, at den føler de tunge Kaar, under hvilke de allerfleste Embedsmænd tjene; den indseer tilfulde, at skal Staten styres vel, maa Embedsmanden kunne leve anstændigen, af og ene for sit Embede, uafhængig af Andre, uden Fristelse til at vælge imellem de to Ting: at lide Nød med Familie, eller ikke at gjøre sin Pligt; at han ikke alene maa hædres ved Embedet, men og kunne hædre det; og den Tid vil saaledes muéligen ikke være langt borte, da Regjeringen kan sikkre Almenvel ved Forhøjelse af de fleste Embedsmænds Lønninger, maaskee ved den noget nær rigtigere Bestemmelse, at de skulle rette sig efter Rugens Priis, og stedse, ved visse Aars For-

løb,

lob, regleres efter et Middeltal af hvad den har kostet i de forløbne Aar.

En mere væsentlig, altid vedvarende, Aarsag til Embedsmandens Misfornøielse med sin Stand maa søges i de Ubehageligheder, som næsten ere uadskillelige fra al Embedsførelse. Den retskafne Embedsmand, der samvittighedsfuld opfylder sine Pligter, i disses Udøvelse stadigen er antagne Grundsætninger tro, og for sine Handlinger kun kjender Motivet af hvad der er ret, uden al Hensyn til Venskab, Fordeel, Foresattes Ønsker, eller nogen anden ædel Bevæggrund, han møde sikkert mangfoldige Ubehageligheder under sit Embedsførelse. De fordobles tillige, hvis Embedets Forretninger ere mange, een Mands Kræfter overlegne, eller af den Natur, at Embedsmanden ved enhver sin Embedshandling maa gjøre Nogen imod.

Det er imidlertid lige saa begribeligt, at redelig og samvittighedsfuld Opfyldelse af Embedsmandens Pligter udsætter ham for disse Ubehageligheder, som at han ikke altid kan taale dem, uden paa sin Roligheds, eller sit Helbreds Bekostning. Det første følger tildeels af en feilfuld Opdragelse, der ikke noksom har indprentet rigtige Begreber om Lydighed mod Foresatte, Overbærenhed mod Feilende, Agtelse for Regjering og dens

Med-

Medhjelpere; af slette Embedsmænds Exempel, der handle inconsequent, fordi de ere ubekjendte med Retsprincipet, og for lidt selvtænkende til at danne sig almindelige Grundsætninger at handle efter, eller fordi de i modsat Fald ere svage nok til at vige for Overhegg, Overtalelse, Fordele, Frygt og andre gængse Bevæggrunde, og der ved saadan, muesligen ved en værre Handlemaade, svække Mængdens Tiltroe til, og dens Agtelse for enhver anden, ikke almindelig og nøje kjendt Embedsmand; af den herskende Tænkemaade, der saa villigen hører, ynder og understøtter Klager, uden at undersøge om de ere grundede, eller ikke, om de have de fleste Klagers Egenskab, den, at de i det mindste i enkelte Dele ere usandfærdige; der ynker Klagere paa den Anklagedes Bekostning, uden at betænke, at den sidste mueligen, maaskee rimeligst, er uskyldig, og at denne altid taber ved at give hin Medhold, altid ved enhver, siden endog urigtig befunden, Formodning om Forseelse eller Uretfærdighed; der er saa villig til at forkaste nye Indretninger, uden i Forvejen at gjøre sig bekjendt med deres Fordele og Mangler, eller Nødvendigheden af deres Tilværelse; det følger af saa mange andre Omstændigheder, som det uden Publicitet ikke staaer til den klogeste Embedsmand at hæve.

Det

Det sidste, eller at alle Embedsmænd ikke kunne taale de med deres Forretninger forbundne Ubehageligheder, uden at tabe deres Rolighed og Helbred, er derimod en Selvfølge, nu af deres Temperament; nu af Embedets Natur, hvis Forretninger kunne være saa mange, eller kunne i et Øjeblik kræve en Bestemmelse, og saaledes ikke levne Embedsmanden Tid til i Rolighed at overveje, hvad der bør give ham Mod til at møde Chicanen, eller taale dens mangehaande Virkninger; snart af Næringssorger, for den tænkende, arbejdsomme og redelige Mand de værste af alle Sorger; snart af Legemets Constitution, der ofte var svækket ved Studeringer, førend han blev Embedsmand, ofte først blev det efter den Tid ved Stillesidden eller overspendt Arbejde.

En tredie rimelig Aarsag til de fleste Embedsmænds Misfornøjelse med deres Stillinger er den ringe Udsigt, de have, til eengang at leve under blide Kaar, og at leve uafhængigen. I enhver anden Stand gives der, paa den Caprice i Lykken nær, der, uden al Hensyn til Flid og Evner, gjøre een til Stormand, den anden til en Stodder, et ligere Forhold imellem Vindskibelighed, Retskaffenhed, Arbejdsomhed og Duelighed paa den ene, og rigelig Udkomme, Formue og Uafhængighed paa den anden Side. Haandværksman-

manden, Kiøbmanden, Konstneren, alle kunne de vorde formuende, uafhængige, alle kunne de i det mindste glæde sig ved at haabe det. Selv Bonden er uafhængig, endog hans Haab til Formue ikke er det største. Kun Embedsmanden kan ikke føle Haabet, dette det største af alle Menneskets Goder, i sin hele Storhed. Han arbejder, og arbejdede han sig end til Døde, ved sit Embede forøger han dog ikke sin Formue. Hiernespind, som Lotterielykke, er dertil hans eneste Udsigt. Embedsmanden ene er afhængig af Andre. For enhver anden Mand er tiltaget Arbejde Fortjeneste; for ham er det kun en sørgelig Erindring om det Tunge i hans Stilling. At han kan forfremmes til bedre Poster, at den militære Embedsmand, og i Kollegier ogsaa den civile, forfremmes efter Ancienitet, naar han til Forfremmelse ikke kjendes uværdig, og at hans Kaar undertiden forbedres i de Poster, fra hvilke Opflytning til bedre sjeldent finder Sted, opvejer ikke det, han taber i det tabte Haab om bedre Kaar og Uafhængighed. Man undtage Militæretaterne, og de fleste Embedsmænd, som ikke have Evne til at vise sig, Patroner, som kunne tale for dem, eller som tilfældigvils ere komne i en Vej, ad hvilken andre nedenfor dem kunne hjelpe dem frem, have i hiin Henseende ikke de blideste Udsigter. Det ligger i Naturen af Embedsførelse

førelse og Statsstyrelse: den troligste ikke paatrængende Arbejdere læggeś ikke altid Mærke til, og Regentens Forretninger ere for mange, til at han selv kan kjende alle Embedsmænd, helst da, naar de ere langt borte, og deres Forretninger ikke umiddelbar staae i Forbindelse med de første Kollegiers.

I Forretningernes Natur kunne vi endnu finde en fjerde medvirkende Aarsag til den nævnte Misfornøjelse. De kjendes ikke af Mængden; den Paalidelighed, Nøjagtighed, det Held hvormed de udføres, kunne faa erfare, see eller bedømme. Embedsmandens Talent, Arbejde og Flid ligge allerofteſt udenfor Sandsfeverdenen. Mangen en anden nyttig Borger, lad os tage Digteren, Maleren, Skuespilleren til Exempel, kan ved Timers eller Dages Anstrængelse vinde Hæder og Agtelse for sig og Sine, fordi han igjennem Sandserne umiddelbar kan vise hvad han er af Naturen, og hvad han ved Flid har dannet sig selv til at være. Men de fleste Embedsmænd, de arbejde Aar, og de arbejde hele deres Levetid, de kunne ved uafbrudt Anstrængelse opoffre Rolighed, Formue, Helbred, Livets bedste Glæder, og det er endda yderst sjeldent, at de i Medborgeres Aasyn kunne læse disses Tilfredshed med deres Bestræbelser — en Tilfredshed, som rigelig maatte lønne dem for deres Kalds Ubehageligheder.

Un=

Under denne Embedsmandens Stilling i Staten er ethvert Middel til at vise Publikum, hvad han er og virker, og at forskaffe sig sine Medborgeres Agtelse, for ham af megen Vigtighed. Det er ikke nok, at han besidder sin Regents Tillid og Agtelse. Skal han stifte noget Godt i sin Virkekreds, skal han med Held kunne udvide denne, skal han ret levende kunne føle derved, skal han for sig kunne formindske de Ubehageligheder, som i Almindelighed ere uadskillelige fra al Embedsførelse, da maae ogsaa hans Medborgere kunne agte ham, selv da, naar de ikke billige enkelte af hans Handlinger som Embedsmand. Publici Omdømme bør ingen Borger, og endnu mindre nogen Embedsmand være ligegyldig ved. Men er Publicitet ikke et af de sikreste Midler til at erhverve sig denne Agtelse? Maae ikke Enhver, hvis Embeds Natur tillader, at han underretter Staten, han tiener, og de Borgere, som lønne ham, om hvad han har virket i sit Kald, derved vinde i Tillid, og saaledes i Bequemhed til at gavne? Vil ikke mangen Embedsmand, der lever ubemærket af dem, som kunde bidrage til blidere Dage for ham, ved Tid og Leilighed vorde fordeelagtigen bekjendt, og indbragt i bedre Poster, hvor han end mere kunde gavne ved sit Talent, sin Virksomhed, sin Erfaring og sine Kundskaber, naar man

enten af saadan Efterretning, om hvad han alt havde virket i en liden Vrkekreds, maatte slutte sig til, hvad han kunde virke i en større, eller af indgivne Forslag kunde læse sig til, at denne ubekjendte Mand var brugbar, en Mand baade af Hoved og Hjerte? Er Publicitet ikke saaledes, hvad jeg ovenfor troede, Pligt for Embedsmanden?

Men for ingen Embedsmand er det vigtigere at kunne nytte Publiciteten, end for den, der i Fællig med andre arbejder til eet Maal, for den Embedsmand altsaa, der sidder i Kollegier, Kommissioner, Directioner, eller hvad den Samling af Mænd nu kaldes i Staten, til hvilken Regjeringen overdrager enten at gjøre Forslag til nye offentlige Foranstaltninger, eller at bestyre en og anden alt tilværende Indretning.

Jeg har ved anden Lejlighed givet en velordnet monarkisk Regjeringsform Fortrinet frem for alle andre Regjeringsformer. En Samling af mange Bestyrere, eller forslaggivende Personer, er efter min Overbevisning og Erfaring aldrig gavnlig; den er ofte skadelig. Mig har det altid været en Gaade, hvorledes man i en Stat, hvor Regjeringen er i een Mands Hænder, og hvor Folket, glad ved dennes Regjering, ikke vilde ombytte sin Regjeringsform med nogen anden i Verden, kan

i saa høj Grad ynde Kommisfioner, Directioner, Administrationer, og andre slige forslaggivende eller bestyrende Kollegier. Den kollegiale Bestyrelsesmaade er i Grundsætning altid i Modsigelse med den Bestemmelse, ikkun at ville have een øverste Regent.

Ved kollegiale Forhandlinger og Kommisfioner haves vel den Fordel, at flere oplyste, i den Sag, som omhandles, kyndige Mænd kunne opgive hverandre deres Tanker. De kunne prøve disse, og siden drage et Resultat af fælleds Erfaringer. Men det er alligevel en egen Undersøgelse værd, om denne Fordel opvejer Betænkelighederne ved hin Forhandlingsmaade. Den Klage er almindelig, og den er grundet i Kommisfioners Natur, at Sagerne seent komme til Ende. Der anvendes ofte Maaneder og Aar til det, som i Dage og Uger maaskee kunde været udført. Den er imidlertid ikke nogen væsentlig Indvending, naar kun Sagerne omhyggeligen overvejes og oplyses, og siden afgjøres i Overeensstemmelse med Almeenvel, Billighed, eller Retfærdigheds Grundsætninger.

Med større Føje kunde man maaskee indvende, at det som oftest er enkelte Mænd, ikke sjeldent en eneste Mand, der arbejder og virker, og at den Tid saaledes spildes, hvilken de øvrige Medlemmer kunde anvendt, enten til Statens Gavn, eller paa deres egen Forædling. Erfaring bestyrker disse Indvendninger. De ere

saa

saa, de Kommisſioner, hvis Medlemmer alle, eller for største Delen, virke med Held til det Øjemed, i hvilket de ere sammenkaldte. Som oftest er det een eneste, sieldent flere, der arbejde. Aarsagen dertil er ikke altid den samme. Undertiden har han udmærkede Talegaver, hvorved han veed at overskue Sagen fra den rigtige Synspunkt, og at lægge en Plan med Skarphed og Grundighed, deels indtaget for sin Mening at gjendrive de Modsigende, der maaskee ikke have hans Evne til mundtlig at motivere deres. Han arbejder bedst, føler det, og vil selv gjøre Alt. Undertiden er han en Mand af Indflydelse og Egoist tillige. Hvor naturligt er det ikke, at mange ikke tør sige ham imod, eller at han anvender alle Midler for i Kommisſionen, og siden uden for den, at drive sin Mening igjennem? Maaskee var en Kommisſion den Vej, ad hvilken saadan Mand lettest troede at nærme sig sit Maal. Hvor ofte er det ikke og Tilfældet, at mangt Kommisſionsmedlem nyttede de andres Ideer, og siden paa højere Steder gav dem ud for sine, eller at han lod andre arbejde, og vidste at tilskrive sig Æren for det, som var virket?

Ved Lejlighed søger jeg maaskee at besvare det Spørgsmaal, hvorledes disse og flere Ulejligheder og Ubehageligheder ved Kommisſioner, Directioner, eller anden kollegial Bestyrelsesmaade kunde undgaaes, og den ovenfor

nævnte Fordel ved samme alligevel opnaaes *). Her tilføjer jeg blot den Bemærkning, at naar en

*) Hvad? om vedkommende Kollegium overdrog til een Mand, den det ansaae udmærket kyndig i den Sag, der skulde afhandles, at gjøre Forslaget eller Udkastet? om denne Mand fik en anstændig Belønning i Penge, naar den udarbejdede Plan udkom? om Planen da blev trykt, og den bedste, maaskee tillige den næst bedste, inden en vis bestemt Tid indkommen Bedømmelse over samme, ogsaa blev tilstaaet en saadan Belønning? og om hele Udkastet, med Kollegiets Bemærkninger, da blev forelagt Regieringen?

Ved en nøjere Udvikling af disse Spørgsmaalets Hovedpunkter vilde Fordelene vise sig. Sagen gik ikke i Langdrag; den duelige og brugte Embedsmand arbejdede ikke uden Løn; enhver oplyst Borger fik Lejlighed til at sige sine Tanker, og ovenikjøbet i Premien Opmuntring dertil, og en Erstatning for den Tid han anvendte derpaa; de første Kollegier, som umueligen kunne kjende enhver Omstændighed, der har betydelig Indflydelse paa at bestemme en offentlig Indretnings Værd, arbejde med Tryghed; og hele Indretningen maatte vinde Tiltro hos Undersaatterne, og Gavnlighed for Staten. At det i det Hele kom til at see bedre ud med det Offentliges Tarv, end under den nu gængse Kommissionsperiode, derom tvivler jeg, efter den Erfaring, jeg har i nogle og tyve Aar, i det mindste ikke et Øjeblik.

en i et saadant Dikasterium hensat Embedsmand idelig maa kæmpe med Ubehageligheder; naar det Onde, som skeer, uskyldigen tillægges ham, men det Gode Andre; naar hans Ideer ikke høres, eller hans Forslag prøves, og om de end høres

Under den nævnte Undersøgelse haaber jeg indtil Klarhed at skulle oplyse, at Planers og Forretningers Udførelse, eller med andre Ord, al Exekution i Staten, aldrig kan drives under en Kommission. Sagens Natur vil lære det, og Erfaring frembyder jeg til at bekræfte, at enhver til Fuldkommenhed styret Indretning altid er styret af een Mand; han styrede den nu enten ene, efter Regentens Villie, eller som Medlem af en Kommission, tilfældigviis, og af en eller anden af de Aarsager, der volde, at i enhver Kommission som oftest eet Medlem er det Hjul, der driver Alt.

Man troe imidlertid ikke, at jeg i den danske Statsforfatning ønsker de forrige Regjeringskollegier enten ophævede, eller paa nogen Maade indskrænkede i den Magt og Anseelse, de have havt, fordi jeg ikke ynder den senere Tids hyppige Kommissioner og Directioner. De værne om Borgernes Frihed og Sikkerhed; og Vee Danmark! om det eengang skulde falde dets tilkommende Regentere ind, ikke at høre dem og hvis Medlemmerne skulde være uenige, ogsaa Minoritetens Tanker, over enhver Regjeringssag, der er af Vigtighed, og kan ikke afgjøres efter engang antagne almindelige Grundsætninger!

høres og prøves, ikke billiges, netop fordi de komme fra ham; naar han ikke behandles med den Agt, som hans Kundskaber, Erfaring og Stilling kunde gjøre Paastand paa; naar vigtige Sager afgjøres ved anonym for Efterverdenen skjult Votering, udenfor lovbestemt Form, maaskee uden at han engang veed det; naar Tingene for det meste styres af en eller anden Mand, som, uden al Talent og videnskabelig Kundskab ved Praleri, eller ved Forbindelser er bleven det han er, ved Snigveje driver sine ofte egennyttige Planer igjennem, og uagtet han i den Grad mangler Cultur, at han ikke forstaaer sit Modersmaal, eller skriftlig at ordne sine Tanker, ikke alene vil vide alting bedst, og have sin Villie frem, men og forfølger den, som ikke hylder hans Adfærd og Tænkemaade: saa er Publicitet ofte det eneste Middel, hvorved den Embedsmand, der saaledes i Dikasteriet kun har saa behagelige Øjeblik, kan redde sin Ære, og hos sine Medborgere vedligeholde den Agtelse, som han for at gavne maa være i Besiddelse af; altid i det mindste et skjønt Middel til at stille Praleren, Egoisten og Hykleren til Skue, og at giøre det muligt for hans Konge og Medborgere at bedømme, i hvad Grad han opfylder sine Pligter som Statens Embedsmand, og hvad mere han under andre Omstændigheder muligen kunde virke.

• • •

Resultater af Fattigforsørgelse
ved
Arbejde og Naturalforplegning.

I Iris og Hebe for Maj Maaned 1803 meddelte jeg Underretning om, at Forsørgelsesmaaden i Kjøbenhavn dengang var af dobbelt Slags; med Penge, som gaves i Almisse, uden Forbindtlighed til vedvarende Arbejde i Arbejdshuse; og ved tilpligtet Søgning til Arbejdshuus og der givet Arbejde. Med denne var forbunden Naturalforplegning, et bestemt Tillæg i Penge, en passende Opmuntring for Flid, Klæders Erholdelse, naar den Fattige trængte dertil, og Udbetaling af hele Huuslejen, den sad for. Den sidste Forsørgelsesmaade var, med Directionens Samtykke, af mig indført til en Prøve i andet Distrikt. Resultater af samme ere højst vigtige, og en Udsigt over Distriktet, bestyret paa den Maade, i Fattigvæsenets 3die Aar, samt, hvor Data have været at faae, hjemført med Tilstanden ved Slutningen af det andet Aar, derfor neppe uden al Interresse.

1ſte Julii 1801.		1ſte Julii 1802.	
Almisſenummernes Antal . .	272	. . . . - ikkun . .	123
Antallet af de Perſoner, ſom ere underſtøttede paa det nævnte Antal af Almisſelemmer . .	508	. . . . . ikkun . .	172
Almisſe efter Kortene, ugentlig	88 R. 85 ß	. . ikkun . .	29 R. 52 ß
Almisſe for hele Aaret, hvorunder er indbefattet Forſørgelſe, Husleje, Klæder, Sygepleje, o. ſ. v.		Almisſe efter Kort, under hvilken og er indbefattet den paa Kortene bevilgede Husleie	2779 - 78 -
		Tillagt Almisſe uden for Kort	1086 - 43½ -
		Husleje udenfor Kortene .	233 - 84 -
		Klædning	245 - 31 -
		Sygepleje	123 - 25 -
		Begravelſe	18 - 49 -
		Extraordinaire Udgivter .	21 - 51 -
	5162 R. 70 ß		4508 R. 73½ ß

Af de 172 Personer, som nød Almisse, vare 93 Børn, 79 Gamle.

Af Børn var:

a) Pleiebørn.

fra 1 til 5 Aar	2 Drenge	2 Piger.		
— 5 - 10 —	2 —	4 —		
— 10 - 15 —	2 —	8 —		
— 15 - 20 —	: —	2 —		
i Alt:	6 Drenge	16 Piger	tilſ.	22

b) Andre Børn.

fra 1 til 5 Aar	10 Drenge	5 Piger	
— 5 - 10 —	13 —	14 —	
— 10 - 15 —	7 —	22 —	
— 15 - 20 —	: —	: —	
i Alt:	30 Drenge	41 Piger	71
		tilſammen:	93

ſøgt Skolen 29 Drenge 43 Piger .	72
henbragte til Arbejdshuſet, efter Planens 755 §., 8 Drenge, 9 Piger . .	17
hjemme hos Forældrene af dem under 5 Aar	2
udſatte paa Landet . . .	2
i Alt:	93

ſtraſ=

straffet med Riis ere 2.
deres Klædning har kostet 172 Rd. 95 ß.
Mad og Brød har for hvert Barn kostet daglig imod 4 ß.
deres Arbejdsfortjeneste har været 128 R. 89½ ß
Af denne Fortjeneste er til dem udbetalt 10 R. 91 ß.
Til de flittigste og sædeligste Børn er betalt 12 Premier, 4 a 1 Rd., 4 a 4 Mk. og 4 a 2 Mk.
Det Barn, som har fortjent meest, har fortjent 8 Rd. 84 ß.; Middeltallet af Børnenes Fortjeneste har omtrent været 3 Rd.

Af de Gamle ere:

fra 20 til 30 Aar	: Mandf.	4 Fruent.
— 30 - 40 —	: —	10 —
— 40 - 50 —	2 —	23 —
— 50 - 60 —	2 —	14 —
— 60 - 70 —	4 —	9 —
— 70 - 80 —	: —	10 —
— 80 - 90 —	: —	1 —

Mandfolk: 8, Fruent. 71; tilsam.: 79

I hele Aarets Løb har til Arbejde i Arbejdshuus været henviist . .	115
Af disse ere døde . .	7
udflyttet af Distriktet . .	9
faaet Tjeneste . . .	5
bleven Gangkone paa Almindelig Hospital	1
kommen i bedre Vej . .	5
indlagt som Lemmer:	
i Frue Arbejdshuus .	4
paa Almindelig Hospital	1
— St. Hans Hospital	1
falskeligen angivet sig at høre til Distriktet, for at faae den bedre Understøttelse, og derfor bortviiste	3
tilbage, som anført . .	79
	115

De 115 Arbejdere have fortient 326 Rd. 79 ß.

Af denne Arbejdsfortjeneste er den Fjerdedel udbetalt til Arbeiderne med 81 Rd. 67¼ ß.

De til dem fra Nyt af kjøbte Klæder have kostet 72 Rd. 2 ß.

Til de flittigste og sædeligste Arbejdere er betalt 3 Premier, 2 Rd., 8 Mk. og 1 Rd.

Den Arbeider, som har fortjent meest, har fortjent 16 Rd. 18 ß.; Middeltallet af Fortjenesten har været 7 Rd. 64 ß.

Ind-

Indsat i Tvangshuset ved Resolution er een af de nævnte tre, der foregav sig at høre til Distriktet, fordi hun pantsatte en hende given Særk.

Af Syge er indlagt:

paa Frederiks Hospital	83
— Almindelig Hospital	62
tilseete i Distriktet paa deres Bøepæse . .	291
i alt har der altsaa været	436 Syge

Af de paa Frederiks Hospital indlagte Patienter ere 5 døde, 70 udgangne, og 8 der endnu henliggende ved Aarets Slutning.

Af de paa Almindelig Hospital indlagte ere 13 døde, 47 udgangne, og 2 der tilbageliggende under Kur.

Af de 291 i Distriktet under Kur tagne Patienter ere de 222 tagne under Kur efter 1ste September 1801, fra hvilken Tid Sygepleje blev given in natura, og en organiseret Sygepleie blev begyndt.

og af disse 222 Syge ere:

døde .	9 Mandsfolk	12 Fruent.
ulægelige .	1 —	2 —
helbredede .	78 —	110 —
tilbage under Kur .	= —	10 —
i alt:	88 Mandsf.	134 Fruent.

de

de Helbredede tagne under Kur for følgende Sygdomme:

Beenskade .	0	Mandsfolk	10	Fruent.
Catarrhalfeber	5	—	5	—
Contusioner .	6	—	5	—
Colicsmerte .	4	—	0	—
Diarrhee . .	2	—	7	—
Fnat . .	9	—	3	—
Galdefeber .	7	—	8	—
Gigt . .	5	—	11	—
Hoste . . .	6	—	8	—
Koldfeber . .	0	—	8	—
Kopper . .	5	—	14	—
Modersyge .	0	—	13	—
Meslinger .	4	—	0	—
Orm . .	5	—	9	—
Øjenbetændelse	2	—	0	—
Rheumatisme	14	—	10	—
Skarlagensfeber	2	—	4	—
Skjørbug .	0	—	1	—
Venerisk Syge	2	—	4	—
ialt:	78	Mandsf.	120	Fruent.

Af de, som døde, ulægelige, eller helbredede, af Sygelisten udskrevne, 88 Mandsfolk og 134 Fruentimmer, var:

blandt Mdf.	32	og Frtm.	35	fra	1 til 10	Aar
— —	10	—	12	—	10 - 20	—
— —	3	—	24	—	20 - 30	—
— —	14	—	30	—	30 - 40	—

blandt

blandt Mdf.	14	og Frtm.	19	fra 40 til 50	Aar
— —	10	—	10	— 50 - 60	—
— —	3	—	4	— 60 - 70	—
— —	1	—	0	— 70 - 80	—
— —	1	—	0	— 80 - 90	—

I Distriktet ere kun 5 vaccinerede, da i Aaret 1802 alle de Børn bleve inoculerede, om hvilke ingen Formodning havdes, at de havde havt Kopper.

De ommeldte 88 Mandsfolk og 134 Fruentimmer have lagt syge i 3582 Dage. Naar der altsaa lægges til de under Rubrikken af Sygepleje anførte 123 Rdlr. 25 ß., Distriktslægens Løn 150 Rd, Halvdelen af Assistentens Løn i 1ste og 2det Distrikt, med 50 Rd., 3 Favne Brænde (som intet have kostet) hvilke ansættes til 27 Rd., og 26 Rd., der i Almissetillæg er givet Sygevogterskerne; saa have de Syge i et Middeltal kostet daglig $10\frac{301}{3582}$ ß., foruden Medicinen, hvis Beløb i Aar ikke kan bestemmes.

Resultater.

1. Den i Distriktet indførte, siden ophørte, Forsørgelsesmaade er mindre bekostelig. Dette godtgjøres.

a) dermed, at der, førend den nye Forsørgelsesmaade begyndte, vare 272 Almisselemmer og Kort i Distriktet, hvilke var

til-

tilstaaet i ugentlig Almisse 88 Rd. 85 ß., men at der, efter den Tid kun gives Almisse efter 92 af disse Kort, og at den Almisse, som de lyde paa, ikkun udgiør 29 Rd. 52 ß.

		Rdlr.	ß.
b) dermed, at naar fra den givne Understøttelse . .		4508	73½
	Rd. ß.		
1) drages Differencen imellem 71 R. 87ß., som er Middeltallet af de paa Betalingsdagene giorte Udtællinger, og det som virkelig er udbetalt til midt i September, da først Naturalforflegning i alle Forstanderdistrikter varindført, med .	254-82		
2) Det som er hævet efter Kortene 11, 274, 370, 525, 533 og 537, deels som Pensioner, deels som speciel, af Directionen, for enkelte af Sœtatens Personer, gjort Undtagelse . .	140-24		
		395	10
har kun hele Forsørgelsen i Districtet kostet . .		4113	63½
	Lat.	4113	63½

Transp. 4113 R. $63\frac{1}{2}$ ß
altsaa 1049 Rd. $7\frac{1}{2}$ ß mindre
end i det forrige Aar, da
den kostede . . 5162 — 70 ß

2. At den Fattige, uagtet Forsørgelsen saaledes i det Hele har været mindre bekostelig, derhos er forsørget bedre, er klart af følgende Omstændigheder:

a) Det formindskede Personale (nu 172 Personer) har kostet 4385 Rdlr. $48\frac{1}{2}$ ß., da derimod det forrige Aars større Personale (ved Aarets Slutning 508 Personer) da kostede 5162 Rd. 70 ß.; i hvilken sidste Sum dog Sygeplejen, over hvilken ingen speciel Beregning haves, bliver at decourtere.

b) I et Middeltal have Distriktets Fattige kostet, Huusleje uberegnet, 6 Rd. $3\frac{14}{69}$ ß. mere om Aaret, end dem forhen var tilstaaet efter Almissekortene. I Følge disse kostede enhver i Distriktet 15 Rd. $27\frac{1}{2}$ ß., Huuslejen ligeledes uberegnet.

c) Een Kone med 5 Børn har kostet Aaret om, efter Afdrag af Arbejdsfortjenesten, 98 Rd. 12 ß.

3. Den Utrængende er afholdet fra at overhænge Fattigvæsenet. Familier, som før havde Understøttelse, ere udgaaede af Almissen. At nogle ere flyttede ind i andre Distrikter er en Sandhed. Men Antallet af
de

Bortflyttede er ikke usædvanligt stort. Med sidste Flyttetid, da alle de, hvis Kort ere inddraget, kunde flyttet, er kun bortflyttet 10 Familier. Derimod er indflyttet, Mikkelsdag 1801, 32 Familier, og Paaske 1802, 18 Familier. Imidlertid have dog af disse indflyttede mere end to tredie Dele renunceret paa den dem tilstaaede Almisse, fordi de hverken ynskede Arbejde i Arbejdshuus, eller Naturalforpleyning.

4. Den Trængende har søgt at komme fra andre Distrikter ind i 2det Distrikt. Saaledes have 23 Familier søgt derhen, og ere forsørgede.

5. Fra Distriktet er ingen opbragt for Betleri.

6. Efter den Erfaring, som havdes, vilde kun faa bortbytte den Forsørgelse, de fik i Distriktet, med den, de før havde efter Kort.

7. Sygepleien er i Distriktet mindre bekostelig end paa Almindelig Hospital. Reparteres de i Sygepleie udgivne 123 Rd. 25 ß., Lægens og Assistentens Lønninger 200 Rd., Bekostningerne paa 3 Favne Brænde, deels til Madkogning, deels til de Syges Kakkelovne, ansatte til 27 Rd. (hvilken Udgift dog er sparet, da dertil er forbrugt de af Kongens 50 Favne Distriktet anviste 3 Favne) og extraordinaire

Almisseskilläg til Sygevogtersken, med 26 Rd. altsaa i alt 376 Rd. 25 ß. paa 3582 Dage, i hvilke de 228 Syge have nydt Understöttelse; saa kommer Sygeplejen paa $10\frac{301}{3582}$ ß. daglig. Lægges hertil Medicinen, som for det forløbne Aar, da ingen speciel Beregning kan gjøres, ansættes til 4 ß. daglig, hvorpaa den omtrent kommer i Hospitalet, uagtet der er Anledning til at formode, at den ikke vil løbe saa højt, saa bliver Sygeplejen dog kun imellem 14 og 15 ß. daglig. Men i Hospitalet kommer den paa 8 Mk. 12 ß. ugentlig.

8. De som Veneriske i Kuur tagne Syge, ere alle helbredede i Distriktet, uden at sendes til St. Hans Hospital.

Den prøvede, efter Directionens Beslutning nu ophørte, Forsørgelsesmaade har man villigen tilstaaet adskillige Fortrin. Man kan være forvisset om, at Ingen søger der Understøtning, uden virkelig at behøve den. Ingen faaer Understøtning, uden virkelig at behøve den. Ingen faaer Understøtning, uden at faae den saa tilstrækkelig, at det uimodsigeligen kan godtgjøres, at den ikke lider Nød. Enhver Fattig kan faae Hjelp i samme Øjeblik den trænger. Undersøgning og Bedømmelse, naar Nogen melder sig til Under-

derstøtning, bliver saa godt som overflødig. Vedvarende Undersøgninger om Anledning til Forhøjelse eller Nedsættelse i Almisse kunne ogsaa for største Delen undværes: Bogføring for hvert Distrikts Fattige kan concentreres til een Punkt. Disse Fortrin ere især da af megen Vigtighed, naar Forsørgelsen er i mange Mænds Hænder, der arbejde flittigen, og ikke altid kunne tilsidesætte deres egne Forretninger for Fattigvæsenets.

Men man har tillagt denne Forsørgelsesmaade, naar den tages i sin fulde Udstrækning, betydelige Ulejligheder. Det er derfor nok en Undersøgelse værd, om man ubetinget kan tiltræde denne Mening; eller om den ikke maaskee meest grunder sig deri, at man ikke aldeles nøje har kjendt den Forsørgelsesmaade, som er prøvet?

"Alle huuslige Stillinger," har man sagt, "afbrydes for størstedelen for den fattige Familie."

Dette gjelder i al Fald kun for nogle Familier, som kunne henføres til de værdige Huusarme, og for disse har jeg selv ønsket en isoleret Fattigforsørgelse. For alle de øvrige vedblive de huuslige Stillinger at være de samme. De forandres ikke derved, at Huusfaderen eller Huusmoderen

 an

arbejde de Dage i Arbeidshuus, paa hvilke de intet andet Arbejde have i Byen. Men lad dem endog afbrydes disse huuslige Stillinger, saaledes som de allerofteft ere, dette er noget nær gavnligt for Fattigvæsenet i det Hele. De Fattige leve for det meste i fugtige, med mephitiske og andre slemme Dunster opfyldte usle Huller, nyde sjeldent reen Luft, leve af tør Mad, Brændeviin, og Noget, som kaldes The og Kaffe, og mangle derhos Bevægelse; og denne Levemaade kan vist ikke sættes ved Siden af Arbejde og sund varm Mad i et vel indrettet Arbeidshuus. Under denne Forsørgelse vedblive derhos de huuslige Stillinger paa de Tider, da den fattige Familie ikke er paa Arbejdshuset.

"De fleste af de Understøtninger, hedder det videre, mangen skrøbelig Fattig nu har, og hvorved dens Tvang til Understøtning for Fattigvæsenet nedsættes, ophøre; Fattigvæsenet udriver dem af de Forbindelser, hvori saadanne Understøtninger ere muelige, og binder dem og al deres Tvang ene og alene paa sig, uden at være forvisset om, at ved Arbeidet, som dem gives, det Tilskud kan erhverves, hvilket de forhen andetsteds have havt."

Naar Fattigvæsenet ved den prøvede Forsørgelsesmaade opnaaer den store Fordeel, at

at det paa den ene Side forsørger rigeligere og derhos sparer, og paa den anden Side klarligen kan bevise, hvad Forsørgelsen koster, falder denne, og enhver anden Indvending noget nær bort af sig selv. Men den nævnte Indvending er gandske sikkert en Følge af, at den prøvede Plan ikke tilfulde er forstaaet. De Understøtninger, som en og anden Fattig har, bestaae ved Siden af den. Endog Mad, given visse Dage om Ugen, kan afhentes eller nydes hos Velgjøreren; Planen fordrer alene Vished for, at, og hvor den faaes. Udrives enkelte Fattige af de Forbindelser, hvori privat Understøtning var muelig, saa forbliver Pluraliteten vist i dem, og Fattigvæsenet sparer mange Understøtninger, som nu gives uden Nødvendighed. Denne Besparelse opvejer tifold det Tilskud, de enkelte andensteds have havt.

"Alle Forsørgelses eller Tilskuds, grader falde bort. Forsørgelse for enhver naa blive Maximum, ingensinde Minimum. Arbejdet kan ikke opveje hvad Forsørgelsen koster, fordi det almindelige Arbejde er Spind, og der maa tabes paa Spind."

Ogsaa her har man neppe lagt Mærke til den Omstændighed, at den Fattige kun forpligtes til at søge Arbejdshuus de Dage, eller Uger, da den ikke veed andet Arbejde i

Byen, hvorved større Fortjeneste haves. Ved Kontrabogen forvisses Bestyrerne om, hvad Fortjenesten har været udenfor Huset. Der gives saaledes bestemte Forsørgelsesgrader. Man har tillige begyndt paa at indføre andre Arbejder end Spind, og Tabet paa Arbejdet vil saaledes, haaber jeg, formindskes med Tiden. Men skulde dette end ikke vorde Tilfældet, maa Tabet ansees for en forøget Almisse, og denne for en Vinding med Hensyn til det større Tab ved Almissegivelse i Penge.

"Denne Besørgelsesmaade faaer ligesaalidet det velgjørende Publikums som den trængende Fattiges gode Mening for sig. En Følge heraf vilde blive, at mange Familier vilde unddrage Fattigvæsenet deres Bidrag."

Saa rigelig, som den Fattige kan forsørges paa den ophævede Maade, er det umuligt at forsørge ved den brugelige. Den prøvede Forsørgelsesmaade maa altsaa vinde det oplyste Publikum og den sande Trængende for sig. Erfaring har allerede bestyrket det sidste i andet Distrikt. Men lad Følgen end blive den, man frygter for, den kan neppe afholde Bestyrerne fra at følge deres Overbeviisning. Man besvare sig selv det Spørgsmaal: hvad bør det velgjørende Publikum fornuftigen ville? og Svaret

ret maa blive: tilstrækkelig Forsørgelse, Hjelp for enhver Nød, i det Øjeblik den finder Sted, Rede og Rigtighed for de herpaa anvendte Summer. Men disse Fordele har den ophørte Forsørgelsesmaade i høj Grad. Den nærværende har dem ikke, og den kan kun sjeldent have dem.

Jeg tilstaaer iøvrigt villigen, at det er Pligt for Bestyrelsen at lempe sig efter den offentlige Mening. Men hvor ofte har man Vished for, hvilken Mening Pluraliteten er af? Den Embedsmand, der higer efter Alles Bifald, vil desuden saare sjeldent blive antagne Grundsætninger tro; hans Bestyrelse vil mangle Kraft og Virksomhed, og hans Bestræbelser Lykke.

At mange Familier vilde indeholde deres Bidrag er endelig, om jeg end kunde frygte derfor, for Bestyrerne af et Fattigvæsen af saa megen mindre Betydenhed, som disse Familier kunne aftvinges samme. Jeg har forhen beviist, at en Fattigskat, som er bygget paa rigtige Grundsætninger, og kun inddrives efterat offentligt Regnskab er aflagt, er en Nødvendighed, at den er hjemlet i vor Lovgivning, og at den af alle Skatter maaskee er den retfærdigste og billigste, den som ingen Borger med føje kunde, og saa Mennesker vilde undslaae sig for at betale. Hvorfor nytter man ikke dette lovlige Middel? Der-

Derved hæves Indvendingen; Bestyrerne kunne udrette hvad de bør, og blive fri for mange Ubehageligheder, som de nu dagligen ere udsatte for; og enhver Fattig kan see sin Nød tilbørligen afhjulpen.

„Men tvende Spørgsmaale, endnu vigtigere end alt, hvad kan siges imod Sagen efter Theorien, ere disse, som man, med Hensyn til praktisk Iværksættelse eller Iværksættelighed, har opkastet:

1) Tillader Fattigvæsenets Bygninger og Indretninger frit Valg imellem begge Forsørgelsesmaader?

2) Hvilken bestaaer bedst med Fattigvæsenets oeconomiske Forfatning?"

Uden i Henseende til det første Spørgsmaal at ville indlade mig i en Undersøgelse, om og hvorvidt tilværende Bygninger og Indretninger mere hensigtsmæssigen kunde benyttes, det jeg i det mindste troer, vil jeg her alene gjøre den almindelige Bemærkning, at Spørgsmaalet noget nær burde forandres derhen: kan der, uden overdrevne Bekostninger, og med rimelig Udsigt til at indvinde disse i Tiden, gjøres Udveje for Bygninger og Indretninger til denne Forsørgelsesmaade? I Kjøbenhavn, hvor Byggeplads er at faae, og for Fattigvæsenet, som har sex store Stiftelser og syv Arbeids-

bejdshuse, og med dets Resourcer af Kapitaler, som derpaa kunde anvendes, vilde der neppe blive vanskeligt. Nikolai afbrændte Kirke vil efter en sagkyndig Mands giorte Overslag, med en Bekostning af 20,000 Rd. kunne indrettes til et almindeligt Arbejdshuus. Men skulde en aarlig Udgift af 1000 Rd. ikke her give rig Høst?

Det andet Spørgsmaal kan efter min Mening ikke komme i Betragtning. Fattigvæsenet skal have det til at bestride sine Udgifter med, som det nødvendigen behøver, og dette Nødvendige skal tilvejebringes. Naar vi see Nød, og kun afhjelpe den forendeel; tiltroe den Fattige Resourcer, som den negter og vi ikke kunne bevise, at den har; ansee det mueligt for ham at faae Arbejde, eller mere indbringende Arbejde, uden at anvise det; negte en nødvendig eragtet Hjelp, fordi Indtægterne ikke ballancere med Udgifterne: saa fortjene vi ikke det hæderværdige Navn af god Fattigforsørger.

Bårens.

Om

Om Skuespillene i Helsingøer.

(Efter mundtlig Beretning).

Andet Brev.

Høistærede!

Den anden Octbr. blev paa det udelukkende Provincial-Theater, som Hr. Schwartz kalder den herværende Skueplads, opført Erindringen af Iffland. Førend Stykket begyndte, blev en Prolog forfattet af Hr. Kruse oplæst ved Hr. Soborg, hvis Bukning for Tilskuerne og Stilling, især i Begyndelsen, var saare tvungen. Hvad Prologens Værd selv angaaer, kan vi ikke bedømme samme, deels fordi vi ikke har læst den, og deels fordi man ikke kunde forstage det halve, da Hr. Soborg i Aften deklamerede saare uforstaaelig.

At Erindringen har mange interessante og rørende Optrin og Stillinger, at det er et vanskeligt Stykke, der udfordrer øvede Skuespillere, som forstaaer deres Roller og vide at give dem Slag i Slag og med tilbørligt Vægt — At Karaktererne ere kunstigen sammensatte og saa at sige dobbelt i een og selv samme Person, saasom Hofraadens der er stolt og

og krybende. Vardams let- og tungsindig, Mad. Vardams god og om, fortrædelig og vred, o. s v.; kan ingen nægte, at det følgelig er at undskylde, om ikke det Hele blev saa fuldkommen udført som det kunde.

Hr. Hertz var Hofraad Feger, en stolt, opblæst Mand mod sine Underhavende, ligegyldig mod sin Jævnlig og en krybende Nidding mod sin Overmand, der sætter al sin Lyksalighed à la Hippeldans i et godt dækket Bord, garneret med Stjerner og Excellenzer. At Hr. Hertz udførte disse Afvexlinger godt og rigtigt, kan ingen nægte ham. Maaskee at han paa et og andet Sted overdrev sit Spil en Smule, maaskee ogsaa at det kun syntes saa, fordi hans Medspillende vare for kolde og livløse. — Saa meget er vist, han gav Stykket Liv, havde den rigtige Anstand, Mine og Smiil til den Karakter, Forfatteren havde skildret. Det Optrin med Sekræteren, naar han beskylder ham at eie Datterens Ørenringe, lykkedes ham især overmaade vel.

Albertine hans Datter var Jomfrue Rosenkilde. Hun spilte denne lille men smukke Rolle, overmaade stiv og kold, hun trampede styggt, da hun forlod Skuepladsen, og saare uforstaaelig var hun hele Optrinet igiennem.

Hr. H. Møller var Hr. Vardam. Denne Rolle udkræver snart let og muntert Spil, og snart igien et a-

vor-

vorligt og rørende Foredrag. Denne Spillemaade vilde ikke lykkes for Hr. Møller. Han spilte en Slags Karrikatur i de muntre Optrin med mange Grimaser i Ansigtet; og i de rørende, vare hans Bevægelser med Armene og Kroppen stive og krampagtige. Det bittre i Mine og Tone han burdet vise paa det Sted han hælder Vinen af Glasset i Flasken, mislykkedes aldeles. — Paa Slutningen af samme Optrin, hvor Hofraaden siger til ham: „dette skal nok endes med en Grovhed" blev Hr. Møllers foregaaende Replik ikke sagt med den Vægt, som kunde lade formode det, Hofraaden med disse Ord synes at befrygte, og det burde det dog, dersom ellers Hofraadens Gisning skal være grundet. Flere Steder kunde vi anføre, for at vise at Hr. Møller ikke var her paa sit rette Sted, men da vi ikke har Skuespillet ved Haanden, og vi ikke husker at betegne Stederne, hvor Udtrykket mislykkedes, maa dette være nok.

Det Fortrædelige og den Frygt for sit Udkomme i Fremtiden, forenet med de ømme Følelser for Mand og Børn i Madam Vardams Rolle, blev meget vel udført ved Mad. Rungsted. Dog kommer det os for, som hun i første Optrin, naar Broderen er inde, mere viiste og udtrykkede Vrede end Fortrædelighed, og det første skulde hun dog neppe være. Ligeledes reiste hun sig nok for tidlig fra Skriverbordet i samme Optrin, som voldte, at hun maatte gaae hen til Bordet, hvergang hun skulle fremvise den tomme Pengepung, som ikke giorde god Virkning. Vi troer, hun burde enten have puttet Pungen i Lommen, da

hun

hun reiste sig, og taget den op, naar hun skulle viist den, eller ogsaa bleven siddendes, til dette med Pungen var forbi.

Vi ventede os ikke meget af Jfr. Falck som Henriette, og det giør os ondt at vi maa tilstaae: vi ikke heller bedrog os meget. Naar vi undtager Optrinnet mellem Dr. Rade og hende, hvor hun af ham underrettes om Elskerens Foranderlighed, hvor hun virkelig traf en skikkelig god Tone og taalelig udtrykkede sin Angest, saa var hun for Resten hele Tiden mere Vernille i den Stundesløse, end Henriette Vardam. Muligt om Hr. Eilertsen havde viist mere Deeltagelse og spillet med mere Varme end han giorde, at hun og med større Held havde slupet fra sin Rolle — men desværre! saadant kan man ikke sige om Hr. Eilertsen, der virkelig mishandlede denne skiønne Rolle. Han var saa langt fra at være den ædle deeltagende Menneskeven, den omme og loulige Beiler, at han meget mere forestillede den kolde og ligegyldige Egoist. — Hatten maatte ogsaa dygtig holde her i Aften efter Sædvane.

Hr. J. Møller debuterede i Sekretær Vardams Rolle og spillede den skikkelig godt. Dog gav han ikke alletider Ordene den tilbørlige Vægt og Eftertryk, f. E. i det Optrin, hvor Moderen bebreider ham, ikke med Varme at have forsvaret Faderen mod de af Ministeren frembragte Beskyldninger — og naar hun ved samme Leilighed ophøier Faderens Godhed mod andre o. s. v. Her sporger Sekræteren. "Hvem siger De det til?" men Hr. Møller sagde disse Ord

i saa

i saa kold en Tone og saa lefelig hen, at de vist ikke udtrykkede Forfatterens Mening. I det Lidenskabeligt var han noget for affekteret og i Begyndelsen sysselsatte han sig noget for meget med sine Fingerender og Negler — en Vane, som vi vil ønske, han som snarest vil hytte sig for, da den vist ikke behager Diet. Han har i øvrigt en smuk Anstand, en god og frie Stilling og bevæger sine Arme ikke ilde. Formodentlig skal han spille i Hr S–borgs Fag; hvilket er en god Ting, der burde have Sted, om mueligt var i alle vigtige Roller og Karakterer, paa det ikke Byrden blev for tung for een, og fordi man efter en liden Hvile arbeider med større Lyst og Kraft. Mangen en ville ogsaa i saa Fald ikke stole for meget paa deres Enevælde.

Hr. Rungsted spillede Peters Rolle godt, og vilde have kommet til at spille bedre, dersom han havde havt et ældre Udseende, havde talet højere, havde gaaet med Stok og havt graat forlorent Haar paa Hovedet — thi jeg troer at Peter næsten bør være Olding, naar Hofraadens Haardhed skal nydes i sit fulde Lys og for at fortiene al den Medlidenhed, som baade Verden og alle de andre viste ham. — Han siger jo desuden selv til Hofraaden. "De forsynder Dem mod mig gamle Mand Hr. Hofraad o. s. v. hvilket altsammen viser, at han af Ælde ikke er istand til at paatage sig en anden Tjeneste.

Hr.

Hr. *** var Forpagter Felding, Hr. Enholm Ludvig og Hr. Sax en anden af Hofraadens Betjentere, den førske tales ej om, da han ej er ansat som Skuespiller. Hr. Enholm var meget for god for den ubetydelige Rolle og Hr. Sax i de faa Ord han havde at sige, anbragte saa mange hocus pocus som muelig, det mishagede den fornuftige Deel af Publikum.

Hvad Rollernes Besætning angaaer i dette Stykke, maae vi erindre, at vi troe de kunde til større Fordeel for Stykkets Udførelse og til større Fyldestgjørelse for Tilskuerne være uddelte paa følgende Maade. Hr. Soborg skulde spillet Dr. Rado's, Hr. Enholm Vardams, Hr. Rungsted Forpagter Feldings, Hr. H. Møller den gamle Petersens og Hr. Eilertsen Ludvig, og om ogsaa den sidste ikke var bleven spillet saa vigtig som af Hr. Enholm, saa havde det været ligemeget, da det kun er en ubetydelig Rolle, og Hr Soborgs som Dr. Rado, havde fuldkommen bødet paa dette Tab.

Vi forbigaae, at Klædedragten just ikke var den bedste, især Hofraadens, der for en saa overmaade velhavende Mand, burde være mere riig og glimrende. I en saadan Mands Værelser at forefinde tvende Læderstole og falmede blotte Vægge, som her var Tilfældet, er nu reent contradiktorisk. Ligeledes lider Illusionen meget, naar Talen er om Louisdorer, at høre den lette Regnepenge eller Tosklling klingre

klingre paa Bordet, som Tilfældet var med Hofraadens Louisdor, Rado gav ham tilbage. Rigtig nok kunde Hr. Eilertsen have spart vore Øren for denne modsigende Klang, ved at skye Hofraaden den i Haanden, men — —. Endnu maae vi bemærke, at de fleste af vore Skuespillere meget for hastigt kjende til Indholden af de dem indhændigede Breve, ofte beklage de dem allerede over Indholdet, inden de have læst dem. I det daglige Liv gaaer det dog ikke saa let til og i slige Tilfælde burde man dog paa Theatret holde sig til de daglige Livs Regler.

Udg.

Vandets Formindskelse.

At Vandet bestandig formindskes er en unægtelig Sandhed, som berømte Naturkyndige ved mange forskiellige, og med Flid anstilte Forsøg, fuldkommen have stadfæstet. Enhver Vanddraabe bestaaer af mangfoldige smaae Partikler, der inden i ere hule, som en Blære; og enhver af disse smaae Partikler, eller Vandblærer, er atter en Sammensætning af utallige de allermindste og fineste enkelte Dele. Formedelst de idelige Forandringer og Omverlinger, der gaae for sig i Naturen, ved mange forskiellige Slags Kræfter, Styrelser og Bevægelser, maae Vandpartiklerne brækkes, adskilles og henvandre i Dyrenes, Væxternes, Planternes og Træernes Væsen; ja ved Forraadnelse og Forbrændelse omskiftes til jordagtige Dele og Legemer.

Denne Adskillelse i Vandpartiklerne, i Hensyn til deres allermindste enkelte Deles Forflytning og Bortgang fra Vandelementet, ligger tydelig nok for Dagen; thi Naturens trende Riger, især Væxt- og Dyrriget, blive sande Vidner, som bekræfte Sætningens Rigtighed. Det maae ej saaledes forstaaes, at Vandet skulde forsvinde i Hensyn til dets Substantz og Grundvæsen; men det bliver

kun forandret, efter dets tilfældige Dannelse: det ophører at være Vand; det begynder at være Væxter, og omsider Jord eller Steen. Herpaa, blandt andet, kan tiene til Beviis de utallige mange Muslinger, Østers og andre bløde Fiske, som ere omgivne med haarde Skaller, og næres af det bare Vand; og dette er kiendeligst paa den saa kaldte Bergøsters, som urørlig sidder fæstet til den haarde Steenklippe, hvor Vandet, som ud- og indskyller, maae være den eneste Næring, ej allene for Fiskens Legeme, men og for dens tillige voxende tykke og haarde Skal.

Græsset, Urterne og Træerne drage Vandet af Jorden til sig; det overgaaer i Planterne, og enten der, eller i Dyrenes Legemer, bliver til faste Dele. Naar disse siden ved Forraadnelse opløses; da uddamper deraf vel megen Fugtighed, som igjen forenes med Luft- og Vandelementet; men noget bliver tørt og ganske haardt, især Dyrbenene, og forøger Jordelementet. Ikke er det saa forunderligt, at Vandpartiklerne brydes; at et stort Antal af de allermindste enkelte Dele, som udgjøre disse Partikler, henreise i Dyrenes Legemer, da samme Dele, endog imedens de udgjøre det flydende Vandelement, allerede have deres Sæde i smaae levende Dyr; thi Loevenhoeck, med andre flere have erfaret, at der i en Vanddraabe er over 100000 smaae Dyr.

Alle

Alle de Legemer, som avles paa en naturlig Maade, de overføres fra en flydende til en fast Stand; thi alle Dyrs Sæd er flydende, og Blodet, hvoraf Benene voxe, er flydende. Ædelsiene have været Safter i Jorden; thi de have undertiden en Flue eller et andet Insekt i sig, som et Beviis paa, at de tilforn i en Tid maae have været flydende. Det var umueligt, at brænde haarde Teglstene af Leer og Sand blandet med Vand, naar ikke Vandet med dets Dele forøgede den sammenhængende Kraft i Teglstenen, og blev til fast Jord, ved denne Forbrændelse; thi dersom Vandet ganske uddampede og forsvandt i Teglovnen, da kunde Teglstenen ikke have nogen Fasthed eller Sammenhold, saasom Leer og Sand i samme naturlige Stand ikke bindes. Ved Hielp af det saa kaldte Undersalt, kan Vandet bringes til et fast Legeme, som blandt andet er klart af Glaubers Experiment. Han befandt, at Rosenvand, ved det ommeldte Salt, var bleven forvandlet til en saa steenhaard Materie, at da man stærk rystede det Glas, hvori samme var, blev Glasset sønderslagen.

Den naturkyndige Helmont viser tydelig nok med sit Experiment, at en meget stor Deel af Vandet gaaer hen i Træers og Urters Væxt. Han tog 200 Pund Jord, tørrede den i Ovnen, og fyldte den i et Kar,

tildækket med et Blikiaag, som havde nogle Huller. Efter at han havde befugtet den tørre Jord med Regnvand, plantede han deri en Pilegreen, som vejede 5 Pund. Efter 5 Aars Tid, tog han deraf et voxet Træe, som befandtes at veje 169 Pund og 3 Untzer, foruden alle de Blade, som i fire Efteraar vare faldne deraf. Derpaa tørrede han sin Jord igjen, vejede den ligesom tilforn, og fandt, at han havde endnu sine 200 Pund Jord, paa et Par Untzer nær. Følgelig var da den Vægt af 164 Pund Træe, en Frugt ikke af Jorden; men allene af det Regnvand, som efterhaanden var kommen derpaa. De allermindste smaae enkelte Dele, som udgjorde Vandpartiklerne, vare blevne adskilte fra hinanden, og ikke mere formede det flydende Vand; men derimod vare de overgangne i Piletræet, og formede et fast Legeme. Lad nu være, at i dette Piletræe befandtes en Deel af Vædsker, som hørte til det flydende Legeme, saa kunde disse Fugtigheder uddampe; og ved Ildens Kraft maatte Piletræet blive til Aske og Jord, saa de allermindste enkelte Dele, der tilforn havde deres Bolig i Vandelementet, maatte da udgjøre denne tørre Aske.

Naturforskeren Eller lagde et Kurbisfrøe udi et Kar, der var fyldt med en Jord, som han i 24 Timers Tid havde ladet tørre ved en

en taalelig Ild. Jorden vejede da 15 Pund og 10 Untzer: derefter bestrængte han den med Vand, og satte Karret paa et Sted, hvor det stod for nogen Vind og Sool, samt vandede Jorden, naar det var fornødent. Ved Høstens Ende fik han 2 Kurbis, som med Knop og Blade vejede 23 Pund 4½ Untze: Disse lod han sonderskiære, og ved Ilden uddampe; men siden efter, ved Udbrændelse, bekom han deraf noget over 5 Untzer Aske eller fast Jord. Da nu Jorden i Karret var bleven tørret, som tilforn, vejede den end nu 15 Pund 9½ Untze. Den manglende halve Untze, er formodentlig bleven bortført af Vinden. Han fandt da en Forøgelse af Jord, som omtrent beløb sig til 5 Untzer.

For endnu videre at hæve en Tvivl, som derved kunne indfalde, denne nemlig: at Vandet der blev brugt, kunne have medført nogen Sand, eller at det maaskee kunne have indeholdt nogle Jordpartikler, som have indtrængt sig igiennem Plantens Rødder; saa besluttede han at faae Oplysning i den Sag, ved et andet Forsøg. Dertil valgte han to Hyacinthløg af lige Vægt, nemlig enhver vejede noget over 2 Untzer: den ene satte han i en saadan Glasflaske, som man benytter sig af, naar man om Vinteren, udi et Værelse, vil have disse Løg til at grønnes; men den anden satte han i en Æske. Isteden for al-

min-

mindeligt Vand, opfyldte han Flasken med et destilleret Vand; og siedse drog han Omsorg for, at opfylde Glasset med saadant destilleret Vand, naar det forrige var uddampet. Efter at Løgen havde skudt Rødder og Blomster i Overflødighed, brændte han den; og befandt, da begge vare udbrændte, at Jorden af den, som havde voxet i Flasken, vejede 7 til 8 Gran mere, end af den, som var sat i Asken.

Af slige Forsøg flyder denne rimelige Slutning: at Vandet der indtrænger sig igjennem en Plantes smaae Canaler, naar det opflydes ved en ildagtig Materies Kraft, maae lide en Art af Skuren eller Gnien, som efterhaanden forvandler det til et fast Legeme, eller til Jord. Til en desto større Oplysning i denne Sag, tog Eller henimod et Qvintin destilleret Vand, hvilket han kom i en Glasmorter, som paa Bunden havde en jævn Udhuling; og han gneed det med en Støder, som og var af Glas, forholdsmæssig rund efter Morterens Udhuling. Efter nogle Minutters Forløb, mærkede han, at Vandet forandrede Farven, og blev blakket. Han vedblev siedse at gnide, udi en Tid af 20 til 30 Minuter, hvorefter det begyndte at blive tykt, og en Deel deraf blev forandret til en

meget

meget fiin Jord. Han giorde samme Forsøg paa Kildevand, Regnvand, Snee, Dug og smeltet Iis, og altid med samme Fremgang.

Boerhave vil ikke antage den Lære om Vandets Formindskelse. Han siger, at hans Forsøg ikke stemme overeens med det, som Andre i samme Tilfælde have anstillet; og han gior en Modsigelse med den sædvanlige Indvending, som derimod gjøres, nemlig denne: det synes ikke rimeligt, at noget af de fire Elementer skulde omskiftes til noget andet, end hvad det af Begyndelsen har været; men dette beviser intet til at stadfæste Modsigelsen. Det af Eller anviiste Vand, som ved Gnidning i en Glasmorter omskiftes til et tørt Pulver, kan ikke nægtes at være af det allerreeneste filtrerte Vand; og naar Boerhave ved noget Forsøg igjen kan omskifte dette tørre Pulver til Vand, saa faaer Modsigelsen nogen mere Styrke.

Vandets bestandige Formindskelse, formedelst dets Overgang i Væxter og Dyr, er da en klar og øiensynlig Sandhed; og denne Overgang maae da naturligviis forøge vor Klodes Tykhed paa frugtbare og dyrkede Steder. Denne Forøgelse kan tildeels være Aarsag i Jordens sphæroidale Dannelse;

og

og Delenes ulige centrifugale Kræfter, fornemmelig Jordens daglige Omvæltning, ere ikke den eneste Aarsag til denne Figur.

Fester.

Forsigtighed i Physiske Forsog.

Fremgang i Naturlæren beroer paa Iagttagelsers Mængde. Jo mere slige nøjagtige Samlinger forøges; desto mere forøges Naturlærens Rigdomme; desto større bliver dens Ejendom. Skal Iagttagelser lykkelig foretages; saa maae Sandserne derved harmonere med hinanden; ja, ej allene harmonere, men den ene Sands bør endog oprette, hvad der for den anden kan være tabt. Legemerne maae, paa mange forskiellige Maader, i mange forskiellige Tilfælde, betragtes og undersøges; og endelig bliver deres Egenskaber ej mere mørke eller uopløselige Spørgsmaale.

Der gives almindelige Egenskaber, tilfælles for alle Legemer: nogle af disse ere bestan-

standige; andre lide nogen Forandring. De almindelige Egenskaber, som stedse ledsage Naturforskeren i hans utrættelige Undersøgelser, ere disse: Udvidelse, Uigjennemtrængelighed, Bevægelse, Hvile, Figur, Tyngde, Attraction, Inertie. Disse Egenskaber ere sande og bestandige Sætninger; og fra de samme, ved en Mængde Sammenligninger, kan videre skrides fort til andre særegne Beskaffenheder, andre tilfældige Stykker. Men her kan spørges: ere slige Poster allene de Egenskaber, som befindes ved Legemer? Kan man ikke tillægge dem andre, af en højere Grad? Her ere de Grændser, hvor man maae standse: vor Kundskab er her ved sine Skranker; vor Fornuft kan ikke være en Vejleder til Materiens Væsen.

I Almindelighed, da synes Sandserne, at være Mennesket givne, som fornødne Redskaber, til stedsevarende Omsorg for Legemets Ophold. Mennesket søger og benytter sig af de med hans naturlige Egenskaber proportionerede Gjenstande; han forkaster og afskyer det, der er skadeligt for hans Natur. I denne Hensigt have Sandserne al fornøden mechanisk Indretning; og samme er fuldkommen og tilstrækkelig nok for det almindelige Liv. Philosophen gaaer videre. Han drives af ædel Videlyst, til at indtrænge i Tingenes Natur; at indsee det Forborgne i deres Orden, Virkning,

ning, og Sammenhæng; at udvælge beqvemme Instrumenter til Sandsernes Bevæbning og Styrke; at ordne og anvende disse Instrumenter til behørig Brug, og derved, at opnaae det foresatte Øjemeed paa den fordeelagtigste Maade.

Mennesket har Øjne, ved hvilke, det kan kiende og adskille Gjenstandene fra hinanden; men førend Teleskop og Mikroskop bleve opdagede, kunde man i visse Maader tillægge det en Art af Blindhed. Oven til, i Himmelen, var man uvidende om utallige i den ætheriske Afgrund svømmende Verdenkloder; neden til, paa Jorden, undgik en vrimlende Mængde af smaae Skabninger vor svage Mærksomhed. Men nyttige Instrumenter bleve opfundne; beqvemme Glas, efter visse Regler forarbejdede, ordnede og stillede. Da viste sig oven til, Millioner nye Verdensystemer; neden til, blev med Beundring skuet Millioner smaae levende Væsener i Regnens Draaber, paa Træers Blade og Blomster.

Ved Betragtning af Kikkerter og Forøgelsesglas, faldt Cartesius paa besynderlige Tanker. Han meente, at man maatte give Glassene en elliptisk og hyperbolsk Figur, samt en stor Aabning; saa kunde man tilsidst bringe dem til den Fuldkommenhed, at smaae Gjenstande i Saturnus, Jupiter og Mars, igjennem de samme, lige saa nøjagtig kunde be-

betragtes, som man med blotte Øjne see Gjenstande paa Jorden. Nogle Cartesianer, indtagne for deres Lærers Dioptrik, have ikke holdt det betænkeligt, at give disse besynderlige Tanker deres Bifald.

Men herved bør anmærkes. Omendskjøndt de elliptiske og hyperbolske Glas have den Egenskab, at de samle, og i en Brændepunkt forene de Straaler, som komme fra Middelpunkten af et Object; saa have de dog ikke den Egenskab, at samle og forene de Straaler, der komme fra Objectets yderste Grændser. Derfor kan de elliptiske og hyperbolske Glas ikke forestille et tydeligt og bestemt Billede; og altsaa kan de samme herudi ikke have noget Fortrin fremfor de Cirkelformige.

Man har og en ubedragelig Prøve, som reent fuldkaster dette underfulde Begreb om Glas, nemlig Lysstraalernes Tilbagebrækning. Dette er først blevet iagttaget af Grimaldi; men derefter af Neuton med uomstødelige Grunde stadfæstet og beviist. Denne Tilbagebrækning forudsætter tvende Ting. For det første: at en enkelt Lysstraale, som gaaer igjennem Luften, adspreder og uddeler sig i mange Vexelstraaler, naar den kommer i Objectivglassets Middelpunkt. For det andet: at enhver især af disse Vexelstraaler har sin egen Farve; at Straalerne brække sig paa for-

skjel-

skiellige Maader, og gjøre forskiellige Vinkler; og omendskjøndt disse Vinkler ere meget smaae, saa skeer dog derved en Forhindring, at Straalerne ikke forene sig i et Brændepunkt.

Efter Gjenstandens forskjellige Grader og Størrelser, udkræves forskjellige Grader og forskjellige Virkninger af et og det samme Slags Instrumenter. Mikroskopers Kræfter og Virkninger maae altid forandres og indrettes efter Beskaffenheden af de Gjenstande, der ved de samme skulde undersøges og betragtes. Ej allene Mikroskopers forskjellige Kræfter skjule eller opdage en og den samme Gjenstand, i de samme Flydenheder; men end og en ganske ringe derved forekommende Omstændighed, saasom en Forskjellighed i Lysets Styrke og Forhold ved det samme Mikroskop, kan tildeels gjøre Gjenstanden fuldkommen tydelig, deels ganske skjule den samme, og gjøre den reent usynlig. I de mikroskopiske Undersøgelser ere adskillige Gjenstande af den Subtilitæt og Fiinhed, at de af det fulde Lys ganske blive gjennemtrængte, og derved tabe sig for Synet; men derimod kan man i et svagere Lys opdage deres Tilværelsehed.

Den utrættelige Jagttager, Doktor Hill, fandt en liden tilfældig Huling i en bred Steen ved hans Huus, hvilken Huling, formedelst en hastig Pladsregn, blev opfyldt med fire eller fem Skeer fuldt af Vand. Hans

Vide-

Videlyst drev ham til at undersøge, om der udi dette Vand, som umiddelbar var nedfaldet fra Skyerne, befandtes nogle levende Creature; og ved de anstilte Forsøg, befandt han herudi utallige smaae levende Væsener, af fem forskjellige Arter. I en Tid af fire Dage, lod han Vandet staae urørt. I denne Tid var en stor Deel deraf uddunstet; men det beskyggede og stille Stæd, hvor det var, beskyttede det fra den Bevægelse, i hvilken det havde været sat, naar det havde staaet blot for Solen og den frie Luft. Det fra Uddunstning overblevne Vand, var ikke mere klart og gjennemsigtigt, som tilforn; men overdraget med en tynd Hinde: neden til, var det ganske ureent, og indeholdt adskillige Blandinger.

Doktor Hill tog en liden Qvantitæt af dette Vand, i et af de hule Glas, som vare en Deel af Tilbehøret ved hans dobbelte Mikroskop. Da han derved anbragte et af de mindste Forøgelsesglas; saa opdagede han strax adskillige Dyr, dog ikke af det mindste Slags, som meget hurtig svømmede omkring i dette Vand. Et stærkere Forøgelsesglas opdagede ham derudi, endnu en anden Art af smaae Creature, som ved det første Glas ikke kunde sees; men det tredie Glas viste ham atter tvende besynderlige Arter af levende Væsener, hvilket ved det andet Glas vare usynlige.

ſige. Da han tilſidſt tog det ſtærkeſte Glas; ſaa kunde han igjennem ſamme, ikke tydelig kiende de forrige ommeldte Arter af ſmaae Dyr; men ved dette Glas, opdagede han endnu den femte Art af levende Creature, hvilke endnu vare mindre, og meget hurtigere ſpillede omkring, end de forrige.

Denne flittige Naturforſker har ved dette, ligeſom ved alle andre Underſøgelſer, alletider erfaret, at Naturen iagttager en mærkelig Forhold, i Henſyn til Størrelſen for de forſkiellige Arter af Creature, og de ſammes Antal. De ſtørſte Inſekter ere altid i Antallet det mindſte. Antallet af de mindre Arter, formeres alt mere og mere, alt efter, ſom deres Størrelſe aftager; og endelig indtil den mindſte Art, ſom ved det ſtærkeſte Forſtørrelſesglas bliver ſynlig, gives der et Antal af Millioner, mod enhver af de ſtørre. Ved en Anvendelſe af Mikroſkopers forſkiellige Kræfter og Virkninger, viſte ſig her i nogle faa Vanddraaber fem forſkiellige Arter af levende Væſener, ſom ſyntes at nyde Livet paa en fornøielig Maade; men de mindre Arter, vare alle Tidblik udſatte for den Fare, at ødelægges, opædes og fortæres af de ſtørre, uden Bevidſthed om denne Fare, eller deres hele Republiks Undergang, ved alt Vandets Uddunſtning.

Den

Den Nødvendighed, at anstille Jagttagelser, med fuldkommen nøiagtige Instrumenter, kan gotgjøres paa mange Maader, stadfæstes med mange Exempler, i adskillige Tilfælde. De største Naturforskere ere ofte bedragne ved urigtige og ufuldkomne Instrumenter. Uventede Syner, iagttagne ved et feilende og ufuldkomment Instrument, uden at agte paa Instrumentets Feil og Ufuldkommenhed, have undertiden ført berømte Mænd paa Afveie og Irgange. Derved have de fattet Mistanke til vigtige Theorier; betydelige Lærebygninger have forekommet dem, som vaklende.

Neuton, i sin Tractat om Farver, har beviist: at enhver Soelstraale er sammensat af andre fine og subtile Straaler, af hvilke, enhver har sin særdeles Farve, og giver forskjellige Grader af Tilbagebrækning, eller har forskjellige Indfaldsvinkler. Disse Straaler forandre sig aldrig; og omendskjøndt de paa forskiellige Maader brækkes og tilbagekastes, saa beholde de dog altid just de forrige Farver. Den røde Straale, ophører ikke at være rød; den gule, ikke at være guul; den grønne, ikke at være grøn, o. s. v.

Ved et trekantet Glasprisma, bliver man Ejer af alle disse herlige Rigdomme; men dette Prisma maae være af det skjønneste og reneste Glas, vel polceret, uden Pletter,

uden

uden Blærer, uden Ridser. Feiler en af disse Egenskaber; saa fremkomme de syv Hovedfarver ikke rene og ordentlige, men blandede og utydelige. Mariotte, en af de største Naturiagttagere, anstilte Forsøg med feilende og ufuldkomne Prismer. Han fandt alletider de syv Farver blandede med hinanden; og de vare synlige i en ganske anden Orden, end den, i hvilken de burde sees. Derved vovede han det ubetænksomme Skridt, at drage Neutons Theorie og Erfaringer i Tvivl; og han forfattede et nyt Farvesystem, som ikke stemmer overeens med Naturen.

Naturforskeren erfarer ofte Syner, og iagttager Virkninger, som ere ganske stridige mod det, der efter Tingens Natur og Beskaffenhed burde følge. Modsatte Virkninger, af den Beskaffenhed, at de ikke kunde tilskrives Instrumenternes Ufuldkommenhed; men Aarsagen til samme, maae søges i Legemernes Blandinger med fremmede Materier, og de Forandringer, som skee ved de fremmede Blandinger. Omendskiøndt et Thermometer med den muligste Fuldkommenhed kan være indrettet, og de mindste Forandringer i Kuld og Varme, ved et saadant Instrument, blive mærkelige; saa erfares dog i meget kolde Vinterdage, naar den flydende Materie i Røret dybt er nedfalden, at den ikke igien saa hastig stiger, ved Kuldens mærkelige Formindskelse.

Aar-

Aarsagen hertil, er denne: naar det bliver koldt; saa udgaaer megen Luft af de flydende Materier, hvilket erfares af de Blærer, som i den samme Tid hænge ved den indvendige Flade af de Glas, hvorudi man har øft Vand. Derfor kan man ikke tvivle, at der jo ved hæftig Kulde gaaer nogen Luft ud af Spiritus Vini, og sætter sig oven til i Røret. Naar nu Luften bliver mildere og varmere; saa uddeler sig den oven til i Røret værende Luft alt mere og mere, og hindrer, at den flydende Materie i Røret ikke nok kan opstige.

Det er og, ved Erfaringer, sat uden for al Tvivl, at en vis Deel af Luft opløser sig i de flydende Materier; og altsaa maae den Luft, som ved Kulden er uddreven, altid ved alt mere og mere tiltagende Varme, blande sig med den flydende Materie udi Røret. Sættes Spiritus Vini under Glasklokken, ved Luftpumpen, og Luften udpumpes; saa gaaer og Luften hyppig af denne flydende Materie. Man fylder et Glas med denne Spiritus, og lader oven til være en Blære af Luft, i Størrelse, som en Hasselnød. Glasset maae have en smal Hals, og Halsen af Glasset sættes udi Spiritus Vini, som man tilforn har udgydet i et andet Kar. Efter en Tid af 24 Timer erfares, at Luftblæren forsvinder, og at Glasset bliver fuldt

af Spiritus. Naar man paa nye lader en Luftblære komme derudi; saa forsvinder den samme mere langsomt. Men lader man megen Luft indkomme; saa forbliver den bestandig oven til.

Skipperen kjender Magnetnaalens Misviisning. Han veed, at denne Misviisning er forskjellig og foranderlig, paa forskjellige Vande; at Misviisningen, paa nogle Steder, falder til den vestre, paa andre Steder, til den østre Side, af den sande Nordstreg. Han veed og, at benytte sig af beqvemme Regler, for at finde denne Misviisning: enten ved tvende Pejlinger af Solen, Morgen og Aften; eller og, allene ved een Morgen- eller Aftenpejling, sammenføjet med en Beregning af Solens Amplitude, eller af dens Azimuth. Derved kjender han Verdens Hovedhjørner, paa de store, de dybe Vande, endog i den mørkeste Nat; og denne Kundskab, anvendt ved hans Navigationsregler og Søekort, tillige med Øvelse og Erfaring i Sømandskab, er ham nok, til at stille sin Cours fra en Havn til den anden; at vogte sig for farlige Anstød paa Grunde, Klipper og Skjær.

Naturforskeren gaaer videre. Han søger sin Ære i Naturens Betragtning; han stræber efter Kundskab om de Midler, hvorved den iværksætter sine beundringsværdige Virkninger. Vejviisningen paa Søen, over-

lader

lader han til Skipperen og Styrmanden; og den Naal, hvorefter disse rette sig, betragter han med den muligste Opmærksomhed. Han mærker hos samme, en Kraft, der strækker sig fra Norden til Sønden; han vil vide, hvorudi denne forborgne Kraft bestaaer; hvorraf den kommer; hvad Veje den tager i sit Løb; hvorfra den har sin underfulde Styrke, at løfte temmelig tunge Byrder.

Værdige, flittige, nøjagtige og nyttige Undersøgninger, angaaende Magneten, Magnetnaalen og Compasset, have en Knight, Kanton, Nebel, Halley, Cassini, de la Hire, de la Condamine, de la Caille, Godin, Magny, Bernoulli, du Fay, du Tour, Euler, Bazin, Graham, Muschenbroek, Hartsöcker, Gilbert, Lous, Celsius, Wargentin, Hjorter, Hellandt og andre flere lagt for Dagen. Men de fleste Jagttagelser angaae Magnetens Strøm, Styrke, Naalens Declination; og Naturforskerne have været alt for efterladne i at observere Magnetnaalens Inclination.

At Magnetens Theorie, endnu indtil vore Tider, er meget ufuldkommen, maae for den største Deel tilskrives den Efterladenhed: at kun ganske faa Jagttagelser ere anstilte over Naalens Inclination. Havde man anvendt lige saa stor Omhu med at observere

Inclinationen, som der er anvendt, paa Jagttagelser over Afvigningen, og Forholdet imellem begge disse Forandringer, nøje var bleven undersøgt og anmærket; saa var man kommen langt videre i den magnetiske Theorie. Slige Arbejder, foretagne med lige Flid, Iver og Drift i begge Tilfælde, og nøje sammenlignede med hinanden, maae ufejlbarlig videre frem i Tiden, give et nyt Lys i denne vanskelige Materie.

Graham og Muschenbroeck, med al deres priisværdige Flid, have dog ikke bragt Inclinationscompasset til en saadan Fuldkommenhed, at flere af dette Slags Instrumenter kunde stemme overeens med hinanden, paa de samme Steder, og i de samme Tider; men Bernoulli har ved adskillige Forsøg befundet, at et Inclinationscompas, indrettet efter de Grundregler, som ere anførte i det Skrift, angaaende denne Materie, der vandt Prisen ved det parisiske Videnskabsakademie, opfylder alle fornødne Betingelser saa rigtig og fuldkommen, som det kan ønskes og forlanges.

Blandt Magnetens mærkværdige Egenskaber, bliver det især en besynderlig Beskaffenhed ved Naalen, dens langsomme Vibrationer, i anseelige Tider, imellem Østen og Vesten, ligesom en svingende Pendul. I Paris, er Magnetnaalens Misviisning, fra

Aaret

Aaret 1550, nemlig siden man har iagttaget samme, til 1580, voxet 3½ Grader østlig. Fra dette Maximum, veeg den, i en Tid af 86 Aar, tilbage paa den virkelige Meridian, hvor altsaa Afsvigningen var o. Dette mærkværdige Aar var 1666. I Aaret 1769, nemlig efter et Tidløb af 103 Aar, var den afveget 20 Grader Vesten for Meridianen; og det arithmetiske Middeltal af disse Aar, giver en aarlig Forandring af 9 til 10 Minuter.

Ved at anstille Forsøg, maae Naturforskeren nøje agte paa Stædet, Tiden, Veirliget, Vindens Kraft og Direction; thi dette kan forandre en Erfaring, og gjøre den ukjendelig: undertiden kan det og forhindre, at Erfaringen ikke lykkes, eller gaaer for sig. Iagttageren bør nøie agte paa Stædet. En Pendul, som af behørig Længde, i Paris, holder sine ordentlige Sekundslag, er uefterretlig, og gaaer for langsomt, naar den nærmere mod Æqvator anvendes til Tidens Afmaaling. Bruges den længere Norden hen, mod Polarcirklen; da er den lige saa urigtig, og gaaer for hastig.

Den kyndige Naturforsker indseer Grunde og Aarsager til disse Forandringer; og formedelst denne Kundskab, veed han paa en let Maade, at give Pendulen en saadan Indretning, at den baade mod Æqvator og mod

Po-

Polarcirklen holder ordentlige Sekundslag, ligesaavel, som i Paris. Han slutter saaledes: ved Jordens Omsvob, maae Tyngden under Æqvator være mindst; derefter alt mere og mere forøges i en tiltagende Brede, indtil lige under Polen, hvor den maae være storst. Dette, af en dobbelt Aarsag: deels formedelst Centrifugalkraftens Formindskelse, fra Æqvator til Polen, ved Jordens daglige Omveltning: deels formedelst Nærmelsen mod Jordens Middelpunkt, fra Æqvator til Polen, ved Jordens fra en Kugleform indtrykte sphæroidale Figur.

Den kyndige Naturforsker gjør da videre den Slutning: naar en Pendul, paa et og det samme Stæd, forlænges, da gaaer den mere langsomt; men forkortes den, da gaaer den hastigere end tilforn. Af disse Slutninger, drager han den rene, den tydelige Følge: Pendulen mod Æqvator, maae efter et vist Forhold gjøres kortere, end Pendulen i Paris, for igjen at oprette den ved Tyngdens Formindskelse svækkede Hastighed; men Pendulen mod Polarcirklen, maae efter et vist Forhold gjøres længere, end Pendulen i Paris, for igjen at svække den ved Tyngdens Forøgelse formerede Hastighed.

Jagttageren bør og nøje agte paa Tiden, i hvilken Jagttagelserne skee. Refractionen, som forandrer de himmelske Legemers

synlige Stæder, er mærkelig større om Vinteren, end om Sommeren; følgelig og langt større mod Polerne, end mod Æqvator. Men deraf kan man ikke gjøre den Slutning: at Luftens Tyngde bliver forøget, efter dens Tykhed og refractive Tilstand. Omendskjøndt den horizontale Refraction i Sverrig, er næsten dobbelt saa stærk som i Frankerig; saa er dog Barometerhøjden i Stokholm, omtrent den samme, som i Paris.

I Undersøgninger af de flydende Legemers specifike Tyngder, finder man alletider en Forskjel imellem de Forsøg, der skee om Sommeren, og de Iagttagelser, som foretages om Vinteren; thi om Vinteren er deres Tyngde større, end om Sommeren. Staalfjedre ere om Sommeren langt raskere, end i Vintertiden. Heraf drog de la Hire den Slutning: at Perpendikelstrængerne, ved store Penduluhrer, burde befæstes ved Silkelidser, i Stædet for Staalfjedre. Da Staalfjedrene ere raskere om Sommeren, end om Vinteren; saa maae der af denne Aarsag skee hastigere Vibrationer i den første Tid, end i den anden; men Metallernes Udvidelse af Varme, og Sammendragelse af Kuld, gjør i dette Tilfælde en modsat Virkning.

Magnetens Virkning er langt mærkeligere udi Varme, end i Kuld; altsaa stærkere

om Sommeren, end om Vinteren; mere virksom og bevægelig mod Amerika, end mod Lapland og de nordiske Bjerge; ja, nogle have endog bemærket dens Virkning at være større om Dagen, end om Natten; og dette i Forhold, efter Aftagelsen i Varme, hvilken altider er mindre om Natten, end om Dagen.

Luften og Vejrligets Beskaffenhed, bør ej heller forglemmes. Efter stærk Regnvejr, er Luften langt klarere og renere, end til andre Tider: Luften er da renset, og ligesom afvasket, saa at Gjenstandene, i denne Tid, maae vise sig bedre og tydeligere. Electricerte Legemer, have ej alletider en lige Grad af Electricitæt. Man har erfaret: at den electriske Kraft forøges, naar Luften er tør; at den formindskes, naar Luften er fugtig. Magneten synes, at have noget lignende den samme Forandring. Dens tiltrækkende Kraft, er snart stærkere, snart svagere; undertiden har den en stor Hvirvel omkring sig, til andre Tider, en liden Hvirvel.

Naar Sejlene i et Skib, efter en bestemt Cours, og en blæsende Vind, fra en vis Compasstreg, paa behørig Maade ere stillede og udspændte; saa har Skibet en stærkere Fart og Drift om Natten, end om Dagen, omendskjønt Coursen, Strømmen, samt Vindens Direction, Kraft og Styrke, ere de samme. Aarsagen hertil er denne: Luftens Fugtig=

tighed, og den om Natten faldne Dug, gjøre Skibsseilene noget fugtige og vaade; ved denne Fugtighed, blive Traadene tykkere, og de komme nærmere tilsammen. Herved blive Sejlene mere udspændte; og de bekomme jævne krumme Flader, hvor alle Delene hænge ved hinanden.

Betragter man nu Vinden, som mange parallele Traade, hvilke idelig anstøde mod Sejlene; saa indsees lettelig, at intet af Kraften tabes, efter den Størrelse, der efter Directionen kan være. Ere derimod Sejlene tørre; saa gaaer megen Vind igjennem samme; og derved skeer en mærkelig Svækkelse i Virkningen. Naar et vedholdende tørt Vejrligt indfalder, og kun liden blæsende Vind; saa bør Skipperen gjøre Sejlene noget vaade og fugtige, for at erholde en desto bedre Drift og Fart af Skibet. Hollænderne have hertil smaae beqvemme Sprøjter.

Der gives og Tilfælde, hvor Jagttageren maae lægge Mærke til Vindens Styrke og Direction; især, naar han i Springtiden, ved nye og fuld Maane, vil bestemme Højden af Ebbe og Flod i en Havn, eller i Mundingen af en stor Flod. Blæser Vinden mod Landet; saa bliver Ebbe og Flod langt stærkere, end naar Vinden kommer fra andre Kanter, og driver Vandet tilbage. Ebbe og Flod, efter den naturlige Grad og Bejskaffenhed,

hed, kan ikke rigtig iagttages og bestemmes, undtagen i stille Luft; og disse Jagttagelser maae med utrættet Flid continueres til forskjellige Tider og Stæder.

Ved nøje Undersøgninger af denne betydelige Gjenstand i Naturlæren, er det bemærkket, at der imellem den daglige og natlige Ebbe og Flod findes ofte en mærkelig Forskjel; og det er meget sjeldent, herudi at finde en Overeensstemmelse. Der ere visse Aar, da Ebbe og Flod om Dagen, er mærkelig større, end om Natten; men man erfarer og undertiden det Modsatte, da Ebbe og Flod er større om Natten, end om Dagen. Den rette Grund og Aarsag til slige besynderlige Erfaringer, har man endnu ikke undersøgt eller opdaget.

En Mængde flittige og nøjagtige Jagttagelser, af denne vigtige Begivenhed i Naturen, til forskjellige Tider og Steder, sammenlignede med hinanden; og disse Sammenligninger, forbundne med Observationer over Luftens Kuld og Varme, Tørhed og Fugtighed, større og mindre Tyngde, Vindenes Kræfter og Directioner, Strømmenes Directioner og Hastigheder, samt Havnes, Elves og Fjordes Beliggenheder mod Skove, Bjerge og Fjeldstrækninger, vil formodentlig i Fremtiden opklare denne Beskaffenhed; det vil give

Efter-

Efterſøgten Anledning til at fremlede de egentlige Grunde og Aarſager.

Jagttageren maae for alle Ting have et beſtemt, ordentligt og rigtigt Begreb om det, ſom han ſøger, eller tænker at finde. Mange anvende megen Flid, og gjøre ſig megen Umage, uden at have en vis og faſt Gjenſtand; de omvanke i lutter Mørke og Taage, hvor det er umueligt at finde ordentlige Veje til det foreſatte Maal og Øjemeed. Til denne Claſſe kan henføres en vis Art Chymiſter, ſom ſøge efter de Viſes Steen, efter en almindelig Gejſt, en metalliſk Sæd, en elementariſk Ild. De vilde være Guldmagere af Profeſſion; men Meſterſtykket vil aldrig holde Prøve.

Mange Jagttagere, ſom have antaget et viſt Syſtem, indvikles ofte i den Fejl: at de indbilde ſig at ſee, hvad de dog ikke virkelig ſee. Da det florentinſke Akademie vilde beviſe, at Varmen ikke beſtod i andet, end i en hæftig Bevægelſe af de ſubtileſte Dele, i et opvarmet Legeme, uden at nogen fremmet Materie kom dertil; ſaa forſikkrede det, at Staalblade, ſom i Ilden vare blevne gloende, ikke vejede ſaa meget, ſom naar de ſamme vare kolde, og at det i denne Henſigt havde anſtillet behørige Forſøg.

Men disſe Forſøg, tillige med Aarſagerne, ſom det ommeldte Akademie i denne Be-

givens

givenhed har angivet, er siden efter, ved grundige Modsætninger og paalidelige Erfaringer, reent forkastet. Man har erfaret, at Staalblade, som i Ilden vare blevne gloende, virkelig vare tungere, end naar de vare kolde. Dette stemmer og overeens med det rette Begreb om Ilden; thi Ilden er et flydende Væsen af en særdeles Natur, og bestaaer af virkelige Dele, som have en overmaade hastig Bevægelse. Dette flydende Væsen kan ikke saa nøje virke, indtrænge, og endelig adsprede Legemer, uden at deres Tyngde derved noget maae forøges. En saadan Virkning, bemærkes ej allene ved de i Ilden indførte Legemer; men det kan og iagttages ved de Legemer, der blive opfyldte og opvarmede af Solens Straaler.

At en Erfaring, ved anstilte Forsøg, ofte bør igjentages, paa forskjellige Maader, for at opnaae en desto stærkere Forvisning om Rigtigheden af det, som søges; at man, i denne Hensigt, bør sammenligne de ved forskjellige Maader udkomne Syner, med de, som man efter fornuftige Slutninger forud meente, at maatte følge; at man ved slige Sammenligninger, desto bedre kan overtydes om det, der bør antages for at være Sandhed; det erfares, godtgjøres og stadfæstes ved mange Exempler, i mange og forskjellige Tilfælde.

Den

Den sindrige Boile vilde undersøge og vide det Forhold, som Naturen havde sat imellem Luften og Luen; og til dette Forsøg, udvalgte han den Materie, som lettest lod sig antænde, nemlig Krudet. Han indsluttede samme under Glasklokken, ved Luftpumpen, udpumpede Luften, og derefter førte Ild ind til Krudet, for at erfare, om det derved maatte antændes, og give et Knald, eller ikke.

Først indførte han Ild med Krudsvampe; men dette gjorde ikke den formeente Virkning. Han tog Soelstraalerne til Hjelp, hvilke ved et Brændespejl bleve forenede i en Brændepunkt. Herved blev Krudet undertiden adspredt, undertiden blev det derved ført tilsammen i en Klump. Boile var ikke fornøjet med disse første Forsøg: han gjorde nye Jagttagelser, og alletider i luftfrie Rum. Han tog et Stykke gloende Jern, og kastede Krudkorn paa det samme. Endelig tog han en Glaskugle, kom Krud derudi, udpumpede Luften, og lagde samme paa gloende Kul. Udslaget af disse Erfaringer, var meget forskielligt. Undertiden bortsmeltede Krudet, og gav megen Røg fra sig; undertiden antændtes Svovlet, uden at de tvende andre dermed forbundne Materier bleve forandrede; undertiden antændtes Krudkornene, men ethvert for

sig;

sig; endelig antændtes tilsidst alt Krudet, og gav et Knald.

Naturforskernes Jagttagelser og Forsøg, ere for en stor Deel af den Beskaffenhed, at de allene tilkjendegive nærmende Aarsager til de naturlige Legemers Egenskaber; og Mængden af de samme, er endnu meget indskrænket og utilstrækkelig. Man veed ikke, hvorledes Tyngden og Materiens tiltrækkende Kraft yttrer sig, skjønt deres Virkninger temmelig nøie ere bekjendte. Den egentlige Aarsag til Elasticitæten, er forborgen. Ligeledes, den sande Aarsag til Lysets Reflexion, og Refraction; Legemers Giennemsigtighed, eller Uigiennemsigtighed, med andet mere.

Nye Forsøg, seer man meget sielden. De fleste Physiker, fornøie sig med en Igientagelse af Forfædrenes Erfaringer, og deraf at drage de bekjendteste Slutninger, uden videre Fortsættelse af de begyndte Undersøgninger. Efter at de have anført de bekjendte Forsøg over Luften og Vandet; saa indblande de Hydrostatik og Aerometrie udi Naturlæren. Disse Videnskaber kan dog ikke forklare de benævnte Elementers Natur; men blot udmaale deres bevægende Kræfter. Man mangler et fuldstændigt Værk over den almindelige Physik, og over det, som derudi hidtil er blevet opdaget. Ligesom Neuton, i et vidtløftigt Værk, har undersøgt Lysets Egenskaber; saaledes

lebes burde og Tyngden, Elasticitæten, Fasthed og Flydenhed, den electriske Kraft, den magnetiske Kraft, o. a. m. behandles.

Da Planterne blive anvendte paa adskillige Maader, til oeconomisk Brug, saasom til Farverie, Garverie, Oliepresning, og andet niere; saa blev det af udvidet Nytte, at forfatte en systematisk Betragtning over saadant Brug af Planterne. Begyndelsen maatte gjøres med ordentlige Regler og Methoder, til at anstille de Forsøg, som kunde tjene til videre Opdagelse af Planternes Almeennytte og Brugbarhed. De forskjellige bekjendte Classer af Planter, burde hver for sig nøje gjennemgaaes: det hidtil bekjendte, ordentlig anføres og bestemmes; og nye Forsøg anstilles over det ubekjendte.

Ilden er et overmaade vigtigt Element, hvis Bevægelse, Kraft og Virkning nøjagtig bestemt, har udbredet almindelig Nytte. En saadan nøjagtig Bestemmelse, kunde udgjøre en nye Videnskab, under Navn af Pyrometrie; men denne Videnskab blev mere henhørende til det mathematiske, end til det physiske Fag. Denne Videnskab maatte vise, hvorlet des Ildens Mængde eller Varmen udi et Legeme, kunde udmaales; hvorledes Virkningen af samme, ved Regning kunde bestemmes. Her maatte undersøges, hvad Legemers forskjellige Figurer og Dannelser kunde bidrage

til

til deres hastige eller langsomme Glennemvarmelse; og derved at bestemme Skikkelsen og Størrelsen af de chymiske Ovne, efter deres forskjellige Brug; samt anstilles Betragtninger over andre under dette Fag henhørende Stykker.

I adskillige Skrifter, finder man paa forskjellige Stæder adspredte, nogle faa enkelte Spoer af denne Videnskab; men hidtil er endnu ikke udfundet en Maalestok, hvormed Varmen nøje kunde udmaales. Man kan ikke nøje sige, naar en Varme er tre, fire eller flere Gange større end en anden.

Der ere visse til Materiens Partikler henhørende Kræfter, som vi ikke kiende. Ikke vide vi, om de drives frem imod hinanden, i en Kjæde af ordentlige Figurer, eller om de drives tilbage og vige fra hinanden. Partiklerne af ethvert forskjelligt Legeme, have deres forskjellige Love. Erfarenhed og Forsøg have lært os, at de smaae Dele, i nogle Legemer, have en tiltrækkende, og i andre, en tilbagedrivende, eller indbyrdes modstridig Kraft; alt i Overeensstemmelse med Kræfternes næsten utallige Forandringsmaader.

Paa disse Kræfter, beroer Legemernes Sammenhæng, Fasthed og flydende Egenskab, saavelsom deres elastiske, electriske og magnetiske Natur. I disse Kræfter ligger og Aarsagen til Legemernes Gjæring, Forraadnelse,

Væxt og Opløsning: til Fordøjelse og Frastillelse i de dyriske Legemer; til Blodets og Vædskernes Omløb i Legemet; til Ildens Hede; til Kuldens Frost; ja, til alle chymiske Operationer. Kunde disse Kræfter nøje udfindes; da vilde en nye Mark aabnes: et klart Lys blev antændt; og Naturlæren kunde sættes i dens fulde Glands.

- Fester.

Medlidenhed.

De fleste Moralister, som med Opmærksomhed have søgt at udforske det menneskelige Hjertes Beskaffenhed, ere indbyrdes i Strid om denne Hovedpunkt: om Mennesket har en medfød Tilbøjelighed til Medlidenhed, eller medfød Tilbøjelighed til Haardhed og Grumhed? De, som ere af sidste Mening, beraabe sig paa mange ubedragelige Mærker, paa mange unægtelige Erfaringer: endog hos de spæde Børn, have de mærket en Fornøjelse, i at pine og plage Andre; de have erfaret hos dem, en Glæde over Skade og Ulykke.

Her er ikke Stedet, at indlade sig i vidtløftig Betragtning over det omtvistede Spørgsmaals nøjagtige Undersøgelse. Lad os allene tage Menneskene saaledes, som de ere, eller, som man i det mindste erfarer, at de allerfleeste blant dem, for den meste Tid, plejer at være: da have vi største Aarsag, at holde med de sidstes Partie; thi blandt 10 Børn, om hvilke, man ikke skulde troe, at de allerede havde lært at gjøre Forskjel paa Godt og Ondt, og i hvis endnu saa spæde Alder, man intet andet maatte formode, end lutter uskyldige og blide Følelser; blant disse 10 Børn, findes næsten altid 9, hos hvilke, man mærker en uimodstaaelig Drift til at udøve Grumheder. Vee de Skabninger, som ere mindre og svagere, end de selv ere! Vee de arme, de værgeløse Dyr og Insekter, som de kunde faae fat paa, for at pine og plage!

Det lille svage Barn, et hielpløst Kreatur,
Dets Øje smiler vel af idel mild Natur;
Men dette alt hos sig den grumme Drift fornemmer,
Og ved Insektets Vee, sin egen Svaghed glemmer:
Fornøiet, smiler det, ved Værgeløses Nød;
Og glad betragter dem i convulsivisk Død.
Ej rædder dem det Guld, som pryder deres Vinger;
Ej herlig Dannelse, frembragt ved Almagts Finger:

Af

Af hver en Skjønhed, kun den lille Boddel leer;
De surre Klageskrig, men pines kun desmeer.

Er da Medlidenhed ikke Mennesket medfødt, eller dog, som det synes, kun den mindste Deel blant Mennesker; saa er vel neppe noget af større Vigtighed, end fra Ungdommen af, at vænne Ynglinge til at udøve denne herlige Dyd: Medlidenhed er en riig Kilde til al ædel Daad, og har en almeen Nytte for det hele Menneskeselskab; thi hvad er Medlidenhed vel andet, end Sjælens Færdighed, at tage Deel i Andres Ulykke og Gjenvordighed? Hvor lykkelig er ikke det Menneske, som besidder denne Færdighed? Hvilken herlig Trøst er det ikke for den Ulykkelige, at Verden dog ejer ædelmodige og medlidende Sjæle, som kunde og vilde lindre hans Elendighed?

Men, at Mennesker i Almindelighed, har en større Drift til at udøve Ondskab og Ugudelighed, end til at være godgjørende og medlidende, det er en Sandhed, som ved Erfaring alt for meget er stadfæstet, i den ene Verdenalder efter den anden. Maae man ikke gyse, naar der høres, at en Moder med egne Hænder kan myrde sit eget hielpeløse Barn, som hun nylig har født til Verden; ja maaskee myrder det udi samme Øjeblik, da hun første Gang saae den Uskyldiges Smiil?

Maae man ikke skjælve, naar man hører, at Uhyrer blant Menneskeslægten, have overfaldet den modige Vandringsmand, som søgte Natteherberge i deres Vaaning, og under Giestfriheds Beskyttelse troede sig sikker; naar disse Voldsmænd enten ved Flinteskud, Øxehug, eller ved andre Mordvaaben dræber den Ulykfalige i sin sødeste Søvn?

Maae man ikke gyse og skrækkes, naar man hører, at en Røverbande har gjort voldsomt Indbrud i en ulykkelig Bolig, under Nattens Mørke; naar disse forhærdede Afskum, ej allene bortrøve Husets Formue, men endog myrder Manden for Konens Øjne, Børnene for Moderens Øjne, og anretter Jammer og Elendighed, berøver Liv og udøser Blod, som anraaber Himlen om Hævn?

Ere slige uhyre Forbrydelser vel en Sjeldenhed blant en ondskabsfuld og fordærvet Hob af Menneskekjønnet? Hvad have vel de haardeste Straffe, i mange Sekler efter hinanden, hiulpet mod slige Forbrydelser, for hvilke Menneskehed og Fornuft maae bæve og forundres?

Det vanartige og lastefulde Menneske, der er kommen saavidt i Ondskab, at han udøver slige himmelraabende Ugudeligheder, er ikke pludselig bleven forvandlet til et saadant Uhyre: han er Skridt for Skridt gaaet

alt

alt videre fremad paa Fordærvelsens Vei; og Roden til Ondskaben ligger almindelig i den første Udvikling af Ideer og Vaner udi Ynglingsaarene. Fra den første Følesløshed og Haardhed, i Hensyn til Andres Lidelser, er han stegen alt videre og videre i Grusomhed: har han tilbagelagt et mærkeligt Stykke paa Grusomheds Bane; saa har han den Færdighed, at han ej allene med koldt Blod seer paa et Mord, men endog selv kan udøve og begaae denne Afskyelighed.

Mange, blant slige store Forbrydere, havde maaskee ikke blevet Udskud af Mennesker, Skam for deres Familier, og Offere for Retfærdighed, om de ikke med Magt havde qvalt den Medlidenhed, som endnu var tilovers i deres Bryst: eller og, om de havde været saa lykkelige, at et gunstigt Tilfælde, en oprigtig Vens Advarsel, en indvortes Driver i Samvittigheden, havde paa nye opulmet den Gnist af Medlidenhed, som ej ganske var udslukt i Barmen.

Ej allene slige store Menneskeheden vanhædrende Laster, skulde blive sieldnere blant Mennesker; men endog en Mængde af mindre Forbrydelser, som kunde skjule sig for Øvrighedens Øje, som ikke vedkommer Retfærdigheds Domstol, skulde bortfalde, naar Mennesker fra Ungdommen af vare mere øvede i Medlidenhed, og lode denne herlige Dyd ube-

hin-

hindret virke i deres Sjæl. Da skulde ikke den paa Ærestrappen Hovmodige, med Stolthed, Haan og Foragt nedskue paa sine ringere Brødre, som under mindre gunstig Lykke, have aagret med det anbetroede Pund, og maaskee ved gavnligere Daad have gjort sig fortjente i Staten; da skulde ikke den Gjerrige, den ubarmhjertige Aagrer, udmarve den trængende Broder, eller tillukke Øret for Enkens Suk, og den Faderløses Taarer; da skulde ikke den nedrige Bagvaskier nære Ondskab og Skadefrohed i Sjælen, eller berøve ærlig Mand sit gode Navn og Rygte. Kort: der skulde være langt mindre Hovmod, Haardhed, Ukjærhed, Avind, Forfølgelse og andre slige Forbrydelser i Verden, som ere saa skadelige for Menneskesamfundet, naar Mennesket ret kjendte og udøvede den ypperlige Dyd Medlidenhed.

En i vis Maade tilsyneladende Indvending, som maaskee Nogle mene at finde Sted, bør man her gaae i Møde. Man kunde maaskee sige: Medlidenhed er en herlig Dyd; men ikke hver Stand, ikke ethvert Menneskes Forfatning og Bestemmelse er af saadan Beskaffenhed, at han uindskrænket kan lade sig beherske af den. Der gives Tilfælde og Omstændigheder, hvor en vis Haardhed er ligesom nødvendig; hvor Medlidenhed skulde

de urettelig være anbragt: man tage til Exempel Krigsstanden.

Ja vel, lad os vende et lidet Hensyn paa denne Stand. Hvo tiltroer sig at godtgjøre, at den ædle Kriger ikke midt i sin blodige Daad kunde være medlidende; ja endog, at han efter Fornuftens og sand Religions Forskrift, bør være det? Er han ikke medlidende; kan han udgyde Menneskeblod, uden at være tvungen dertil af yderste Nødvendighed, og sin Stands strængeste Pligter; hvilke vanhædrende Navne maatte man da ikke give en saadan Kriger? Med hvilke foragtelige Øjne maatte da ikke ethvert dydigt og ærekjært Menneske skue en saadan Menneskettiger? Nej! Dyden har og opført sine Templer, hvor Mars planter sine Vaaben. Den retskafne Kriger, han gaaer, med uforfærdet Mod, Faren i Møde, hvor Pligten byder; han bruger Sværdet mod sin Fiende; han stræber efter at vinde og sejre, i Kampens Time: men efter det blodige Slag, taler Medlidenheds Stemme kraftig i hans Sjel; han redder, i det mindste skaaner ethvert Liv, som Krigen ikke, som en Nødvendighed kræver til Offer; ja end mere, han lindrer og læger, han trøster og vederqvæger de slagne og overvundne Fiender.

Skal Medlidenhed, med Kraft og Eftertryk, blive virksom og velgjørende blandt

Menneskeslægten; da maae denne skjønne Dyd indpræges og rodfæstes i Ynglinges Sjæle. Det være da alle Fædres og Mødres, alle Læreres og andre Foresattes hellige og vigtige Pligt: at indplante og indpode Medlidenhed i Ungdommens Hjerter. Alle dem, som unge Menneskers Oplysning og Dannelse ere anbetroede, maae for alle Ting give tidlig Agt paa de første, de hemmeligste Drifter hos unge uerfarne Gemytter, som ej endnu have lært den Konst, at forstille sig; som ej endnu en lang Vane har forhærdet.

Naar disse Ungdomsdannere mærke den mindste Drift til Grusomhed hos de Unge; naar de, hos dem, erfare den mindste Tilbøjelighed, at glæde sig over Andres Ulykke, saa maae de i Tide søge at oprykke fra Roden af denne umenneskelige Drift af deres Hjerter. I alle andre Poster, kunde de gjerne være eftergivende, ja endog maaskee alt for lemfældige; men herudi bør ingen Eftergivenhed, ingen Lemfældighed finde Sted. Overbærelse i denne Post, gjør dem, efter en kortere eller en længere Tid, til lastefulde Mennesker, naar ikke utrættelige Bestræbelser, og haarde Prøvelser forbedre dem endnu i modnere Aar.

Især maae der haves et vaaget Øje over dem, at de ikke komme i Vane med at pine og plage det ringeste Dyr, det foragteligste

ligste Insekt; ikke at martre det tildøde, eller at forlyste sig ved dets langsomme Død. De, som saae, at Domitian med Glæde fandt sin Fornøjelse i at spidde Fluer; de sluttede alt for vist af dette: at denne sorte Sjæl, denne afskyelige Tyran, ogsaa med Tiden vilde søge sin Glæde i at martre Mennesker.

Vee det Barn, som kan lemlæste, endog kun en Flue, og finde Fornøjelse i dens Smerter; men endnu mere Vee det voxne Barnet foresatte Menneske, som seer denne Afskyelighed, og ikke strax med Alvorlighed straffer Barnet derfor! Hvo kan bestemme Graderne, i hvilke det med Tiden vil stige alt mere og mere udi Grusomhed? Fra den i Luften spøgende Sommerfugl, til den uskyldige Fugl, som sang for den lille Bøddel: fra Fuglen, til den lille troe Hund; fra det troe Dyr, til det troe Menneske; ja end videre til Brødre, Søstre, Forældre.

Gyselige Tanke! Men hvor ofte, ja alt for ofte, have ikke sørgelige Erfaringer stadfæstet den? Derfor maae man uophørlig indprente Ynglingen, hvilken en Himmeldyd det er, at være medlidende: man maae gjøre ham opmærksom paa Andres Elendighed; han maae gives Middel i Haanden til at lindre samme; og for alle Ting, bør vort eget Exempel tale; man maae selv udøve den Dyd, til hvilken man ansporer de Unge.

Det

Det er en afgjort Sandhed: at alle Moraler ere næsten uden Virkning, naar man, i de Unges Paasyn, selv handler mod den Dyd, som læres og indprentes dem.

Exempler virke med Kraft: derfor maae man gjøre de Unge opmærksom paa andre Dydige, som udøve Medlidenhed; og man kan tage baade sandfærdige og opdigtede Historier til Hjelp, som ofte gjøre god Virkning. Er man saa lykkelig, at man i unge Gemytter mærker en Beqvemhed til blide og medlidende Følelser; ere de blandt det sieldne Slags, som ved Fødselen have erholdet en saa lykkelig Naturgave: dette maae altid hos godmodige Sjæle være sand Glæde; men i dette Tilfælde maae og bruges Forsigtighed; man bør vogte sig for, at der ikke drives Spot med deres Taarer, om de endog kun udgydes for en liden Fugls, eller en troe Hunds Lidelser, endnu mindre, om de have det fattigste og ringeste Menneske til Gjenstand.

Naar Menneskets Sjæl, i den modnere Alder, har erholdet en Haardhed og Grusomhed, enten ved et medfødt Temperament, eller ved en forsømt Opdragelse; naar han allerede er opvoxet i denne haarde og barbariske Tænkemaade, indtil de modnere Aar: hvad er der da at foretage, naar han skal løsrives fra denne Ondskab; hvorledes skal han forandre denne Vanart, som i saa høj en Grad vanærer

ærer Menneskets Hjerte? Skiønt dette Foretagende er overmaade vanskeligt; saa er det dog ikke ganske ugiørligt.

Hos det Menneske, hvor der skal foregaae en saadan mærkelig Forvandling, maae for alle Ting dette forudsættes, at han selv vil, og ønsker denne Forandring; thi hos den forhærdede og forstokkede Barbar, ere vel alle Raad og Midler frugtesløse. Det haarde Menneske, som ønsker en Forandring i sin Tænkemaade og Tilbøjelighed, kan man dog anvise nogle gode og tjenlige Midler, som dog undertiden ikke have været fulgte og anbragte uden Kraft og Virkning.

Er det Menneskets alvorlige og oprigtige Forsæt, at ville vorde god og medlidende; saa er der ved en Overbeviisning om egen Ufuldkommenhed, og ivrig Bestræbelse efter Forbedring, allerede vundet noget: han er Skridt for Skridt stegen i Haardhed; han maae og gradviis komme tilbage. Hvor gammelt et Menneske end maatte være; saa maae han dog i en vis Forstand vorde liigt et Barn: han maae ligesom paa nye igjen opdrage sig selv; han maae lade sig opdrage af Andre.

For alle Ting bør han lære den Konst, at sætte sig i Andres Sted; han maae lære at føle Andres Elendighed; han maae ikke bortvende Øjet fra fremmed Ulykke, eller spare

sig

sig for nogle ømme Følelser, hvilke han meget mere med Flid burde opsøge. Lyksalig er den, som Forsynet ved en kort, en taalelig Tugtelse, har blødgjort det haarde Hjerte; som ved egen Erfaring har lært hvad det er, at lide. En saadan kort Lidelse, bliver hans bedste Læremester: ved de Taarer, som han selv har fældet, vil han maaskee ikke være ufølsom ved Andres Taarer; og Ulykkens store Skole vil give ham en kraftigere Lærdom, end alle Moraler. Herved vil det og være meget nyttigt, om han flittig læser gode og følelsesfulde Skrifter: at han gjerne bøjer sit Øre til Beretninger om ædelmodige Handlinger, som kunde blødgjøre Sjælen; og beqvemgjøre den til en virkelig Jværksættelse af det der læses og høres med henrykkende Deeltagelse:

Gode moralske Taler bør han med Agtsomhed anhøre, hvor Taleren ej allene har til Formaal Forstandens Oplysning; men især, som det vigtigste, Hjertets Forædling og Forbedring. Den forstandige og retskafne Folkelærer, søger at befordre tænksomme Tilhøreres Moralitæt, ved Betragtninger over Guddommen, som Moralitætens Befordrer: han fremstiller det højeste Væsen, som Idealet paa alle moralske Fuldkommenheder; han viser, hvorledes Mennesket stedse bør bestræbe sig, for at komme det store Maal nærmere, ved

at

at indrette sine Handlinger efter de Regler, som Moralloven foreskriver. Han forestiller Gud, som en Stifter af den moralske Orden; som et retfærdigt Væsen, der ikke kan erkjende Andre, end gode, medlidende og dydige Mennesker, at være værdige til sand Lyksalighed: at det Heeles Orden saaledes er indrettet, at Mennesket i et kommende Liv skal erholde den Værdighed, den Lyksalighed, til hvilken han her i Tiden er vorden bequemgjort.

Ogsaa gode Skuespil kan her gjøre Nytte: her finde haarde, ubøjelige og følesløse Gemytter ofte Leilighed til at vorde mildere, mere følende og menneskeligere; og især ere de saa kaldte rørende Skuespil hertil skikkede. Enhver følsom Taare, som man ved slige Skuespil, seer at nedglide, eller med Møie at holdes tilbage, overbeviser os, at de ikke blot bidrage til Smagens Dannelse; men ogsaa til det, som er af en langt større Værdie, nemlig Hiertets Forbedring.

Endnu det herligste Middel tilbage, for at blødgjøre de haarde Hierter, er den christelige Religions Moral, naar den betragtes i dens første ægte Reenhed: ikke med de besynderlige og fornuftstridige Tilsætninger, hvorved den siden videre frem i Tiden blev forøget. Den christelige Religion, i dens første og rene Simpelhed, lærer og opbygger, uden

at herske. Den har Barmen tilllukt for Vildfarelser; men den aabner Armene for de Vildfarende. Den siger til Mennesker, af hvilket Land, hvilken Farve, eller hvilken Mening de end ere: I ere Brødre; I ere Lemmer paa et Legeme; I ere Grene af et Træe: elsker hinanden; værer medlidende; ikke en ubarmhiertig Præst, ikke en ligegyldig og følesløs Levit, men en barmhjertig Samaritan, som udøvede Medlidenhed mod den Elendige der var falden blant Røvere, opfyldte det andet store Bud i Loven. Christendommens store Stifter er den store, den eneste Lovgiver, som ved Kierlighedsbaandet søgte at forene og sammenknytte Mennesker af alle Lande, og i alle Tidsaldre; og denne Kierlighedslov, liig Soelstraalerne, tilhører alle Mennesker; den er passende for alle Folkeslag paa vor Klode; og den har underfuld Kraft til at indpræge virksom Medlidenhed i Menneskets Hjerte.

Fester.

Solvpopelkrandsen.

Hvor skjønt, ved første Maal at staae,
Og glad at see tilbage!
Hvor herligt, Haand i Haand at gaae
Med elsket, værdig Mage!
Med meer end Bruderosens Glands,
Hvor straaler du, Solvpopelkrands!

Blandt alle Jordens Gaver har
Den Krands en sielden Hæder.
Den minder Dig, o! ædle Par!
Om Livets bedste Glæder.
Den Krands forener Hymens Fred
Med Amors første Salighed!

O! Par, bær denne Hæderskrands,
Som ingen Anger trykker,
Indtil med samme hvide Glands
Sig Eders Isse smykker!
Vi synge høit i Vennelag!
O! lever længe, som i Dag!

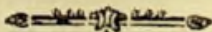
L. C. Sander.

I en Venindes Stambog,

da hun rejsde til Norge.

Troer Du, gode, ømme Pige,
Skjulte Sorger ej kan stige
Op paa Fjeldet, op med Dig?
Jo — Du mindes just ved dette
Om den lave danske Slette,
Hvor Du før var lykkelig.
Skue da ud med Længsels Øje
Mod Dit Danmark fra det Høje;
Ønsk, og græd, og kom igjen!
Trøst og Venskab skal Du finde
Hos Sophie, Din Veninde,
Og hos Din og hendes Ven.

J. M. Hertz.



Iris og Hebe.

En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris.

December 1803.

Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen.

Paa Udgiverens Forlag, trykt hos Bogtrykker
Johannes Breinholm.

Lidet
om
Landvæsenets Ælde og Skiæbne.
som Videnskab betragtet.

Allerede langt tilbage i Tiden har man faldet paa at betragte Jordbrug, ikke blot som en Haandgierning bestaaende i visse Greeb, men som en Videnskab, hvor den opmærksomme, dømmende, opdagende og skabende Aand kunde finde en viid Kreds til at virke. At giøre sig Jorden underdanig, fremkalde dens Velsignelser, blev derfor ikke blot et Hverv, forviist til den

trællende Menneskeklasse, men en ædel Gienstand for det lyse Hoved, Erfaringsmanden, Tænkeren, ja den Ophøiede selv. I disses Hænder altsaa skulde dette ikke fremhielpes just ved nogen arbeidende Kraft, men ved Grandsken, Iagttagelse, Forsøg, og saaledes fik da Landvæsen videnskabelig Behandling. Kong Salomon synes at have baade tænkt og talet meget over Naturen. Hesiodus, Præst i Musernes Tempel paa Helikon, levende 120 Aar efter Homer, gav Verden alt den første Lærebog om Agerdyrkning a), og end een om Dagsgierningen ved samme b).

Abderiteren Demokritus var saa hengiven til Naturens Betragtning, at han solgde Gaard og Grund, og opslog sin Boelig i eenlige Skove, for at kunne være den desto nærmere til Undersøgelse; han skal og have skreven noget, som nu ikke haves. En Architas behandlede ogsaa dette Fag; og velbekiendt er Xenophons Bog om Huusholdnings-Kunsten, indeholdende mange skiønne Regler for en Landmand. Fornemmelig maae og anmærkes hiint Verdens Lys Aristoteles, der beskrev Naturen, og nød til dette Verk 80 Talenter af Kong Alexander; hans Lær-

ling

a) γεωργικα; denne er i Tiden gaaet forloren.

b) εργα και ἡμεραι.

ling Theophrastus, der skrev om Planterne, ikke heller at forglemme. Columella opregner forresten mange mindre bekiendte Grækere, ved Navn, der fra alle Stater i Grækenland fremstode som Lærere i denne Videnskab, og kunne jeg efter samme opgive ni og tive af disse. Mærkeligt er det ogsaa, at Carthagenienserne, som vi dog ellers ikke kiende fra nogen lys Side paa videnskabelig Dannelses Vegne, havde mange Skribentere i Agerdyrkningen. Foruden flere, som Columella peger paa, er især Mago, Hannibals Broder, som tilligemed at han var Anfører i den anden Puniske Krig, ogsaa skrev et udførligt Verk om Landbruget i 28 Bøger. Romerne, seer man, stode heri tilbage for hine, og fornemmelig før Grækerne, hvorfor og de maatte hielpe sig med en Oversættelse af dette Skrift, som ved en Raadslutning blev foranstaltet; og angiver Columella en Dionysius Uticensis, der oversatte det i sex Epitomer eller Udtog. Endelig opstod Cato c), den romerske Literaturs Ophielper i en raa Tid, som Qvinctilian beskriver ham, lærde Græcsk paa sin Alderdom,

c) Han kaldes til Forskiæl paa andre af samme Navn Marcus Porcius, og var samtidig med Mago, da Corn. Nepos fortæller: at han var med i Slaget ved Sena, hvor Hannibals anden Broder Hasdrubal faldt.

dom, lagde først af alle Romere Haand paa Landkyndigheden, og foredrog den paa Latin. I hans Fodspor traadde de to Seserner, Fader og Søn, Tremellius, og den velbekiendte Varro, hvis Verk vi have endnu. Latiens Muser fremkaldte Virgil siden til dette Hververs Besyngelse i Augustus's Tid. Foruden nogle saa mindre mærkelige Forfattere i Alderen næstherefter møde vi Celsus og Columella. Hiin udgav et Skrift over det samtlige Landvæsen i fem Bøger; en Forfatter, som ellers Quinctilian kun tillægger maadeligt Vid; og denne udtømmede dette hele Emne i tolv Bøger, saa nøiagtigen og omstændeligen, i det skiønneste Sprog, at end ikke det ubetydeligste af Jordbrugets gandske Tarv blev ubesørget; hvorfor og man kan ansee ham som en Gienlyd af alle hans Forgiængere. Hvo ellers denne Columella var, skal jeg ikke kunne sige. Der sees af Skriftet, at han var en Spanier fra Cadix; at han eiede Jordegods ved Cære i det Toskanske; at hans Forfædre og havde været Jorddrotter, ja især at baade disse og han vare flittige, grandskende, forsøgende og videnskabelige Landmænd, hvis hele Id var deres Gaardes Drift. Han var samtidig med Celsus og Seneca, der nævnes af ham som Medlevende d), saa at

d) Sed Nomentana regio nunc celeberrima fama est et illustris, et præcipue qvam possidet Sene-

at altsaa han skrev under Claudius's eller Nero's Regiering. I Forhold til den anden Romerske store Literatur, synes dog, efter disse opgivne Forfattere, med nogle faa flere unævnte, Agerdyrknings-Videnskaben til den Tid kun at have været sparsomt behandlet. Columella i hans første Capitel til Verket, tilskrevet en vis Silvinus, synes at paaanke det med inderlig Harme, og da vi vide, hvor lang en Tid den nye Verden drog paa sig, førend den faldt paa, heri at efterligne den ældste, saa kunde det vel være moersomt, at see, hvorledes den nye Ligegyldighed i saa Fald var beslægtet med den Romerske; da jeg og tør troe, at man vil finde Columella's Udfald paa hans Tidsalder meget passende til vores for kort siden fremfarne. Jeg har derfor oversat dette lidet, ønskende at det kunde blive et Sidestykke til andre brave Mænds Yttringer til os i lige Fald.

Til Publius Silvinus.

Mangengang hører jeg anseete Folk imellem os at laste snart Markens Ufrugtbarhed, snart det nu langvarigen utimelige

Seneca vir excellentis ingenii atqve doctrinæ. vid. L. III. C. III.

Vejr som skadeligt for Sæden. Andre formilde, som med en Aarsag, disse berørte Klager, i det de meene, at Jorden, som den, der før har udmattet og overbaaret sig a), ei saa velgiørende som forhen, kunde skaffe Menneskene Føde. Disse Grunde, min Silvin! troer jeg sikkerligen at være langt fra sande. Thi ikke er det ret, at antage om Jordens Natur, hvilken hiin Verdens første Skaber begavede med en evig Frembringelse, at denne skulde være besængt med Ufrugtbarhed som en Sygdom; ikke heller falder sund Forstand paa at troe, at Jorden, der fik en Guddoms, en evig Ungdom, alles Moder kaldet, da den har fødet og fremdeles skal føde alt, skulde som et Menneske blive gammel. Ydermere holder jeg ei heller for, at dette møder formedelst Luftens Umildhed, men snarere ved vor egen Forseelse, da vi overgive vort Landbrug til den sletteste af vore Tienere, som til en Bøddel at mishandle, hvilket hver en brav Mand af vore Fædre omgikkes paa bedste Maade. Men ikke kan jeg

a) Effoetum solum. Dersom dette Udtryk ei er almindeligt bekiendt, maae det undskyldes mig, der maae bruge de Agerdyrkningsord, der ere mig bekiendte, da man veed, at mange forandre sig efter Egnenes Forskiællighed.

jeg nok forundre mig, hvi Dyrkere af Talekunst udsøge sig en Taler, hvis Veltalenhed de kunne efterligne — Udregnere af Maal og Tal vælge en Lærer til deres yndede Videnskab — Elskere af Dands og Tonekunstens Forhold b) efterlede omhyggeligst en Underviser for Stemmen og Sangen, ja Legemets Anstand endog c). — End de, som ville bygge, skaffe sig Haandværkere og Bygmestere — de, som betroe Skibe til Havet, Søemænd — de, som lægge vind paa Krigen, kyndige i Vaaben og Feldten — og, at jeg ikke skal nævne alt især: til hver en Yndlingsfag, som man vil udføre, bruger man den erfarneste Bestyrer; ligesom endelig og alle hente sig en Hiertets Danner, og Dydens Lærer af de Viises Hob. Aleene Landvæsenet, der uden al Tvivl er nærmest, ja som beslægtet med Viisdom, mangler saavel Lærlinge som Lærere. Skoler for Talere, Landmaalere, Tonekunstnere, ja det, som meer forunderligt er, Værksteder for de foragteligste Laster, til at forkrydre Spiser d), lave Fraadse-Retter e), Pyntere

b) Musicæ rationis studiosi.

c) Corporis gesticulatorem.

d) Gulosius condiendi cibos.

e) Luxuriosius fercula struendi.

Pyntere for Hoved og Haar f), har jeg ikke blot hørt, men selv seet hidtil at være; men dem, som enten gave sig ud for Lærere eller Disciple i Agerdyrkningen, har jeg ikke kiendt, da endogsaa, om vi manglede ovennævnte Kunsters Mestere, Staten som hos Fædrene, skulde kunne blomstre. Thi uden Lystkunstner, ja selv Sagførere vare fordum Stæderne lykkelige, og ville end kunne være det; men det er aabenbart, at uden Agerdyrkere kan hverken Mennesket bestaae eller leve. Saameget desmere er det og vidunderligt g), som er skeet, at en Sag saa passende aldeles med vore Legemer og Livets Gavn, lige til des er mindst fuldkommengiort, og at denne Maade til at forøge, og bevare Eiendeele, som den uskyldigste, blev foragtet. Thi al anden forskiællig, og som modstridende stemmer ikke med Retfærd. Uden — maaskee agte vi den billigere, at gribe Bytte ved Krig, der intet bringer uden ved Blod, og andres Nederlag? — Skulde, for Krigens Anførere, maaskee Seiladsens og Handelens Bovedyster være elskeligere? saa at dette Landdyr Mennesket, ved Brud paa Naturens Orden, skulde, udsat for Stormens og Havets Harme, drive sig paa

f) Capitum & capillorum concinnatores.

g) Prodigii simile.

paa Bolgerne, og stedse udvandrende paa fugleviis giennemvanke fierne Kysters fremmede Lande? — Er maaskee Ager meere værdig? — denne selv forhadt for dem, som den synes at hielpe. — Ikke engang er vel den Hundevidenskab h), som de Gamle kaldte den, fortrinligere, at overbiæffe hver som rigest er, og et af Fædrene foragtet, men af os midt i Staden, paa Tinget selv, tilladt Røverie til Uskylds Skade og Skyldiges Gavn? — Mon jeg skulde ansee hiint saa løgnagtige Tegntyderie af en hyret Lykkenster for meere hædersomt, der svæver omkring de Stores Dørre, retter sig efter Ryglet til at udlægge sin Beherskers Drømme? og, som Tienerne ei værdige et Svar, naar han spørger, hvad der skeer derindenfor. — Mon jeg skulde troe det var lykkeligere, at vises tilbage af

h) Et meget misligt Navn, og slem Beskrivelse paa Sagføring, skottet endog, som det synes, til de Gamles Meening. Men egentligen har man dog kun vel sigtet til Misbrugen, og Forfaldet af samme. Florus fortæller og: at Tydskerne ved det Varianske Nederlag rasede grumt med de fangne Sagførere, udgrove deres Øine, afhuggede Hænderne, skar Tungen af en og sagde: Hold nu op da Øgle at hvisle, og syede Munden til. vid. Flor. Lib. 4 C. 12.

af en lænkebunden Dørvogter i), ofte ved mørke Nat ligge hos utaalnemmelige Dørre, og ved den elendigste Opvartning for tilsat Formue stiændigen tilkiøbe sig Æres-Tegn k), og Herredølde? thi — ikke for velvillig Trældom, men for Gaver betales igien med Ære. Hvis nu altsaa Retskafne bør skye baade saadant selv, og hvad der ligner det, da, som sagt, staaer blot en ædel og frie Maade tilbage for at forøge huuslig Velstand, og denne er ved Agerdyrkning. Bleve nu dens Regler, efter gammel Brug, skiøndt skiødesløst efterkomne af ulærte, saa dog naar disse vare Eiere af Jordegods, vilde herved Agerbruget ikke lide saa meget. Thi Husbonders Flid erstattede mange Ting, som de forlisde ved Uvidenhed; ikke heller vilde de, hvis Velfærd det gialdt, giennem deres hele Liv fynes uvidende, og som mere lærvillige herved fik de Kundskab i Landvæsenet. Nu baade haanes vi ved selv at dyrke vore Godser, og ansee det tillige for ubetydeligt at danne sig en forfaren Avlsfoged, eller skiøndt uvidende, saa dog dristig og aarvaagen, at han snart kunde lære, hvad han ikke veed. Men — enten kiøber den Rige et Jordegods, og sender saa did een af hans mange Kammerfolk

i) Catenatus janitor, en Slags Slaver.

k) Fascium decus.

merfolk og Bærere l) høist udlevet og affæl-
dig, da dog dette Hverv ikke blot kræver
Indsigt, men og den fejerste Alder med Le-
gems Styrke, til at kunne taale Arbeidet.
Eller og — den af maadelige Midler lader
det bestyre ved en Leiesvend, der ej har kun-
det betale sine personlige Udgifter m), (altsaa
Eier af intet) n), og er uvidende om det, han
skal foreslaae. Og da jeg nu erfarer sligt
ofte, forestillende mig og overveiende hvor
skammeligen man er eenig om, at lade Landkyn-
digheden o) komme i Forfald, saa frygter jeg,
at den skal ansees som nederdrægtig, og paa
en Maade beskiæmmende og uærlig for brave
Folk. Men naar jeg mindes ved flere For-
fatteres Vidnesbyrd, at Landlivets Omhu var
i Ære hos vore Oldfædre, at Qvintius
Cin-

l) e turba pedisseqvorum lecticariorumqve.

m) Jam recusantem qvotidianum illud tributum.

n) (Qvi vectigalis esse non possit) &c. &c. Saaledes lyder dette vanskelige Sted. Tributum var Afgift af Personer og Løsøre, vectigal af liggende Grunde, og som en Følge af det første, ei at kunne svare tributum, anseer jeg det sidste, at han ei kunde være vectigalis, ingen Eiendomme eller liggende Grunde have, hvoraf der svaredes Skat.

o) Disciplina ruris.

Cincinnatus, den indsluttede Consuls og Krigshærs Befrier, kaldet fra Ploven til Dictaturen, kom herfra, og snart efter nedlagt Værdighed, hvilken han iligere som Seierherre gav tilbage, end han som Hærfører havde modtaget den, vendte did igien til samme Plovjær og fædrene Arvejord af fire Morgen Land. Fabritius iligemaade og Curius Dentatus, hiin, efterat Pyrrhus var fordreven af Italien, denne, efter Sabinernes Undertvingelse, da de havde faaet syv Morgen Land uddeelte til hver, af det indtagne, dyrkede det ei mindre flittigen, end de tappert havde erobret det med Vaaben. Og at jeg ikke nu ubeleiligen skal berøre alle, siden jeg seer saa mange andre Romerfolkets mærkværdige Generaler, altid at have været berømmelige ved en dobbelt Bestræbelse, enten ved at forsvare, eller dyrke, de fædrene eller erhvervede Enemærker; saa indseer jeg, at hiin gamle Skik og mandige Liv har mishaget vores Overdaad og Vellyst. Thi vi alle (som alt M. Varro fordum klagede) Huusfædre have forladt Lee og Plov, smuttet ind bag Mure, heller paa Rendebaner, Skuepladse, end mellem Sæd og Viingaarde bevæge vore Hænder, og forbausede beundre Kastraters Lader, fordi de ved Qvindesjagter tillyve sig det Kiøn, som blev nægtet Mænd,

bedra=

bedragende Tilskuernes Øine. Saa derpaa at vi i Velbefindende kunne besøge Spisehuuse, fordrive vi Dagens Uforddeielighed i Svedebad p), ved at drive Sveden flaffe og Tørst, henslide Nætter i Skiørlevnet og Hudstab, Dagen ved Spil og Søvn, og prise os lykkelige, at vi hverken see den op eller nedgaaende Soel. Saaledes følger da Sygdom paa dette blødagtige Liv; thi Ynglingers Legemer ere saa forsvækkede og opløste, at Døden syntes ei at kunne give dem nogen Forandring. Men sandelig hin sande Romuli Afkom, øvet ideligen ved Jagt, og ei mindre ved Landarbeide, havde vældigst Legemstyrke; hærdet ved Slid i Fred taalde letteligen Krigens Færd, naar det gialdt, og stedse agtede Landalmue høiere, end den i Staden. Thi ligesom hine, der opholdede sig indengaards q) paa Landsæderne, holdtes for dovnere, end de, der uden Døre omgikkes med Marken, saaledes vare og de, som i Stadens Lye inden Murene levede ørkesløse hen, anseete for mere dorske, end de der dyrkede Jorden, eller havde med Landmands Dont at giøre. Det er ogsaa bekiendt, at Markeds Sammenkomster derfor ere bragte i Brug, at Byesysslerne

blot.

p) Laconicis.

q) Intra consepta.

blot i de første fire til sex Maanedens Dage r), og de landlige paa alle de andre kunde forrettes. Thi i hiin Tid opholdte sig, som sagt, Stadens Fornemste paa Landet, og, naar den almeene Tarv krævede det, hentedes fra Avlsgaardene ind til Raadet, hvorudover at de, som indkaldte dem, fik Navn af Veilobere (viatores). Og da nu denne Skik bevaredes med varagtigst Lyst til Markens Drift, saa udvidede dog hine Sabinske Qviriter og ældgamle Romere, skiøndt mellem Sværd og Ild og ødelagte Agre ved fiendsligt Indfald, Landvæxenet mere end vi, som ved langvarig Fred havde fri Haand til at udbrede det. Her altsaa i Roms Omegn, og hele Italien, hvor Guderne lærde deres Afkom at dyrke Jorden, her — licitere s) vi offentligen paa at bringe os Korn fra Lande hiinsides Havet, for ei at lide Sult — og vor Viinhøst samle vi fra de Cycladiske Øer, Østspaniens og Galliens Provindser. Ingen Under altsaa, da det er en Meening, offentligen antaget og stadfæstet af alle, at Landbrug er et smudsigt Hverv, at saa

r) Nonis kan ikke saa nøie oversættes. I Marts, Mai, Juni og October vare nonæ de sex første Dage af Maaneden, og i de andre Maaneder de fire første Dage.

s) Ibi nunc ad hastam locamus, ut &c.

saa dette og maa være en Forretning, der ei trænger til nogen Lærers Veiledning. Men naar jeg betragter Størrelsen af denne hele Sag, som et uhyre Legeme, eller jeg efterregner dens Deeles Tal som enkelte Lemmer, saa frygter jeg, at min sidste Dag før skulde paakomme mig, end jeg kunde kiende gandske Landvæsenets Lære. Thi den, som maatte ville give sig ud for fuldbefaren i denne Videnskab, bør ogsaa være som kyndigst i Naturen, ei uvidende om Klodens Jordstrog t), at han kan være bekiendt med hvad der passer, hvad der strider mod hver en Himmelegn u); Himmellegemernes Op- og Nedgang v) maae han

t) Declinationum mundi non ignarus.

u) Cuiqve plagæ.

v) Dette var en vigtig Deel af de Gamles Indsigter i Agerdyrkning, at kunne efter lang Erfaring vide, hvad Veirligt man til Aarets forskiællige Tider kunde vente sig. Det var ogsaa denne Forudvidenhed, der udgiorde en-deel af Landmandens Theorie, ansaaes for meget vigtig, og Columella har hertil anvendt et vidtløftigt Kapitel af hans 11te Bog. Af disse Prognostica have vi endnu Levninger i vores Bonde-Practica og Veirskifterne i Almanakker. Under Italiens og Sydlandenes Himmel, hvor ei Naturen giver saa store Optrin af Forandringer, kunde dette vel til Nød komme-

han huske, at han ikke, naar Regn og Blæst forestaaer, skal begynde Gierningen, og arbeide forgiæves. Hvad Veirligt og Aarstid for det nærværende medføre, bør han have i Agt. Ikke heller som efter en Forskrift have Tingene een Skikkelse; hvert Aar komme ei Sommer og Vinter med eens Aasyn; ikke altid er Vaaren regnfuld, eller Høsten fugtig; og at vide dette forud, troer jeg ikke, at nogen kan, uden ved en lys Kundskab og de udsøgteste Videnskaber. End Jordens Forskiællighed og Muldartens Nærkraft, hvad den nægter, hvad den lover os, vide kun faa at skielne imellem. Ja naar skulde vel Betragtningen af alle denne Læres enkelte Deele, blive enhver til Deel, at han vidste Omgang med

sommetider slaae ind; men denne Kundskabs Forplantning til vort Nord var altid meget mislig. Til en Prøve vil jeg oversætte her et Par Ord af hiint nævnte Kapitel, vælgende de første Dage i Aaret, som saa velbekiendte for os: det hedder da: 1ste Januar: Veiret ubestemmeligt. 2den Januar: gaaer Krabben ned; Blandingsveir. 3die Januar: er Midvinter, Søndenvind, Regn undertiden. 4de Januar: Staaer (Himmeltegnet) Løven op tidligen, Blandingsveir. 7de Januar: Søndenvind, undertiden Sydvest. 8de Januar: Søndenvind, Regn sommetider. 12te Januar: Veiret ubestemmeligt o. s. v.

med Sæd og Pløining, og kiendte nøie de forskiellige og uligeste Jordsorter, af hvilke nogle ved Farven, andre ved Egenskaben misføre os. Saaledes er i visse Lande, som i Campanien, den sorte, som vi kalde tylled Jord x), den bedste; i andre svarer feed Rødjord y) bedre hertil; i adskillige, som i Numidien, overgaaer den milde Sand z) endog den feedeste Grund i Frugtbarhed; i Asien og Mysien giver den knollede og leerede æ) Muld som frodigst Grøde. Men i dette selv maae man vide, hvad der ei beqvemmer sig for høilændte ö), og for jævne Marker — for dyrket og for opbrudt Land a) — for siid og græssed b) — for tør og suur c) Jord. Ogsaa bør man kyndigen have Indseende med Træer og Viingaarde, der have utallige Arter, samt til at forskaffe sig Qvæg, hvorfor og jeg har føiet dette til som en Deel af Agerdyrkningen, da Opdrætsvidenskaben er forskiællig fra Jordbrug. Dog denne er heller ikke enkelt. Thi Hyrder af Heste kræve

eet,

x) Pullam. y) Pinqvis rubrica.

z) Putres arenæ. æ) Densa et glutinosa terra.

ö) Collis. a) Silvester ager.

b) Graminosus. c) Spurcus.

December 1803. O

eet, af Nod eet, af Faar et andet, og derimellem fordre det Tarentinske d) og grovuldede e) hver en egen Omgang; af Geeder et andet, og disse igien faae forskiellig Røgt, deels de kullede og tyndhaarede f), deels de hornede og tottede g), saaledes som de ere i Cilicien. Grisevogterens og Svinehyrdens h) Dont er forskiællig og Røgten ligesaa. Thi skaldede Sviin i) forlange ei samme Veirligt som de tykhaarede k), ei heller samme Opfostrelse eller Pasning. Og — at jeg nu skal forlade Livvarene, hvorimellem Huusfugles l) og Biers Tillæg henføres; hvo har da været af saa stor en Grandskning, at han, foruden hvad jeg har regnet, vidste Besked med saa mange Maader af Podning og Beskiæring, saa mange Træe- og Havefrugters Pleie? at han skulde lægge Flid paa saa mange

d) Tarentinum scil. pecus ovillum. Slutteelig har dette været et Slags med fiin Uld.

e) Hirtum.

f) Mutilum et raripilum.

g) Setosum.

h) Porculatoris & Subulci. Hiin oppassede Soer med deres Griise, denne vogtede denne hele Hiord af store Sviin.

i) Glabrae sues.

k) Densæ.

l) Aves cohortales.

mange Figenarter, og Rose-Plantninger, da endog det vigtigere forsømmes af de fleeste, skiøndt vel hine have begyndt at tilbringe mange en ikke liden Fordeel m)? Ja Ege, Pilesætninger, Gyvl og Rør kræve vel en liden, men ikke destomindre dog nogen Umage n).

Efter at have talet om saa mange og forskiællige Ting, veed jeg vel, at dersom jeg vilde fordre af Deeltagere i landlig Hverv, en Agerdyrker saaledes som jeg ønsker, og som jeg vil beskrive ham, skulde Lærlingers Lyst blive standset, og, afskrækkede ved Mistvivl over saa mangehaande og vidtløftige Videnskaber, ville de ikke forsøge det, som de ei troe sig til at kunne naae. Men M. Tullius har saa sandt sagt i hans Orator: at det bør sig dem, der ville indvinde alt nyttigt for Menneskeslægten, og ønske at belære Eftertiden med Grandskninger og Forsøg, at de og prøve alle Ting. Og mangler os end hiin Viddets høie Kraft, eller Midler for

 berømte

m) Qvanqvam et ista jam non minima vectigalia multis esse coeperunt.

n) Man brugde disse tre Vextsorter til at snoe Simer og Baand til at giøre Jugum af, eller det Lænings-Verk, som man brugde til Viinstokkene. Derfor dyrkede man ved Viingaardene heele Hægn beplantede med disse.

berømte Kunster, saa dog ikke strax bør vi nedsynke til Lediggang og Ladhed, men uroksteligen efterstræbe, hvad vi viseligen haabe. Thi tragte vi efter høieste Spidse, er det os end Ære nok, at sees paa det andet Trin. Indtoge da Latiens Muser blot en Accius og Virgilius i deres Helligdom? nei — ogsaa dem nest ved disse, og dem langt under anden Rang ydede de et hæderhelligt Sted o). En Brutus, Cælius, eller Pollio, Messala, og Catulus bortskrækkedes ei af Cicero's Lyn fra Veltalenhedens Studering. Thi end ikke Cicero selv havde viget, kyset af den tordnende Demosthenes og Plato; ja hin Talekunstens Fader, den guddommelige Mæonier (Homer), havde ikke ved sit skiønne Sprogs vældige Strømme udslettet Efterslægtens Bestræbelser. Have vi vel seet nu giennem saa mange Aarhundrede de mindre berømte Kunstnere at undlade deres Arbeider, fordi de havde beundret en Protogenes, Apelles, Parrhasius? Ei heller ferdedes Bryaxis, Lysippus, Praxiteles, Polycletus, ved at forsøge hvad og hvor høit de kunde naae, fordi de i en senere Tid forbausedes over Skiønheden af Phidias's Jupiter Olympius, og Minerva. Men i alle Arter af Videnskaber nyde de ypperste Beundring og Hæder, og de Ringere tilbørlig Roes.

o) Sacras sedes.

Roes. Dette gielder da og her, at den, jeg vilde have til fuldkommen Landmand, skiøndt ei han gandske kunde være udlært i Kunsten; eller saa naturkyndig som Democritus og Pythagoras; saa fremsigtig p) i Himmelens og Vindenes Løb, som Meto eller Eudoxus; saa lærd i Qvægavl som Chiron eller Melampus; og viis som Triptolemus eller Aristæus i Markjordens Dyrkning; saa dog kunde han være kommen vidt nok, naar Øvelsen giorde ham lige med vore Tremellier, Saferner, Stoloner; thi hverken ved liden Vid, eller endog som man siger ved Uvid q) kan Landvæsen drives; ja langt fra Sandhed er det, hvad de fleeste have troet, at Jordbrug var saa saare let, og ikke nogen Skarpsindigheds Sag. r)

Lorents Bynch.

Præst

til Tonning og Træden i Aarhuus Stift.

Om

p) In motibus astrorum ventorumque Metonis providentiam.

q) Nec subtilissima, nec rursus, qvod ajunt, pinqvi Minerva &c.

r) Facillimam esse nec ullius acuminis rusticationem.

Om Skuespillene i Helsingøer.

Extrakt af Breve fra Helsingøer ved dette Maanedsskrifts Udgiver.

Tredie Brev.

Gnieren eller den Gierrige af Frankriges Holberg Moliere, blev Onsdag den 5te October opført. Dette gamle, men siedse endnu behagende Stykke er, som enhver veed, et moerende Skuespil, riigt paa satiriske Vittigheder og fuldt af skiønne Optrin.

Hr. Hertz, der var Harpagon, manglede af og til Ild og Heftighed. I første Optog andet Optrin, hvor han troer sig berøvet af Kleantes Tiener, siger han: "viis mig dine Hænder, og strax derpaa: viis mig ogsaa de andre" — disse Ord udtalte Hr. Hertz alt for koldt og ligegyldigt. Hans Mistanke gior, at han næsten troer, Hendrik har flere end to Hænder — det maae derfor siges langt raskere. Derimod var han i 4de Akt, hvor Pengeskrinet bliver borte, sig selv aldeles liig — d. e. han spilte saa ypperlig, at vi troede at see en Klementin for os. Naar han, i sin Angst og Skræk bilder sig ind, at have fat paa sin Tyv, ruskede han sig selv

i Haaret,

i Haaret, som om denne Handling virkelig blev udøvet paa en anden. — Et Træk,' man vil paastaae den berømte Schrøder i samme Rolle har betient sig af. Kort — han spilte i dette Optrin saare naturligt og rigtigt.

Kleante, Harpagons Søn, var Hr. F. Myller. Han spilte ret godt — hans Stilling og Armebevægelser vare ret skionne og naturlige, men han var meget usikker i sin Rolle. Hvilket man mindst kan tilgive de yngre.

Jfr. Rosenkilde var Elise. Hun talte høiere og tydeligere end sædvanlig, kunne sin Rolle til Punkt og Prikke, og var slet ikke hæs. Det Optrin, hvori Faderen befaler hende at ægte Anselme, lykkedes for hende især overmaade vel.

Valerius blev forestilt af Hr. Eilertsen. Han var kold, stiv, uforstaaelig og ramsede sine Repliker frem som Lærlingen sin Lexe. At han i de sidste Optrin af femte Akt sat Hatten paa for den hele Forsamling, og beholdt den paa til Slutningen, var en Uanstændighed. Først troede vi, at han ved Harpagons Beskyldninger og Skieldsord, var geraadet i Harnisk, og han paa Stedet vilde fordre ham ud — hvilket man da kunde lade passere for et coup de Theatre — men endog efter Forsoningen beholdt han den paa, og hverken Ord eller Mine udtrykkede

noget,

noget, der kunde ligne Fornærmelse eller Udfordring.

Jfr. Falck var Mariane. Hun var godt klædt, spilte denne lille Rolle naturlig, og ilede langt fra ikke saa meget med sine Replikker som ellers.

Frosines Rolle var faldet i Jfr. Friderichsens Lod, og med Fornoielse maae vi bekiende, at hun morede os meget i de første Akter, thi hun spillede med Liv og Natur; men omsider faldt Tone og Gebærder saa dybt, som Veirglassets Quiksolv henimod Regnveir. Vi skulde dog ikke troe, at det kom af det Bifald, man gav hende i de første Akter?

Hr. Müller var Hendrik, og hans gode Spil beviste, at han er oplagt til Tiener-Rollen. Men i det Optrin, hvor han oplæste Mr. Simons Conditioner, burde han ikke have lagt Hatten fra sig paa Bordet næst ved sin Herres. Vilde han endelig have lagt Hatten fra sig, skulde han dertil have valgt den Stoel, der stod i Baggrunden.

Harpagons Kudsk og Kok var Hr. Rungsted, som skilte sig ret godt ved denne lunefulde Rolle, især giorde han det godt i det Optrin, hvor han af Havngierrighed lyver paa Valerius, naar han sporges, hvad Farve Skrinet havde; her viste han

den

den Knibe han var i, ved stammende at sporge: Hvad hvad Fa- (Farve? o. s. v. Han var ogsaa meget mere heiroiset end sædvanlig, hvilket vi skylde ham Tak for; thi det er dog unægtelig saare fortrædeligt, naar de bedste Indfald og Vittigheder mumles i Skiægget. — Nogle Ting maae jeg dog anmærke i hans Spil, som ikke vare saa rigtige. Først gik han sin Herre for nær paa Livet, naar han talede med ham; for det andet giorde han for lang en Pause, naar han skiller sig ved Kudskekappen, og skal forestille Kok; og for det tredie var hans Kudskekappe og Kokkedragt for glimrende og pæn, naar man veed, han tiener hos Gnieren, der vist neppe vilde klæde ham saa godt. — Hvorfor han som Kudsk bestandig havde Hatten paa i sin Herres Nærværelse, veed jeg ikke.

Stykket gik forresten middelmaadig — 3die og 5te Akt mislykkedes aldeles, og slutteded uaplauderet, hvilket er det største Beviis paa Tilskuernes Kede og Mishag.

Saa rigtigt som det nu er paa denne Maade at (straffe den kolde og ligegyldige Skuespiller, saa krænkende er det ogsaa for de flittige med Liv og Siel spillende, at forlade Banen ubemærket — dog, Tilskuerne have ogsaa deres Luner.

Begge disse Aftener var Huset langt fra ikke

fuldt,

fuldt, hvilket nok maae tilskrives de Handlendes og Færgelaugets vedvarende Forretninger med de Søe-farende, der endnu er i bedste Gang.

Fierde Brev.

Den 9de Octbr. blev Beverley opført af Skuespiller-Selskabet her, og udført til de Tilstædeværendes største Fornøielse og Fyldestgiørelse. Det er for Anmælderen en sand Fest, hvergang han faaer Leilighed at rose, og intet smerter ham meer, end naar han for den gode Sags Skyld og paa Konstens Vegne nødes til at laste. Endog for øvede gamle Skuespillere er Beverley en Anstødssteen, i hvorover de letteligt kunde komme til at snuble.

Dersom Hr. Soborgs Spil som Beverley, ikke i alle Henseender kom en Roses nær, saa kan denne Paastand aldrig regnes ham til Vanære; men det kan han være stolt af, at den døende Scene lykkedes bedre for ham end for Rose. Denne uforglemmelige Skuespillers Spil i Beverley var henrivende og mesterlig i de ømme og fortvivlende Optrin, men han valgte den heftige konvulsiviske Dødsmaade, der ikke alene var gyselig og ubehagelig for Øiet, men tillige neppe den rigtigste. Den stille Død, der viser sig

nær-

nærme med Kræfternes Aftagelse og Mathed, er nok mere naturlig, og dette udførte Hr. Søborg til Alles Fornøielse. I første Optrin af andet Optog, i 4de Optogs første Optrin, og der hvor han ligger paa Stenen, traf han ikke den rigtige Tone. I disse Optrin bør han efter vore Tanker være rasende og fortvivlet, fordi han har tabt alle sine Midler og Kapitaler, hans Fortvivlelse gaae saa vidt, at han vil aflive sig selv — vi kan derfor ikke indsee, hvorfor Hr. Søborg paa disse Steder valgte den klagende modfaldne Tone. — Naar Rettens-Betient siger: "jeg forkynder dem Arrest" skal han i en bitter men langsom Tone svare: "det var det sidste Stød" — han tilføiede i en forundret Tone: "I Arrest?" hvilket ikke hovede os; thi hvor kan en Beverley forundre sig over, at komme i Arrest, da han har Gield, og ingen Midler til at betale? I femte Optog, naar han forsøger at bede, forend han tager Giften, udtalte han de faa Ord, Bønnen begynder med, for naturlig og ordentlig; men han burde have begyndt med nogle afbrudte Ord, atter forsøgt Bønnen stammende, og saa i en fortrædelig Tone have sagt: "jeg kan ikke bede" e. s. v.; thi nu, da han bad ordentlig, kunde man ikke mærke, at han ikke kunde bede.

Jomfr. Rosenkilde spilte Mad. Beverley. —

Det

Det omme og kierlige i de Optrin med Manden, den Længsel naar han bliver for længe ude, den ædle Stolthed og Foragt, som hun skal vise mod Stukkely, naar han bagtaler Manden — alt dette lykkedes overmaade vel for Jomfr. Rosenkilde. Hendes Graad var naturlig, og hun spilte saa godt, at vi med Føie kan ønske hende til Lykke til den gode Fremgang, hun i Aften har viist at have opnaaet i det tragiske Spil.

Med samme Forneielse saae man Mad. Rungsted spille Henriettes Rolle. Det tvetydige i Henriettes Karakter er ikke saa let at treffe, men Mad. Rungsted havde valgt Mellemveien, hvorved Rollen blev udført med Held.

Hr. Hertz var Stukkely, hvilken Rolle nok er den vanskeligste næst Beverleys. Hr. Hertz fyldestgiorde just ikke vor Forventning. Der hvor han skulde være feig, var han trodsende; hvor han skulde være forføriſk, var han petit maitre, og nesten ingensteds traf han den rigtige Tone og Mine. — Dog blandt den Mængde Roller, som Hr. Hertz i Almindelighed spiller sig saa ypperlig ved, kan en enkelt gang mislykkes. Men hans Paaklædning var stygg. Guule Beenklæder og mørkeblaa Strømper er vel neppe i den engelske Smag.

Hr. Møller den yngre gav Levsons Rolle naturlig

lig og godt. Ellers bar han nok ikke sin Krop rigtig. — Naar han talte med Henriette, boiede han sig for meget forover, og vedblev for længe i samme Stilling. Det skadede ikke, om han udstoppede Underextremitæterne lidet, hvorved han vilde faae et skiønnere Udseende.

Dersom Hr. Sax som Jarvis havde været forstaaeligere og havde talt noget hoiere, var hans Rolle maaskee bleven udført bedre. Egentlig burde denne Rolle været i Hr. Myller d. æ. Hænder, der af Naturen er hældigere forsynet med Egenskaber til slige Rollers Udførelse. Hr. Sax, da han faldt paa Knæ for Beverley, gierde for megen Bulder, hvilket opvakte Latter, som er ubehageligt i Sorgespil, især naar Skuespilleren giver Anledning dertil.

Femte Brev.

Ved Opførelsen af Destouches Spøgelset med Trommen, den 12te October, kiedede Tilskuerne sig saare meget, da Stykket i sig selv er magert og flet.

Hr. F. Møller spilte Baronen ret godt, men han var ikke altid sikker i sin Rolle. Baronessen udfør-

udførtes af Mad. Rongsted, som denne ubetydelige Rolle kunde udføres, dog kom det os for, som om hun spilte for kold. Hr. Herts var som Greven fuldkommen hiemme, og kan disse Roller aldrig falde i bedre Hænder end hans. Leander blev af Hr. Soborg bedre udført end den fortiente — at han ikke passede at moderere sin Trommes Lyd i den Tid Greven talede, var nok en liden Feil, thi derved blev Grevens smaa frygtsomme Repliquer spildte for Tilhørerne. Jomfrue Falck var Mamsel Katan. Uagtet hun havde antaget en aldrende Piges Mæle, (som hun dog ikke alletider blev tro,) kunde man forstaae hende bedre end ellers, thi hun giorde sig Umage for, at tale langsommere end hun pleier. Hendes Aktion var overmaade god og passende. Det Optrin med Forvalteren (om vi ikke feile, var det nok i 4de Akt), naar han erklærer hende sin Kierlighed, og det i 5te Akt, hvor hun troer at tale til Leander, og faaer Baronen at see, lykkedes hende bedst. Hr. Eenholm, der fortiener Publikums Tak for sin udviiste Flid og Mesterspil i Fior, udførte Hr. Pinées Rolle upaaklagelig — dog kom det os for, som han af og til sogte for længe efter Ordene, og den tvungne Latter, han betiente sig af, kom for tidt og var for eensformig.

De Herrer Møller, Rongsted og Sax, spilte, den første, Kudskens Rolle, meget naturligt og godt. — Den anden, Gærtneren, taalelig, og havde behaget mere, dersom han ikke havde overdreven det, især de uendelige Ronder omkring Hexestaven, og at løbe ud paa alle Fire, naar han hører Trommen — og den tredie høist urimelig og overdreven. Der er stor Forskiel mellem det Comique og Karrikaturen. Hr. Sax valgte den sidste Spillemaade, og udspækkede den med de kiedsommeligste Grimasser, der kan udtænkes. Vi have alt forhen sagt vor Mening om utidige Gestikulationer, og paastaae nu som før, bedre slet ingen Gestus, end slette og upassende.

Siette Brev.

Søndagen den 16de October var atter en af de Aftener, hvor Tilskuerne, ved Opførelsen af den Uhældige Lighed, behøvede al Taalmodighed, for at udholde dette kiedsommelige Produkt til Enden. Imidlertid maae man tilstaae, at Selskabet giorde sig megen Umage for paa bedste Maade at udføre disse underlige Karakterer; uagtet Berkley den yngres Rolle er noget for svær for Hr. Eilersens Kræfter, forsikre vi dog, at han i Aften viiste, at han kan føle, eller

lade

lade som han folte, (hvilket kommer paa et ud for Tilskuerne), naar han beflitter sig paa at forstaae sin Rolle. Hans Stillinger, Gang og Armebevægelser vare virkelig gode og naturlige. Forbittrelsens Tone lykkedes ham meget godt — men, i 4de Akts 7de Optrin burde han ikke saa voldsomt stødt sin Kone fra sig; thi paa en saa haandgribelig Maade bør nok Skuespilleren ikke blive Naturen troe. Ligeledes burde nok Glasset ikke være saa stort og saa fuldt af den Drik, der skulde forestille Giften, thi med meget mindre kunde jo Hensigten opnaaes! I øvrigt kunde vi ikke indsee, hvorfor Hr. Eilersen havde valgt den underlige Klædedragt med Haarpung, Stadskiole, broderet Vest med lange Skiøder, hvide Silkestrømper og Kaarde: (hvorfor ikke Chapeaubas tillige med alt det andet?) naar han i 4de Akt skal ud at slaaes med Kingston. Smagfuld var den vist ikke, og engelsk endnu mindre. Pynter man sig til en Duel som til et Bryllup? — Maaskee Fannys Replikke i 4de Optogs andet Optrin har forledet ham dertil. Men vi troe, at under den der omtalte Dragt burde forstaaes Kaarden, og ikke haves Hensyn til nogen særskilt Klædedragt. Det rigtigste havde nok været, at Forf. havde ladet Berkley betiene sig af en Pistol istædet for Kaarde, eller at Skuespilleren havde selv taget sig denne Frihed.

Hvad

Hvad Jomfr. Rosenkildes Spil angaaer, tilstaae vi med Fornøielse, at hun ogsaa i Aftne spilte overmaade godt. At baade hun og Hr. Eilertsen ikke fik lydeligt Bifald, som de paa adskillige Steder fortiente, skal de ikke lægge paa Hiertet; thi Kienderes Antal er kun lidet, og Mængden vil saa gierne være Kiendere.

Hr. H. Møller havde Williams Rolle, og spilte den naturlig og i en ægte Sømands-Tone. I øvrigt var han ikke saa aldeles hiemme i sin Rolle i Aften, hvilket dog kun hændes ham sielden.

Jomfr. Falck gav Mis Molly saa saa — Munden gik ikke sielden i Baglaas, og saare uforstaaelig var hun ogsaa i Aften.

Hr. Søborg var Kingston, Herz Denbigh, F. Møller Blandford, Mad. Rongsted Galanteriehandlerske, og Hr. Sax Berkley den ældre, der alle, paa Hr. Sax nær, skilte sig saa godt ved disse ubetydelige Roller, som de fortiente — denne derimod deklamerede i Prædiketonen og foldede smukt Hænderne derved.

Syvende Brev.

Den 19de Octb. blev Merciers Ædikkemand og Duvals Gaardtiob opført, og udført til Alles Behag. Uagtet Ædikkemanden just ikke er af de

glimrende og henrivende Skuespil, uagtet det mere behager ved at læses end ved at sees, er der dog saa meget godt og ædelt i den gamle og unge Dominiques og i Jfr. Delomers Karakterer, saa mange muntre og vittige Optrin i de fleste af Julesorts, og saa megen god og sund Moral i det Hele, at det ikke kan andet end more.

Hr. J. Møller var den gamle Dominique. Vi saae ham udføre denne Rolle med inderlig Fornøielse. Hans Deklamation var ypperlig, hans Aktion og Mimik passende og skiøn. Han havde sin Rolle fuldkommen inde, hvilket han fortiener saa meget mere Roes for, som vi vide, at han paa faa Dage lærte den. Det, som i hans Spillemaade behagede os meest, var, naar han i 1ste Akts sidste Scene, næst sidste Replik, siger: "Du skal faae hende Dominique" hvorpaa han gik nogle Skridt og atter vendte tilbage, og i en Tone, der udtrykkede al den Glæde, hans Idee voldte ham, atter gientog: "Du skal faae hende" — og saa forlod han Skuepladsen i Hast. Det er af slige vel udførte Træk, man skal lære at kiende Skuespilleren.

Den unge Dominique blev udført ved Hr. Soborg, og udført upaaklagelig. Det eneste, vi kunde have at indvende, er, at han i Forstningen var noget for affekteret — og at den Forlegenhed, han

skulde

skulde udtrykke i anden Akts anden Scene, naar Jomfr. Delomer kommer ind, udartede til jomfruneligt Undseelse — thi her var hans Stilling for tvungen, hans Arme i en for kunstig Bevægelse, og Hovedet for skamfuld dreiet hen til venstre Side — men det er kun Ubetydeligheder mod hans øvrige skiønne og rigtige Spil.

Jomfr. Rosenfilde skilte sig overmaade vel ved Jfr. Delomers Rolle. Bedst gik Optrinet i anden Akt, hvor hun tilkiendegiver Julefort Faderens Uhæld.

Julefort gav Hr. Hertz med al den Lethed, Hurtighed og Snildhed Rollen udkrævede. I anden Akts femte Optrin var han overmaade hældig med Overgangene fra forstilt Kierlighed til sand Ærgrelse. I de Ord "Ja, ja, som De befaler, jeg gaaer," var Tonen ubeskrivelig god. Eet maa dog anmærkes, det er: at han lidt for meget og lidt for tit gnider sine Hænder i visse Roller!

Hr. Sax var Kiøbmand Delomer. Hans Monotonie var ubehagelig, og han gav Replikkerne en saa underlig og urigtig Tone, især i den Scene, hvor gamle Dominique tilbyder ham sine Midler, at den mildeste Dom man kan fælde, er: at han ikke forstod Meningen af det, han havde at sige. Det værste var,

at han ikke kunde sin Rolle, hvorved de Medspillende nu og da bleve satte i Forlegenhed.

Hr. Rongsted var Saphir og Hr. H. Møller Tieneren.

Vi komme nu til Efterstykket Gaardkiøbet. Dette lidet Stykke er saa lunefuld og vittig, at man ikke uden sand Fornøielse kan see det. Det blev ogsaa udført med Liv og Lyst. Hr. Hertz var Versak, Hr. Soborg Dermont, og Mad. Rungsted havde Mad. Dorvals Rolle; alle tre Roller bleve ypperligt udførte. Et Træk i Mad. Rungsteds Rolle hovede os overmaade meget. Sagen er denne: Da Dermont og Versak sidde i Lunden ved Aftensmaaltidet, spise de saa graadig, at den Tvivl billig kunde opstaae hos Mad. Dorval: disse Herrer ere nok ikke saa rige og velhavende, som de prale af. Mad. Rungsted viiste virkelig her, ved den Mine og ved den Opmærksomhed, hvormed hun betragtede dem, at saadan Tanke for en kort Tid just opstod hos hende — og derved gav hun efter vore Tanker tilkiende, at hun fuldkommen havde fattet Rollens Aand.

Jomf. Falk spilte Lises Rolle skikkeligt godt; men hendes: "o Himmel" kom meget for sildig, thi hun havde seet paa Dermont fra det Øieblik, hun kom ind i denne Scene.

Hr. Sax spilte Fervilles Rolle saa saa. Men,

den

den adskillige gange gientagne liden Replique i 15de Optrin "og Naboen?" gav han en ganske falsk Tone. Den skal siges med Ængstelse og Frygt; thi da han selv er Naboen, saa maae alle disse Forandringer, Versak har i Sinde at foretage sig med sin tilkiøbte Gaard, til liden Fordeel for Naboen, uendelig skrække ham.

Ottende Brev.

Den 25de October blev Eugenie opført. Stykket har stedse været yndet for Handlingens Vigtighed, for den lærerige Moral, og de vel skildrede Karakterers Skyld. I Almindelighed blev det godt udført, dog vilde de 2de første Akter ikke gaae saa ret fra Haanden.

Hr. Instruktor Schwartz spilte selv Baron Hartley, hvilket vi for vor Deel ere ham særdeles forbundne for, og kiendte vi ingen i dette Skuespillerselskab, der kunde taget sig paa at udføre denne vanskelige Rolle uden ham. At opregne alle Mestertræk i hans Spil, vilde blive for vidtløftig. Nogle faa lade vi os nøie med at anføre, f. Ex. 2den Akts 12te Scene, hvor han taler med Kaptainen om Klarendon, og gior sig lystig over den stakkels Pige, han har narret; — at Tonen og Aktionen her var mesterlig, kan

kan vel ingen nægte, der gior Paastand paa at have Smag. 3die Akts 5te Scene, hvor Datteren aabenbarer, at hun er gift med Klarendon. Den Maade, han her støder hende fra sig paa, og den Ømhed, hvormed han atter reiser hende op fra Gulvet, var den fuldkomne Skuespiller værdig. Ligeledes i 4de Akts 3die Scene, naar han for Sønneren gior rede, hvorledes han skal tale med Kongen, var Tone, Anstand og Spil ubeskrivelig skiøn — men alt dette lader sig bedre see og føle end beskrive. I øvrigt kom det os for, som Instruktøren ikke var sikker i sin Rolle, især i de første Akter. Det syntes os ligeledes, han havde valgt for simpel et Væsen og Anstand; thi uagtet Baronen er af en ærlig og huldrende Karakteer, aflader han dog ikke at være en værdig ædel Mand af fiin Levemaade, og troe vi, at næsten hele Rollen skulle være spillet omtrent i den Aand, som Hr. Schwartz spilte 4de Akts 3die Scene — her var Anstand og Væsen overmaade skiøn. Nogle mene, at Hr. Schwartz's Klædedragt var for burlesk, at han snarere lignede en Herman v. Bremenfeldt end Baron Hartley; men af disses Dom over Baron Hartleys Coustume, seer man, at de ikke har læst Forfatterens Forskrivt — da Hr. Schwartz til Punkt og Prikke var klædt, som Beaumarchais har villet have det. Eet kunde vi ikke forbigaae med

Taus-

Taushed, forend vi slippe denne store Skuespiller. Vi havde, nemlig, ikke ventet, i 4de Akts 14de Scene, at finde Lysene paa begge Borde tændte, hvor alting paa Banen skal være saa mørkt, at Sonnen ikke skal kunne see, men kun høre Tanten; hvor Sonnen anfalder sin Fader med Kaarden i Haanden, fordi han i Mørket troer at angribe en anden, og først da med Bestyrtelse opdager Feiltagelsen, naar Betienterne komme tilløbende med antændte Fakler. Da det nu allerede var lyst i Stuen, vare Faklerne ganske overflødige — men rigtigst havde det nok været, om Værelset havde været mørkt. Dog denne Feil maa ikke skrives paa Bestyrerens Regning; men paa Skuespillerindens, hvis Skyld det ene var.

Mad. Rungsted var Mad. Murer. Hun var godt klædt, og kunde sin Rolle til Punkt og Prikke. Men den Anstand, det stolte og spodske Væsen, som Rollen forudsætter, havde hun ikke ret i sin Magt. Visse Repliker, der skulle siges med Eftertryk og i en særdeles bidende og spodsk Tone, blev sagt med Ligegyldighed. F. Ex. 1ste Akt 9de Scene: "Man kan nok kiende, at det er min Broder der kommer, paa den Støi han gior. Ligeledes 2den Akt 12te Optrin: "det er ligesom hans petite maisons — og i samme Akt samme Optrin: "kom, lad os gaae, og lad disse

Herrer

Herrer fortælle hinanden deres ypperlige smaae Historier." Ordet ypperlig burde været lagt Vægt paa. Ligeledes Ordene i 4de Akt første og anden Scene: "Han kommer dog" der trende gange gientages, blev ikke udtryksfuld nok deklamerte. Mad. Murers Vrede og Fortvivlelse, og den Glæde, hun, som hævngierrig, føler over hans Komme, forudsætter en bitter Tone. Optrinet derimod i 4de Akt, hvor hun befaler Betienterne at lægge Haand paa Klarendon, lykkedes overmaade vel for hende — og Ordene: "Griber ham" blev sagt med al den Forbittrelse og Heftighed, de fordrede.

Hr. Soborg var Klarendon. Han var i de første Akter ikke hiemme som Kavaleer, maaskee at de stadselige Klæder, Kaarde o. s. v. vare ham i Veien. Siden gik det bedre, dog spilte han ikke med den Ild, den Ængstlighed og Ømhed, Rollen byder. I Begyndelsen var han heller ikke sikker i sin Rolle. Hans hældigste Scene var den, naar han som Bodfærdig kommer at godtgiore sine Forseelser. Dog, man kan lettelig undskylde det mindre hældige i Hr. Soborgs Spil; thi Klarendons Rolle henhører vel til Kavalerenes, men ikke til de almindelige.

Eugenie blev udført af Jfr. Rosenkilde. Den sygelige Tilstand hun skal være i, den Tungsind der skal vises i Lineamenter og Gang, den omme, boielige

lige, vemodsfulde Tone, hun skal tale i — de pludselige Overgange fra Glæde til Sorgmodighed og omvendt — de afvexlende Følelser mellem Haab og Frygt, Kierlighed, Had og Foragt o. s. f., er vanskelig at træffe og udføre, og so st efter megen Øvelse og lang Erfarenhed kan man bringe det saa vidt at spille Eugenie rigtig. Vi kan derfor uden mindste Vanære for hende paastaae: at hendes Spil manglede meget i den Fuldkommenhed, der udfordres til denne Rolles hældige Udførelse. Dog giorde hun sig al muelig Umage, og vi miskiende ingenlunde hendes store Flid og Bestræbelser. Nogle Steder lykkedes hende ogsaa ret vel. F. Ex. Optrinet, hvori hun aabenbarer Faderen sit Giftermaal med Klarendon; — Faldet i samme Optrin, naar Faderen støder hende fra sig; ligeledes i 5te Akt 9de Scene, hvor Greven ligger paa Knæ for hende, og hun i Fortvivlelse siger til Tanten: "Himmel! jeg synes jeg saae ham" og strax derpaa Replikken: "det er ham" — her var Gestikulation og Tone overmaade god og rigtig.

Hr. Herz var i Aften som Sir Carl aldeles ikke a son aise. — Hans Bedrøvelse var Raserie, hans Klager, Jammerskrig — og hans omme Deeltagelse i Eugenies Skiæbne gik over til Hulken. Vi troe, at denne Rolle i Hr. Møller jun. Hænder havde giort bedre Virkning.

Kapt.

Kapt. Cowarly blev godt spillet ved den ældre Hr. Myller.

Hr. Eilersen gav Drinks Rolle overmaade vel. Han deklamerede rigtig. Han ilede ikke med sine Repliker, hans Udtale var tydelig, og han gestikulerede sparsomt, men rigtigt og passende. — Vi takke Hr. Eilersen hjertelig for den Agtpaagivenhed, han synes at beære vore forhen giorte og velmeente Anmærkninger med, og skulde det inderlig glæde os, naar vi stedse maatte være overbeviste om, at alt hvad vi have sagt, og fremdeles vil komme til at sige for den gode Sags Skyld, maatte vorde optaget i den beste Mening, og ikke blive mistydet af Vedkommende.

Den 26de October glædede Hr. Schwarz og hans Selskab os med Hog over Hog af Dumaniant, og med et Efterstykke, omarbeidet af Hr. Soborg, Hemmeligheden kaldet. Det første kiender det danske Publikum allerede i endeel Aar, og er det meest underholdende og munterste Stykke, vi have seet. Det andet kiende vi egentlig som et Syngestykke, og vi maae tilstaae, at det ved Omarbeidelsen og ved Sangens Borttagelse ligesaa meget har vundet som tabt. Det Hele bestaaer i en Usandhed eller et opdigtet Mord, som man binder et Fruentimmer paa Ærmet, der helligen lover at holde

det

det taus, men i samme Øieblik fortroer det til en anden, der fortæller det til hele Egnen, saa det inden et Qvarter er i alle Folks Munde.

I Hog over Hog var Hr. Instruktøren selv Baron Frydenhielm. Vi ville intet sige om hans Spil, af Frygt for at sige for lidet. Vi ønske ellers hver god Skuespiller den Aandsnærværelse, som Hr. Schwartz viiste i Aften, og det 2 gange efter hinanden. Den første gang da Stolen gik sønder, da han sagde: "Ligemeget, saa vil jeg staae" — den anden gang, da han og Sletfod skal gaae ind og lægge sig, og man havde glemt at lukke Døren op, befalede han uden at betænke sig, at Sletfod skulde gaae bag om, for at lukke op.

Charlotte blev meget vel udført ved Jfr. Guldberg. Det er første gang vi have seet denne Skuespillerinde spille hos os. Hun lod til at eie mange gode Talenter for Theatret. Hun er velskabt, har sine Øine og Ansigt i sin Magt, deklamerer rigtig, og bevæger sine Arme ypperlig.

Mad. Rongsted spilte Jfr. Sørensen. I det Slags Roller havde vi endnu ikke seet denne Skuespillerinde, og vi maae tilstaae, hun overraskede os med sit gode og rigtige Spil. Stilling, Gang, Deklamation, Aktion og det forandrede Mæle var fortræffeligt, og blev overmaade vel vedligeholdt hele

Op-

Districtet igiennem. Skade, at hün havde saa lidet at sige i Stykket! —

Claus var den ældre Hr. Møller, som var fuldkommen i sit Fag, og spilte i vore Tanker overmaade godt og rigtig.

Georg blev udført af den yngre Hr. Møller. Hans Tone og Deklamation ville ikke hove os, den var deels for eensformig, og lignede mere den borgerlige Kavalers end en Tieners. Som forstilt Kaptain spilte han bedst.

Jomfrue Falck var Lise. Vi have Aarsag at være fornøiede med Jomfr. Falcks Spil i Aften. Hun snakkede ikke saa hurtigt som ellers, deklamerede godt, og talte tydelig. — Det eneste, vi have at indvende imod hende, var, at hun begyndte begge Viserne for høit, og vi undre meget, at hun slap lykkelig derfra. Skylden var maaskee mere dens, som accompagnerede hende i Kulissen, der ved en Slags Returnelle burde have ledet hende til en passende Tone, men han blev borte, og siden kunde han neppe følge hende.

Hr. Hertz var Greven, og spilte skikkelig godt i første Akt, kun at han var for passioneret, og alt for tidt slog Hænderne sammen med en klaskende Lyd — men i anden Akt glemte han ganske Greven; thi, da han kom ud af Kisten, giorde han en Hoben Hocus

pocus.

pocus. Scenen som Skrædder var uendelig komisk og moersom, men om den var saa rigtig, er et andet Spørgsmaal. Forfatteren har i det mindste ikke givet mindste Vink, der kunde forlede ham til, at bruge den tydskdanske Dialekt, og i Danmark har man vel ligesaa mange danske som tydske Skrædersvende.

Hr. Sax spilte den invalide Soldat ret godt.

I Hemmeligheden var Hr. Søborg Johan, og spilte med al den Letyed og Naskhed, Rollen udfordrede. Jfr. Falk som Sophie udførte sit Partie overmaade net. Jfr. Guldberg var Lene, og spilte i vore Tanker ikke saa godt, som i Høg over Høg. Hr. Møller jun. skilte sig skikkelig godt ved Lucas Rollen. Mad. Rongsted var som sladderagtige Grete ubetalelig god. Birkedommeren blev i Følge Rollens Aand spilt af Hr. Møller sen. saa komisk og smagfuld som mulig

Hr. Schwartz havde i Aften foranstaltet en overmaade skiøn Dekoration, som meget behagede. Vi ønskede i vor første Anmældelse, at saadant maatte skee, da man havde seet sig mæt paa de gamle. Man behøver kun at give Hr. Schwartz Vink om det, som behager Publikum, for at være redebon til at opfylde dets Ønsker, naar det nogenledes er ham muligt. For denne Redebonhed ere vi ham uendelig

deels meget forbunden, og ere overbeviste om, at han kan tit det lader sig giøre, fornøier os med sit ypperlige Spil. Hans Medvirken i disse tvende Aftener have ellers uimodsigelig viist, hvor gavnlig og nødvendig hans Nærværelse ved Proverne og Forestillingerne er.

Ved en Vens Bryllup.

Velsignede Time af Forsynets Haand,
Du skabte unævnelig Glæde!
Du knytted' det ønskte, det salige Baand,
Den Kierligheds trofaste Kiæde.
Og svinder end Elskov med ilende Aar,
Det ømmeste Venskab urokkeligt staaer,
Grundfæstet til snehvide Alder.

Ei nytte de Stabler af blændende Guld,
Ei Purpurets Rødme paa Kinden.
Du saae hint var Glimmer og svigeligt Muld,
Og dette som Avner for Vinden.
Blandt stablede Dynger man sielden saae Fryd,
Og hvor er det Purpur, der borger for Dyd?
Den Viise kan begge undvære.

Den

Den glimrende Dukke udgiorde saa tit
En Ynglings tilbedede Himmel;
Naar vennehuld Pige kun mærkedes lidt
Blandt Flauernes talløse Vrimmel.
Var Hierne og Hierte af Flitter opfyldt,
Var Pigen af tusende Smaaherrer hyldt;
Den Hylden var aldrig til Baade.

Den Pige, Du valgte, ej folgtes af Guld,
Ei Glimmer dig Kierlighed lærte.
Den Ædle var Dyden saa inderlig huld,
Og dette var alt du begierte.
Naar Guldet og Flitter og Skionhed svandt hen,
Stod Blidhed og Venskab ej altid igien.
Det mange for sildig begræde.

Den Ædle, Du valgte, skal krone din Tid,
Naar Dagen er svunden i Møie,
Og morknes end stundom den kommende Tid,
Et Blik af Din Elskedes Øje
Skal lyse det Mørke, skal jage den Sky,
Som vovede hen til din Bolig at tye,
For Glæden at blande med Qvide.

O! Edsberg, Din Lod blev misundelig stor,
At virke med utrættet Iver,
Mod hærdede Laster, med Sandhedens Ord,
Der mægtigste Vaaben Dig giver.

Den Time, Du offrer til Menneskers Vel,
I fierneste Dage skal glæde Din Siel,
Og Himlen Dig skabe paa Jorden.

Du lede den Unge, naar Oldingens Savn
Med Sorger og Kummer vil trykke!
Du trøste den Ældre, naar elskede Navn
Ham minder om hensvunden Lykke!
Vær Oldingens Raad og hans trofaste Ven;
Naar alt ham forlader, staae Du da igien,
Og let ham hans Udgang af Livet!

Du adled Fornuften og fulgte dens Røst;
Den Ædle du kaared' til Mage,
Den Blide Du valgte, skal vorde Din Trøst
I kommende ublide Dage.
Fryd lyse Din Kummer, Fryd slove dens Braad;
Held signe Din Idræt, Held krone Din Daad,
Til snehvid Du kaldes til Hvile.

O! signede Time af Forsynets Haand,
Du skaber unævnelig Glæde!
Du Livet omslynger med Kierligheds Baand,
Du tørrer de Øine, som græde;
Og svinder da Elskov med ilende Aar,
Det ømmeste Venskab urokkeligt staaer
Grundfæstet i snehvide Alder.

J. H. Larsen.

Malerkonst.

Af de Gamle er Malerkonst bragt til en anseelig Høide; især af Grækerne, som siges have lært den af de asiatiske Folk. Nogle Alderdommens Levninger, vidne om de gamle Konstneres Færdighed i de vigtigste Dele af Malerkonst, i Tegning og Smag. De Beskrivelser over adskillige Malerier, som Plinius, Pausanias, Lucian, Philostratus og andre have indrykket i deres Skrifter, vise tydelig nok, at denne Konst allerede i de ældre Tider har havt en mærkelig Grad af Fuldkommenhed.

Nytten af denne Konst bestaaer ikke blot i den Mænade af Fornøielser, som derved vækkes hos dens rette Kjendere, dens ægte Elskere. Ved Hielp af de med samme forbundne og dertil henhørende Konster, nemlig Kobberstikker-, Billedhugger-, Steen- og Stempelskiærerkonsten, tiener den til at fortplante store og fortjente Mænds Ihukommelse, ved Beholdninger af deres Portraiter; ved de varigste Erindringstegn, at underrette Efterslægter, i den tilkommende Verdenalder, om vigtige og store Tildragelser; ved indtagende og rørende Forestillinger, kan den muntre Mennesker til Dyd; den kan og give dem gyselige Indtryk, og skrække dem fra Laster.

Er der nogen Konst, som fordrer et Menneskes ganske Flid og fulde Application; saa er det den, hvorved synlig Skjønhed forestilles i et fuldkomment Ganske, som Naturen ikke frembringer: at give en flad Grund Forhøjninger, Fordybninger, og legemlige Skikkelser; at oplyse Mørket; at fremvise Ting, som Haanden griber i Nærhed, som Øjet seer i Fraliggenhed; at gjøre Lærredet levende og talende, saa den henrykte Tilskuer maae udbryde i disse Ord: den, som seer Gjenstanden i sig selv, seer den ikke bedre end jeg; og den flade Grund, som jeg betragter, er allene ved Følelsen forskjellig fra Naturen.

En Begynder i Malerkonst, maae fra Ungdommen af flittig betragte Skikkelsen af forskjellige Slags Træer, Planter og Blomster, forskjellige Slags Dyr, Fugle, Fiske og Insekter, Menneskers forskjellige Ansigtstræk, m. v.; han maae ofte besøge forskjellige Slags Manufakturer, forskjellige Slags Konstneres og Haandværkeres Værksteder; nøje maae han her betragte de mange forskjellige Slags forekomne Machiner, Dele og Redskaber, efter deres forskjellige Bevægelser, deres forskjellige Brug, deres forskjellige Nytte og Virkning.

Begynderen maae øve sig i at aftegne og afcopiere de største Mesteres Arbejder: dere

ved vænnes Haanden og Øjet til Proportionen i der Skjønne; til Characteren i Virtuosernes Mønstre. Han bør aftegne Hoveder og Brystbilleder paa ældre og nyere Medailler, hvorved læres, at forestille ophøiede Skikkelser; det vejleder og til en Kundskab om fyrstelige Personer; om berømte Mænd, som i sin Tid tildeels kunde blive Formaale i hans Malinger. Ingen Efterladenhed bør finde Stæd: alle hans Tegninger maae anlægges med Smag; ved Udtrykkets Rigtighed, maae de gjøres saa fuldkomne, som det er mueligt.

Den duelige Maler maae nødvendig have nogen Kundskab i Naturhistorie og Anatomie. Algarotti siger: at Anatomie er for en Maler det samme, som Grammatik for en Skribent. Af Naturen ere Dyrene, ligesom Planterne, afbildede efter visse Ordener, Classer, Slægter, og Arter; og ethvert Partie har deres særdeles Bygning, Levemaade, Næring, Fortplantelse. Af Naturhistorien bør han da kjende disse forskjellige Ordener, Classer, Slægter og Arter; han maae vide Classernes egentlige Characterer, f. E. Insekternes, Muskeldyrenes, Fiskenes, Fuglenes, o. s. v.; ligeledes maae vides Hovedslægterne i enhver Classe, Arterne i de forskjellige Slægter, og udi enhver Art, de mærkværdigste Dyrs Størrelse, Dannelse,

 Levo-

Levemaade, m. v. I Hensyn til Dyrenes Anatomie, maae han have nogen Kundskab om Delenes Beskaffenhed; om deres Bygning, Forhold, Skikkelse, Størrelse, Bevægelse, Samfund og Forbindelse med hinanden.

I Betragtning af det menneskelige Legems Anatomie; da er det fornødent, at han nøje kjender alle de forskjellige Dele, hvoraf denne konstige Machine er sammensat: deres Oprindelse, deres Beliggenhed, deres Forbindelse; de betydeligste Knoglers, Nervers, Muskers, Blodkars Forretninger og egentlige Beskaffenhed. Det var en overmaade nyttig Øvelse, naar den unge Maler, efter sit Genie, sin Indbildningskraft, og hans Kundskab i Anatomie, aftegnede den modstaaende Side af det, som efter Modellen allerede var aftegnet. Paa saadan Maade blev Musklernes Forretning forstaaelig; man saae da tydelig, hvorledes Musklerne, efter Legemets forskjellige Stillinger, maatte forkorte, udvide og hæve sig; og derved kunde forebygges, at Tegneren ikke skulde forestille den ene Halvdeel af Legemet, utvungen og frie, den anden derimod stiv og tvungen.

En Maling har opnaaet den største Fuldkommenhed, naar den forestiller Gjenstanden saaledes, som man lige for sig saae samme, enten i et Spejl, eller i et Camera obscura.

Men

Men naar et Camera obscura, i dette Tilfælde fuldkommen skal træde i Stædet for et Speil, og giøre just den samme Virkning; da bør det indrettes efter den af Lambert opfundne Maade. Maleren maae da for alle Ting have Kundskab i Perspektivvidenskab; thi en Maling kan ansees, som et Glas, igiennem hvilket man seer den afbildede Gjenstand. Naar den synlige Beliggenhed er antagen og bestemt; saa beroer Gjenstandens rigtige Forestilling, allene paa Øjets Højde, og Afstand mod dette Glas, nemlig paa Perspektivets Regler.

Man kan sige: at Perspektiv er Malerens Vejviser; ogsaa en Tømme. Denne Videnskab maae lære ham, saaledes at afbilde Gjenstandene efter det behørige Forhold af deres forskiellige Afstande, saa nogle synes at staae for ved, andre derimod, alt længere og længere bag ved disse: og ligesom at falde for ved Lærredet i foranderlige og forskiellige Afstande. Han maae have Underretning om de fornødne Regler, for at bestemme Billeder af Gjenstande, saaledes som de præsenteres i en given Afstand, og Højde af Øjet: han bør enten ved Tegning finde Billedernes betydeligste Hovedpunkter; eller og først udføre det analytisk, efter Kæstners Anviisning.

I Perspektivens første Deel, som kaldes Ichnographie, udfordres en Færdighed i at føre Triangler, Qvadrater, og andre ret-

linede Figurer, samt Cirkler og Ellipser i Perspektiv. Herved bliver især at mærke de betydeligste almindelige Regler udi Øvelsen af de ichnographiske Afridsninger. I Perspektivens anden Deel, som kaldes Scenographie, hvor der handles om perspective Forestillinger af Legemers Overflader, udfordres en Øvelse i at føre geometriske Legemer, saasom Terninger, Parallelepipeder, Prismer, Cylindrer, Pyramider og Kegler, samt afkortede Pyramider og Kegler, Tetraedrer, Octaedrer, Icosaedrer, og Dodecaedrer i Perspektiv. De i denne Deel angivne Methoder, til at bestemme de forskiellige synlige Højder af et Legems øverste Hjørner, hvis virkelige Højder ere lige, ere just de samme, af hvilke man betjener sig, naar man bag ved hinanden vil forestille mange Gjenstande af lige store virkelige Højder, saasom Træer paa Marken, Skibe paa Søen, Personer paa et Theater, m. v.

I Perspektivens tredie Deel, som kaldes Sciographie, udkræves at vide de Regler, efter hvilke, Legemers Skygger føres i Perspektiv, naar Lyset udbreder sig ved Straaler, der fare fra hinanden, som skeer ved en Lampe, en Fakkel, et Voxlys, o. s. v.; og naar Straalerne fra Solen falde parallele med hinanden, og støde mod den Grund, hvor Legemer staae. Lyset bestinner et Legeme, som kaster en Skygge, enten med Straaler der adspredes

spredes fra hinanden; eller med Straaler, som ere parallele med hverandre. I begge Tilfælde antages, at Lyset staaer højere end Legemets øverste Punkt. Naar Luen af et Lys, i det første Tilfælde, skal kaste en Skygge; da maae samme staae nær ved Legemet, at Straalerne snart kunde forenes, naar de uddrages mod Lyset. Men Solen oplyser et Legeme saa stærkt, at Skyggen bliver kjendelig endog i en stor Afstand: i en næsten uendelig Afstand, maae Straalerne først løbe tilsammen; og altsaa ere de optisk parallele.

Naar en Maling skal have en høj Stilling, da maae Øjepunkten antages neden til; derimod, naar Malingen skal betragtes i en Dybhed, da maa Øjepunkten være oven til, at Fladen under Synsvinklen i begge Tilfælde alt mere og mere kan sammendrages, io mindre og mindre Figurerne blive. Skal Malingen have en overmaade høj Stilling; saa maae Øjepunkten antages saa lav, at den udfalder af Malingen i sig selv, og at dens Flade ikke kan sees. Naar Øjepunkten i dette Tilfælde skulde treffe paa Malingen; saa maatte en horizontal Flade, synes at ligge skjev, og Figurerne maatte oven til fremhænge med Hovederne.

Efter at Øjepunkten er bleven bestemt; saa maae her tænkes paa den beqvemmeste Afstandspunkt. Den sande og eneste Afstandspunkt,

punkt, bør egentlig være den, udi hvilken man med et Blik kan overskue den hele Maling, og bedst kan adskille Delene i samme. Da Figurerne, i en Maling, kan betragtes, som en Mængde Piller og Støtter af en Bygning; saa maae hine, ligesom disse, først føres i Perspektiv, førend der foretages nogen videre Udføring. Derved undgaaes den Fare, at begaae Irringer i Figurernes behørige Proportion, efter deres forskjellige Afstand; derved bestemmes den ordentlige Formindskelse eller Forøgelse af deres Virkning i Øiet, efter Graderne i Afstanden. I denne betydelige Hovedfag, have endog de største Mestere ofte begaaet mærkelige Feil; men den berømte Raphael har alletider med den største Nøjagtighed iagttaget samme, saa de behørige Degradationslinier ere fundne paa mange af hans Arbejder.

Da Perspektivens Regler grundes paa Proportioner og Trianglers Egenskaber; saa maae Maleren have nogen Kundskab i den simple Geometrie. I Planimetrien maae især vides Figurernes Beskrivelse, deres Forhold og Deling; ligeledes i Stereometrien, Legemers Beskrivelse, Forhold og Deling. Paa saadan Maade, maae han gjøre visse og forsigtige Skridt, for at opnaae en Færdighed i rigtige og ordentlige Tegninger; thi den skjønneste

neste Colorit kan aldrig udslette eller skjule de Feil, som ere begangne i Tegningen.

Hannibal Carrache holdt den nøie Rigtighed i Omrldsningsliniterne eller i Contouren, for at være saa vigtig, at han regnede alt det øvrige næsten, som intet imod samme; og Hannibal havde Ret. Vel kan Naturen forandre Menneskers Farver og Fyldigheden i de kjødagtige Dele; men den kan aldrig tilsidesætte de Grundsætninger af den Mechanismus, der er i Legemets Bygning; den kan aldrig forandre de geometriske Regler, det Forhold, de Proportioner, som angaae de forskjellige Deles forskjellige Virkninger i Øjet.

Førend Maleren tager Penselen i Haanden, maae han i de optiske Regler være underrettet om Lysets og Farvernes Art og Beskaffenhed. Den Konst, at blande forskjellige Farver med hinanden, og saaledes at meddele den ene Farve en vis og behørig Deel af den anden, som der udfordres i Forhold af det Modskin af Lyset, hvilket Gjenstandene kaste paa hinanden, udgjør fornemmelig den behørige Harmonie i en Maling. Denne Harmonie grunder sig i Farvernes naturlige Uforanderlighed; og paa den for alle Legemer tilfælles Egenskab, at tilbagekaste flere eller færre af de farvede Straaler, der falde paa samme.

Ethvert Legeme tilbagekaster alletider det stærkeste Antal Straaler, af den Farve det haver. Naar tre eller fire Legemer, af hvilke, ethvert har sin visse Farve, stilles mod hinanden, og ethvert gives en vis Grad af Lys; saa kan det let erfares, hvad for Virkninger, som de vexelviis giøre paa hinanden, og udi hvilken Proportion Farverne befindes. Tager man en sammensat Farve; saa kan man derved ligesom adskille og opløse samme i dens Elementer. Jagttager man de Mellemrum af Farverne, udi en Soelstraale, som ved et Glasprisma er adskilt i sine Farver; saa indsees letteligen, hvilke Farver der stemme overeens og harmonere tilsammen, og hvilke ikke.

Efter Neutons Theorie, da er enhver Soelstraale sammensat af syv Slags Straaler, efter Antallet af de iagttagne Farver. Disse syv Slags Straaler blive adskilte ved deres forskiellige Brækninger; thi efter Farvernes forskiellige Beskaffenhed afbildes de alletider i en vis Orden, den ene oven over den anden, naar de komme tilsyne ved et Glasprisma. Lader man en Soelstraale indfalde i et formørket Kammer, igiennem en Aabning, omtrent af nogle Linier i Diameter; og man med et trekantet Glasprisma optager Soelstraalen under en vis Vinkel, som Neuton sætter at være 64 Grader; saa

ad=

adsplittes Straalen bag ved Prismet. De i Luften svømmende Støvgran, sees farvede; og hvorledes Straalen end optages, saa bekommer man et farved Billede.

Dette Billede er ikke cirkelrundt, men langagtigt. Ved Siderne bliver det nøje indsluttet af udløbende rette Linier; men oven og neden til, finder man Krumheder, der ikke saa tydelig ere bestemte. I en Afstand af 18½ Fod, fandt Neuton, at Billedet var 10¼ Tome langt, og 2½ Tome bredt. Oven fra ned ad, afbildes Farverne i følgende Orden: Rød, Pommerandsguul, Citronguul, Grøn, Himmelblaae, Purpur, og Violet. Disse Farver indtage ikke alle lige store Rum: naar man ikke agter Krumhederne, men inddeler det øvrige Rum i 360 lige store Dele; saa indtager Rødt 45, Pommerandsguult 27, Citronguult 48, Grønt 60, Himmelblaat 60, Purpur 40, og Violet 80 af disse Dele.

En Farve er stærk, i den fuldkomneste Grad, naar den samme overalt ikke tilbagekaster andre, end de farvede Straaler, af hvilke, den har Navn: men dette tilkommer alene en prismatisk Farve; thi alle Jordlegemer mangle en saadan Fuldkommenhed, efter deres forskiellige Art, udi større og mindre Grader. Efter Forsøg, anstillede af Lambert, erfares: at de tilbagekastede Straaler, tilsat Styrken

ken af det saa kaldede Bergblaat er $\frac{3}{20}$, Spanskgrønt $\frac{1}{8}$, Guult $\frac{3}{8}$, Mennig $\frac{3}{5}$, og Zinnober $\frac{4}{7}$, naar de tilbagekastede røde prismatiske Straaler, fra et tykt og ganske hvidt Papir, sættes at være = 1.

Naar en Farve blandes med Hvidt, saa bliver den lysere. Enhver lys Farve tilbagekaster flere hvide Straaler i vort Øje, end de der komme fra Farven i sig selv, uden denne Lyshed; og i denne Hensigt bliver det da ligegyldigt, enten dette saaledes følger af Naturen, eller fordi man har blandet Farven med Hvidt. Men herved maae mærkes: at naar man ved Synet skal bedømme Graderne udi Farvernes Lyshed; saa maae de betragtes i en og den samme Grad af Lys. Naar en dunklere Farve sættes i Solen, eller i det mindste i et klarere Lys, end en anden, skjønt lysere Farve af det samme Slags; saa kan disse Farver synes at være lige lyse.

Denne Lighed i den synlige Lyshed, maae ej allene hidrøre fra dette: at den udi Solen, eller den udi et stærkere Lys henførte Farve, tilbagekaster flere hvide Straaler; men fordi denne tillige tilbagekaster flere farvede Straaler, hvoraf den fører Navn, end den anden lysere Farve, som befindes i det svagere Lys. Naar altsaa Maleren, for at give sin Maling mere Lyshed, allene søger dette, ved at blande Hvidt udi samme; saa be-

gaaer

gaaer han en mærkelig Feil. Derved foran-drer han det Forhold, som er imellem de hvide og de farvede Straaler; thi han forøger kun Antallet af de hvide, uden tillige forholdsmessig at forstærke de farvede Straaler, saaledes, som det skeer ved Gjenstandene i sig selv.

Naar en Farve blandes med Sort, saa bliver den dunklere. Dunkle Farver ere de, som tilbagekaste de Straaler, af hvilke, de føre deres Navne, ikkun fra fristaaende Punkter udi deres Overflader; og Straalerne absorberes i alle de øvrige Punkter, i forskjellige Grader, alt efter en Forskjellighed i Farvernes Dunkelhed. Ligesom en Farve bliver lysere og klarere ved en Blanding med Hvidt; saa bliver den derimod mørkere og dunklere ved en Blanding med Sort. Men der bliver en betydelig Forskjel i Proportionen af denne Blanding. Den grønne Farve synes ganske vel at modtage Sort, uden derfor at ophøre, endnu at sees grøn; men den gule Farve, blandet med Sort, falder strax i det Brune; den røde Farve, blandet med Sort, faaer et hæsligt Syn; i den blaae Farve, tager Sort meget let overhaand, saa at Sort, som falder i det Brune, kan forbedres, naar samme blandes med Blaat.

En Farve kan være stærk, den kan være lys; og derfor er den dog ikke livagtig.

Den-

Denne Livagtighed opnaaes nærmest, naar Farvernes Styrke og Lysbed forbindes med hinanden. Men foruden dette, da synes der og til Livagtigheden, at udfordres en vis Glands, som kunde gjøre Farverne mere eller mindre glindsende, og meddele den en Skimmer, efter visse Gjenstandes naturlige Beskaffenhed. Saaledes synes man hos Metallernes Farver, at finde en vis Slags Tykhed, Glands og Skimmer, hvilken ikke finder Stæd hos Malernes Farver; og deraf hidrører den Vanskelighed, at male slebne Metalkar.

Omtrent af den samme Beskaffenhed er den Livagtighed i Farven, som findes paa adskillige Blomster, paa adskillige Fugles Fiere, paa Vingerne af adskillige Sommerfugle, o. s. v. Seer man slige Ting afbildede med de fineste og stærkeste Farver, ved en Pensel, som med al muelig Forsigtighed, Flid og Overlæg, er bleven ført i den duelligste Konstners Haand; saa har man vel Aarsag, at beundre Konstnerens Arbejde, og man synes at finde lutter Skiønhed, lutter Lighed med Naturen; men holdes Gjenstandene ved Siden af disse Malinger, saa seer man dog, at her ikke er den Livagtighed, den Glands, den Skimmer, som i Naturen selv.

Man

Man kan antage, at der fra Hvidt indtil Sort, gives 30 kjendelige Mellemgrader; og dette bliver da de Grændser, imellem hvilke, Maleren nødvendig maae indskrænke Graderne i de afbildede Gjenstandes Lyshed. Ved en Blanding allene af Hvidt og Sort, frembringes da 30 forskjellige Grader, blandt hvilke, den mellemste eller den 15de Grad, bliver det muligst fuldkomne Graat. Naar man imellem Hvidt og Sort, tager en anden enkelt eller og en sammensat Farve; saa udgjør vel denne Farve en Middelgrad imellem Hvidt og Sort, men det bliver ej alletider den 15de Grad. Blaat nærmer sig mere til Sort, end til Hvidt. Af de ommeldte 30 Grader, kan man antage 20 fra Hvidt indtil Blaat, og ikkun 10 fra Blaat indtil Sort. Grønt nærmer sig meget til den 15de Grad. Guult derimod, nærmer sig mere mod Hvidt, omtrent den 10de Grad fra Hvidt; men 20de Grad fra Sort. Rødt nærmer sig den 20de Grad fra Hvidt, og den 10de fra Sort.

Men herved gjør og en Forskjellighed udi Klarheden af det paafaldne Lys, en mærkelig Forskjel. Om Natten, allene ved det matte Lys fra Stjernerne, er en blaae, en sort, og en rød Klædning, ikke mærkelig forskjellige fra hinanden; thi de synes alle næsten lige sorte. Derimod, da kan man tydelig

kiende

kjende en guul og en grøn Klædning fra hin-anden. De samme Bemærkninger have og Stæd ved de Farver, der ere fremkomne af Blandinger. Blaat har en stærk Kraft til at fordunkle Rødt; thi en Blanding af disse tvende Farver, nærmer sig meget til Farven af Jernet, saaledes, som det kommer af Ilden, eller fra Smedens Hænder.

Hvad for en Forskjel der endog bliver imellem Klarheden af det svagere eller stærkere Lys i Naturen, som oplyser Gjenstandene; saa maae en Maling forestilles, at staae i et og det samme Lys. Men den maae dog saaledes præsentere Gjenstandene, som at en-hver af de samme paa Malingen stod i det samme Lys, udi hvilket Gjenstanden i sig selv befandtes i det Lidblik da den blev af-malet; og herved møde adskillige Vanskelig-heder. En udi Solen staaende graaagtig Muur, kan synes lige saa klar og hvid, som en anden ganske hvid Muur, der befindes i Skyggen. Maleren kan umuelig meddele sine Farver alle de forskjellige Grader af Klarhed og Dunkelhed, som findes ved de naturlige Gjenstande; thi han har ikke andet Lys end den hvide Farve.

Leonhard de Vinci har allerede for nogle Hundrede Aar siden anmærket: naar en udi Solen staaende hvid Muur afmales; saa kan den ikke afbildes med den behørige Klar-

Klarhed, med mindre at Malingen udsættes i Solen; men sættes den i Solen, saa bliver Skyggen udi Malingen altfor meget lys. Da nu Maleren ikke kan udtrykke alle de behørige Grader af Klarhed i sin Maling; saa er han nødsaget, at indskrænke de samme til nogle faa forskjellige Grader. Han maae søge, at sammendrage Klarhedens Grader paa en forholdsmæssig Maade. Et Camera obscura er af den Beskaffenhed, at det forholdsmæssig formindsker alle Ting ved Gjenstandene i sig selv; og i Henseende til Klarheden, bliver her det rene Mørke = o. Men i en Maling, kan Mørket ikke være = o. Hvor sort den Farve end er, af hvilken, Maleren betjener sig, til at forestille en Mangel af al Lys; saa er dog Malingen af den Beskaffenhed, at den maae sees i et Lys, for Exempel, Daglyset. Derved maae den sorte Farve alletider være synlig. Der gives intet sort Legeme, som ikke kaster noget Lys tilbage; men der gives ej heller noget hvidt Legeme, der ved det blotte Daglys tilbagekaster saa meget Lys, som naar det staaer i Solen.

Maleren maae da søge en Middelvej. I hans Malinger, maae han lægge til Grund en saa kaldet Middelklarhed. For det første maae han bestemme det Forhold, som under alle Omstændigheder befindes imellem Gjenstandenes forskjellige Klarhed, udi hvad for et

Slags Lys de end ere. Derefter maae han tænke paa en Bestemmelse af det Forhold, som er imellem Klarheden af forskjellige Slags Farveblandinger; og derved forholdsmessig at tildele enhver afbildet Gjenstand dens rette proportionerede Klarhed mod de forige. Skal f. E. et hvidt Huus afmales, af hvilket den ene Side staaer lige i Solen, den anden derimod ikkun oplyses fra en Deel af Himmelens Klarhed; saa maae man søge, at bestemme Forholdet imellem Klarheden af disse tvende Huses Sider. Den Side, som staaer lige i Solen, kan omtrent antages af Klarhed 6 Gange, at overgaae en anden lige saa hvid Gjenstand, som kun oplyses fra Klarheden af en reen Himmels Hemispære.

Graderne udi Gjenstandenes Klarhed, kunde strække sig lige fra Nattens største Mørke, indtil det klareste Soelskin; men det naturlige Lys kan betragtes i mange forskjellige, store og betydelige Grader. Efter mit Overslag, som med nogen Afvigning og Forandring, er grundet paa Bouguers Anmærkninger; da kan Lyset fra forskjellige Himmellegemer, omtrent vurderes efter følgende Forhold: naar Lysets Styrke fra en Fixstjerne af den fjerde Størrelse, gives 1250 lige Dele; saa har Lyset fra en Fixstjerne af den tredie Størrelse 2500; fra en Fixstjerne af den anden Størrelse 5000; fra en Stjerne

af

af den første Størrelse 10000; fra Planeten Jupiter 40000; fra Venus 180000; fra Maanen i første Qvarteer 729000000; fra Maanen, naar den er fuld 1458000000; fra Solen 801900000000000000.

Efter Lamberts Overslag, da skulde der omtrent udfordres 500000 Fixstjerner af den første Størrelse, til at frembringe et Fuldmaaneskin; omtrent 500000 Fuldmaaner, til at udgjøre det klare Daglys; og naar Daglysets Klarhed antages, at være liig Klarheden af et Stykke hvidt Papir, eller af et Stykke Gips, som ligger i Solen; saa kan denne Klarhed kun regnes for $\frac{1}{110000}$ af Solens Klarhed i sig selv. Det indsees da tydelig nok, hvor umueligt det er for Maleren, at indbringe slige Grader i en Maling. Da Lysets Klarhed i sig selv, kan være 1000, 10000, 100000, 1000000 ꝛc. Gange klarere, end den Gjenstand, som det oplyser; saa lader dette sig ikke indstrænke imellem 1 og 30, som ere Grændserne for Graderne i Farvernes Klarhed.

Det er ej heller Graderne i Klarheden, af de forskjellige Slags Lys, der oplyse Gjenstandene, som Maleren bør indstrænke og indbringe i sin Maling; men det er Graderne i Klarheden af de oplyste Gjenstande, i Sammenligning med hinanden, staaende i et og det samme Lys, som han forholdsmæssig bør

R 2 ind-

indskrænke, og afbilde med den mueligste Nøjagtighed. De retskafne Konstnere ere og gandske vel overbeviste om dette. Deres Malinger ere tildeels indrettede og bestemte saaledes: at nogle bør betragtes ved det svage Lys fra Stjernerne; andre, ved et Maaneskin; andre, ved Daglyset; andre, ved Solens Skin; andre, ved et antændt Lys, ved en Fakkel, ved en Lue af Ilden; andre, ved Morgenrødens Lys; andre, ved det D.. lys, der falder igjennem nogle Vinduer; andre, ved det Lys, der indfalder fra en smal Gade.

Det beqvemmeste og bedst passelige Lys, hvorefter Malerne i Almindelighed bør indrette en Maling, er det klare Daglys, det Lys, som kommer fra den med hvide Skyer overdragne Himmel; og dette, er allerede af Leonhard bleven anmærket. Dette Lys har en større Lighed og Overeensstemmelse med Klarheden af de derved oplyste Gjenstande, end deres Klarhed, sammenlignet med Klarheden af et brændende Lys, af Maanen, og af Solen. I Hensyn til Gjenstandenes forholdsmessige afbildede Klarhed; da bør Maleren stedse søge den beqvemmeste Middelvej: ikke, som en le Guide, blot være hengiven til et mat og svagt Lys; ej heller, som en Caravaggio, blot være indtagen for et stærkt Lys. Overalt maae Klarhedens Grader harmonisk udtage sig; og de afbildede

Gjen-

Gjenstandes Skygger maae, med en Jevnhed, alt mere og mere tabe sig, indtil deres Grændser, som bør være ukjendelige, bortsmelte og reent forsvinde.

Især maae de betydeligste Hoveddele i en Maling, ved et skiønsomt Valg af klare og dunkle Farver, ved en harmonisk Uddeling af Lys og Skygge, anordnes med den muligste Forsigtighed; og dette giver Malingen i det Hele en fortrinlig Grad af enuelig Fuldkommenhed. Men derved maae og iagttages, at enhver enkelt Deel udi samme, gives den mindste Udvidelse, og den mindste Brede, som det er muligt. De anbragte Lysstraaler, for at oplive de dunkle Stæder i en Maling, kan giøre en fortreffelig Virkning; men dette skeer ikke, med mindre, at de anbringes med Skiønsomhed og Overlæg. Det Blik man kaster derpaa, bør ikke betages sin behagelige Hvile; thi Øiet trættes ved alt for meget Lys i en Maling, ligesaa meget, som Øret i et talrigt Selskab, hvor alle paa engang tillige begynde at tale.

Malerne vælge sædvanlig en brun eller en rødagtig Grund, i deres Malinger; men det bliver en reen og tydelig Følge af de optiske Regler, at den hvide Grund passer sig bedst, og bestandig burde antages frem for nogen anden. Farvematerien, naar den meget fiint er reven, bliver gjennemsigtig, ligesom

som alle i Støv sønderknusede Legemer; den lader Lyset gjennemfalde, især, da Olien, som forener sig med denne Materie, noget nær er af den samme Tykhed. Naar Lyset falder paa Gips, eller paa en anden lige saa hvid Grund, som er beqvem til at modtage alle Slags Farver; saa bliver det tilbagekastet med dets hele Kraft og Styrke; da det derimod, paa en bruun Grund, meget svækkes og absorberes.

Udi en Maling, bliver Lyset og den hvide Farve, at betragte, som en og den samme Ting; og følgelig maae en Maling, paa en hvid Grund, være langt klarere og livagtigere, end paa en bruun. Paa den hvide Grund bliver Lyset i den hele Maling langt bedre forholdsmessig uddelet, end paa den brune eller rødagtige Grund, hvilken stærkere tilbagekaster de røde Straaler, end alle de øvrige. En Ansigtfarve maae altsaa mere livagtig fremkomme paa en hvid Grund, da den derimod af den brune stærk absorberes. Paolo Veronese, Rubens og de gamle Malere, have meget vel indseet denne Sandhed.

Maleren bør anvende al Flid for at samle sig nogle Stykker af de største Mesteres Arbejder. Deraf lærer han, at kjende de forskjellige Manerer i deres Anlæg, deres Colorit, deres Lys og Skygge, Figurernes Valg,

Pro=

Proportion, Orden, Forbindelse, Stilling, Characteer, m. v. Han bør stræbe efter, saavidt, som muligt, at træde i disse Mesteres Fodspor; at fremvandre paa deres Baner, med visse og forsigtige, med vaersomme og stadige Skridt. Ved ethvert vovet Forsøg, maae han først meditere; dernæst formere en Concept; derefter gjøre Indretningen; og endelig arbejde.

Blandt de største Mestere, de følgeværdigste Mønstre, fortjene især at nævnes: en Raphael, le Pousin, Claudius, Titian, Paolo Veronese, Rubens, Bassan, Leonhard de Vinci, Hannibal, Carrache, Michael Angelo, Tintoret, Correggio, Parmezan, Vandyk, Gerardou, Miris, Spagnolette, Albrecht Dürer, Rembrand, le Guide, Caravaggio og Andreas Sachi. Men blandt dem alle, maae en Raphael have den øverste Plads. Der var en besynderlig Reenhed i hans Anlæg, den højeste Fiinhed i hans Udtryk; den nøjagtigste Rigtighed i Proportion og Stilling af hans Figurer; den største Livagtighed i hans Colorit; den ordentligste Harmonie i hans Lys og Skygge; og overalt i det Hele, en ubeskrivelig Skiønhed, Behagelighed, og al muelig Fuldkommenhed. Raphael var den største Konstner; og han kiendte sin Styrke: hans Viisdom og Forstand

stand afholdt ham dog fra den daarlige Stolthed, at holde sig selv for ufejlbar: han vidste, at han var et Menneske; og, som et Menneske, at kunne fejle. Han fremlagde alletider sit Anlæg for indsigtsfulde Bedømmere; for sine ægte Venner, for at erfare deres Tanker og Mening. Efter mine Tanker, da bliver Raphael omtrent det samme blant Malerne, som Neuton blant Mathematikerne; og de Piles brugte en meget falsk Vægt, da han satte en Raphael og en Rubens i Ligning med hinanden.

I Hensyn til det Hele, havde da Raphael et betydeligt Fortrin, fremfor alle andre Malere; men i Betragtning af visse enkelte Ting og Stykker, da have adskillige af de andre Konstnere fuldkommen opnaaet den samme Højde, og fortjent Skjønneres Beundring. Hvad det Indtagende og Behagelige angaaer; da have Correggio og Parmezan været hans Medbejlere. Men den Sidste har ofte overtrædet Symmetriens Regler; og den Første, har ofte ikke været nøjaatig og rigtig, skjønt hans Figurer synes at leve og tale. Af en Basan, kan Maleren lære det frie, det dristige Penselstrøg; og af en Paolo Veronese, Fiinheden udi samme. Denne Konstner bør og følges, i Hensigt til Rigdom i Opfindelsen, og i de luftige Overflader; en Michael Angelo, i Hensigt til

Grun-

Grundighed i Tegning, og Manerer i det Skrækſomme; en Titian, i Henſigt til Farveblanding, og den ſkjønne Natur; en Rembrand og Caravaggio, i Henſigt til det Fortryllende i Skyggerne.

Ved at betragte de bedſte af en Rembrands afbildede Landſkaber, falder man i Beundring; man ſynes at være henført i de Egne, ſom foreſtilles; man føler Skyggens Kjølighed i alle Lemmer og Ledemod af Legemet. Le Pouſin, Claudius, og Titian vare og ypperlige Landſkabsmalere, iſær Titian. Efter Algarotti Beretning; da ſkal hans Marter St. Petri være det allerſkjønneſte Landſkab af Malerie. I dette Stykke kan man adſkille det ene Træ fra det andet, paa en Forſkjellighed af Stammerne; paa en Forſkjellighed af Bladene; paa en Forſkjellighed af de Træk og Skatteringer, hvormed Naturen har mangfoldiggjort og beriget dens Skueplads. Grunden er ſaa tydelig udtrykt, at en Botaniſt ſynes at kunne ſøge og ſamle Urter derpaa.

Hvad Figurernes Klædedragt angaaer; da bør Folderne i ſamme, ikke være tvungne: Klæderne maae falde lette, naturlige, og tillige viſe det Nøgne, ſom de ſkjule; Klæderne bør og give det Tøj tilkjende, ſom de formere. I Klædedragten maae ſøges en paſſelig Middelvej. Maleren maae herudi ikke

være

være alt for sparsom; men ej heller alt for overflødig. Ziraterne paa Klædestykkerne bør alletider anbringes med en Slags Sparsomhed, da dette ikke henhører til Hovedsagen og det Væsentlige.

Albrecht Dürer var fortreffelig i Klædedragten. Denne Konstner fulgte og alletider ordentlige og rigtige Regler, i Hensyn til Anlægget. Hans Composition var ofte meget behagelig; hans Tegning, for det meste, temmelig god; men han fejlede meget i den behørige Uddeling af Lys og Skygge. Vaseri siger: at Dürer var en Mand af et meget udvidet Genie; og han havde bleven en overordentlig Konstner, naar Italien og ikke Tydskland, havde været hans Opholdssted. Algarotti melder: at den store Raphael i sit Arbejdssted havde opstilt en Deel af Albrecht Dürers Tegninger.

Gerardou og Miris vare ypperlige Konstnere i at treffe Sandheden i deres Skildringer. De betjente sig gjerne af et ophævet Speil, naar de skildrede efter Naturen, for desto bedre at treffe Gjenstandenes Rundhed. Men et Camera obscura er hertil langt bedre og beqvemmere. Dette afbilder Naturen frivillig i alle Ting, uden nogen anden Forandring, end en forholdsmæssig Formindskelse. I Hensyn til Farvernes næsten umærkelige Degradationer; da kan Figuristen herved anstille

meget

meget nyttige Jagttagelser. Han seer, hvorledes de nær ved værende Gjenstande tydeligere udtage sig, og af Farve ere livagtigere end de andre, som ere længere borte. Figurmaleren, ligesaavel som Landskabsmaleren, kan med Nytte bruge det mørke Kammer til at forestille enhver Gjenstand, og at sætte Forbindelsen i det Hele, i den behørige Skattering. Denne Maade brugte en Spagnolette, da han udarbejdede nogle af sine underfulde Malinger.

Udi Malinger, som afbilde Bygninger, bliver Paolo Veronese den fortreffeligste Læremester. Algarotti anseer ham for det samme i Malerier af Bygninger, som Titian i Landskabsmalerier. Bramantas, Alberti, San-Micheli, Serlio, og Julius Romanus fortjene mere at berømmes, som Bygningsmestere, end som Malere; men en Palladio og Vignolo blive i dette Fag de Konstnere, som især fortjene at udmærkes, og efterfølges.

Vignolo blev meest ved det Antiqve; og i visse Poster, holdes han for at være rigtigere og omstændeligere end Palladio: derhos maae det dog tilstaaes, at der i hans Sammensætninger, og i nogle af hans Støtteordener falde nogen Tørhed; at Højderne af Fodstykker og Gesimser i hans Støtter ere noget uproportionerede, og mangle den høje

Smag,

Smag, der hersker og lever i de Ordener, som en Palladio har frembragt.

Palladio udsøgte det Fortreffelige blandt Mængden af Proportioner i det Antiqve. Saavel i hans Efterlignelser, som i hans Opfindelser, anbragte han en beundringsfuld Behagelighed, som erhvervede ham den Agtelse, at blive kaldet en Raphael i Bygningskonsten. Udentvivl har en Paolo Veronese betjent sig af dette udmærkede Mønster, og efter samme udarbejdet sine skiønne Bygningsmasinger, hvorudi Smag og Ziirlighed, med Pragt og Symmetrie, stride om Fortrinnet.

En duelig Maler bør alletider have sin Tegnebog og Blyantspen ved Haanden; og ved alle Lejligheder, i alle forekomne Tilfælde, aftegne og anmærke et og andet Mærkværdigt, som kan henhøre til hans Fag, og har Indflydelse i hans Konst: dette kan ofte være ham til stor Nytte; det kan undertiden beqvemt anvendes i hans Arbejder, naar han med sund Dømmekraft, og skiønsomt Valg betiener sig deraf til rette Tid, Stæd og Maade.

Adskillige smaae Øvelser, et og andet Stykke, udkastet efter den blotte Phantasie; en Aftegning af de foranderlige Figurer udi Skyggerne; som Grenene og Bladene paa et Træe, mod Solens Nedgang, kan kaste paa en hvid Væg eller Muur; og andet mere

saadant Spillearbejde, i hans frie Timer, kan og ofte være til større Nytte, end man formoder. Det nyttigste blandt slige malers mæssige Spillearbejder, bliver dog den Øvelse med fem Punkter, da man af samme, efter deres forskiellige Stillinger og Beliggenhed mod hinanden, søger at finde Hoved, Arme, og Fødder af en Figur, hvoraf kan udkomme mange forskiellige og besynderlige Stillinger.

Maleren kan og, mod Aftenen, gjøre sig nyttige og fornøjelige Reflexioner, ved at betragte den farvede Skygge, som formedelst visse naturlige Aarsager, i visse Tilfælde kan erfares. At Gienstandenes Skygger almindelig ere sorte, eller noget graaeagtige, det veed enhver; men til visse Tider, at see grønne, blaae og røde Skygger, det synes noget besynderligt; og hos den tænkende Tilskuer, maae dette nødvendig vække Beundring. Mod Solens Nedgang, erfarede Büffon, at Skyggen af nogle Træer, som faldt paa en hvid Muur, i en Afstand af 20 til 30 Fod fra Træerne, havde den skjønneste grønne Farve; ligeledes, at Skyggen af et Stakitværk, som stod 3 Fod fra Muren, fuldkommen saaledes var afbildet, som det nyelig med Spanskgrønt havde været overstrøget.

Büffon faldt i Beundring over dette Syn, da hverken Naturforskerne eller de Stjernekyndige, tilforn havde meldt noget om samme.

me. Om Morgenen derefter, ved Solens Opgang, betragtede han andre Skygger, paa en anden hvid Muur; men i Stædet for at finde dem grønne, som han formodede, da fandt han dem blaae, af den livagtigste Indigofarve. Paa den samme Dag, ved Solens Nedgang, saae han Skyggen igjen at være grøn, ligesom den befandtes om Aftenen tilforn. Siden, efter den Tid, betragtede han Skyggen meget ofte, deels ved Solens Opgang, deels ved dens Nedgang; men saae den aldrig mere med nogen anden, end den blaae Farve: undertiden var denne blaae Farve meget livagtig, ofte lyseblaae, til andre Tider dunkelblaae; men alletider blaae.

Mazeas erfarede følgende mærkværdige Syn, ved tvende forskjellig farvede Skygger, af et og det samme Legeme, i en og den samme Tid. Maanens Lys, og Lyset af en antændt Voxstabel, som stod i en Afstand af 6 Fod fra en hvid Væg, faldt begge tillige paa et uigiennemsigtigt Legeme, hvilket havde kun en Fods Afstand fra Væggen. Begge disse forskjellige Lys, frembragte tvende forskjellige Skygger, af et og det samme Legeme. Den ene Skygge havde en rød Farve, nemlig den, som blev foraarsaget ved det optagne Maanelys; men den anden Skygge, som fremkom formedelst det optagne Voxstabellys, havde en blaae Farve. De rette Linier, man

fore=

forestille sig, at gaae fra Maanen, og fra Voxstabellyset, til det ommeldte Legeme, gjorde de en Vinkel af 45 Grader med hinanden; hvoraf følger, at den ved Maanelyset foraarsagede Skygge, blev oplyst af Voxstabellyset, og den ved Voxstabellyset fremdbragte Skygge, blev oplyst af Maanelyset.

Mazeas og Beguelin have meget forskjellige Tanker, om de egentlige Grunde og Aarsager til de farvede Skygger; men Beguelins Mening bliver den, som, efter mine Tanker, er mest naturlig, rimelig og antagelig. Beguelins Mening, er denne: paa det Stæd, hvor Voxstabellyset ikke kunde komme, maatte Skyggen være blaae, formedelst det med Himmelluftens højblaae Farve, beblandede Maanelys, som faldt paa den samme; men derimod, hvor hverken de fra Himmelen tilbageslagne Straaler, eller Maanestraalerne kunde komme, maatte Skyggen være rød, fordi den var oplyst af det røde Voxstabellys. Endelig overalt, hvor de fra Himmelen, fra Maanen, og fra Voxstabellyset udfarende Straaler blandede sig med hinanden, maatte den Farve over en af de tvende Skygger beholde overhaand, som indeholdte den største Mængde, af de med Farven ligenavnige Straaler; den synlige Farve maatte være passelig og proportioneret med Qvantitæten af det

Hvie

Hvide, det Røde, det Blaae, som de ommeldte forskjellige Slags Lys indeholde.

Naar Maleren, Tid efter anden, nøje har betragtet og sammenlignet en og den samme Ting, som af forskjellige Konstnere, forskjellig kan være behandlet og udført; saa bliver hans Geni derved alt mere og mere frugtbart: derved underholdes den Enthusiasme, som ulmer i hans Indbildningskraft. Ved at læse gode Skrifter, som angaae hans Konst, samt poetiske og historiske Bøger, beriges hans Sind og Forestillingskraft med glindsende Billeder og skjønne Beskrivelser. Deraf erfarer han adskillige vigtige og navnkundige Tildragelser, med en Mængde Omstændigheder, som ere overeensstemmende til at formere en Handling; deraf kan han udsøge de pathetiske Gjenstande, som er Maleriets Triumph.

Men ved Brug og Anvendelse deraf, maae han stedse have for Øine Eenheden og Harmonien i det Hele; og ved alle de Figurer, der skal indføres i hans Maling, i Henseyn til Stæd, Beliggenhed, Stilling, Characteer, m. v., som gives enhver især, maae han holde Regnskab med sig selv, om Valg, Anlæg, og Forbindelse er passelig, overeensstemmende og rigtig. Han maae især ikke forglemme, hvorledes Hovedfiguren ved Lyset og den behørige Farve bør adskilles fra alt

det

det øvrige; hvorledes den bør føres i Perspektiv, at Øiet alletider hæftes paa samme. Alt for stor en Mængde af Personer i en Maling, trætter Synet; og Maleren burde efterligne den dramatiske Digter, i at antage saa faa Personer, som det efter Æmnets Beskaffenhed er muligt.

Maleren har ikke opnaaet den øverste Spidse i sin Konst, nemlig det saa kaldte Udtryk, førend han i sin Maling for Sindet kan opdage de Ting, som Øiet ikke seer; førend han kan afbilde Gjenstande, som synes at være uden for Malerkonstens Sphære. Malerkonsten, i dens vidtløftigste Udstrækning, kan ej allene, formedelst Farver, Lys og Skygge, forestille Haardhed og Blødhed, Ruhed og Glathed, som Følelsen adskiller; men den kan og forestille Lyd og Bevægelse. Disse Ting beroer paa en vis Afbildning, af visse Dele, hvilke i Sindet kan vække det sædvanlige og almindelige Begreb om Lyd og Bevægelse.

Ja, Malerkonsten har og den underfulde Magt, formedelst Farver, Ansigtstræk, og Legemets Stillinger, at udtrykke Følelser, Sindslidelser, og et Menneskes hele Character; og saaledes kan da Øiet i en vis Maade lære os, at føle, begribe, dømme, og at sætte Sindet i Bevægelse; men til en lykkelig Afbildning af dette Fortreffelige, udfordres

dres og, foruden al muelig anvendt Flid, Øvelse, Grundighed, Skjønsomhed og Overlæg, en vis Gave, som Naturen skjænker sine Ynglinge.

Leonhard de Vinci holdt stumme Mennesker for at være Malerens bedste Læremestere, i Hensyn til Konsten angaaende Udtrykket; thi ved den Bevægelse, som de gjøre med deres Hænder, Øjne, Øjnebryne, og med det hele Legeme, formere de et Slags stum Talekonst. En Sokrates holdt Konsten i Udtrykket for at være Malerens højeste Fortjeneste, og hans egentlige Øjemeed. Det er Konsten i Udtrykket, som i en Maling fortryller Sindet og Sandserne: det er den stumme Digtekonst; og en Maling, uden Udtryk, er i visse Maader at ansee, som et Menneske, uden Liv.

Ved slige Bestræbelser, kan da Maleren opnaae en mærkelig Grad af Fuldkommenhed i sin Konst; derved gjøres han beqvem, duelig og nyttig til at frembringe retskafne Arbejder, som fortjene Skjønneres Roes; derved udvikles hans Evner og Naturgaver paa den bedste og ordentligste Maade. Han kan da arbejde med Lyst; og hans Virksomhed er ikke forgjæves. Han anvender al muelig Flid, i behørig Orden; thi han kjender Lyset i hans Virkekreds. Han bedømmer andre Maleres Arbejder, med upartisk Skjøn-

som-

somhed og Kritik. Han væmmes ved at see det Fuskermessige; han opdager Mangler og Ufuldkommenheder, ved at betragte det Middelmaadige; han føler, røres, henrykkes, ved at skue det Mesterlige.

Idelig stræber han efter, at beriges med nye Kundskaber, med vigtige Opdagelser, som angaae hans Fag; men nøje prøver, vejer og dømmer, hvad han vælger og antager. Stedse søger han, at udøve den mueligste Fuldkommenhed udi sine Arbejder. I Hensyn til Sandhed, Klarhed, Naturlighed, Eenhed, Harmonie, Styrke, Korthed, Rigdom, Udtryk, er hans Aandsgave anstrænget: Sandhed i de synlige Gjenstandes Efterligning; Rigtighed og Rigdom i Billeder, Sammenligninger, Skildringer; Regelmessighed, Orden og Overeensstemmelse i Delenes Sammenføjelse og Forbindelse; Skjønhed og Behagelighed i Dannelse; Styrke og Livagtighed i Udtryk. Naar han tager Penselen i Haanden, opulmer den malermessige Enthusiasme i hans Indbildningskraft: han seer den hele Natur besjælet; og han gjør intet Træk, intet Penselstrøg, uden tillige at forestille sig, at han arbejdede i en Raphaels Nærværelse.

Fester.

Lud=

Ludvig og Trine.

Med stadigt Blik og mørke Miine,
Med Haanden under blege Kind,
Stod vræmodsfuld den skionne Trine,
I Læ for kolde Nordenvind.
Det store lyse Øje blaae
Saa stivt henover Soen saae.

Mod kantefulde Klippes Sider,
Et Skib er knust af Stormens Magt,
Og hvinende det rædsomt slider
De Stumper af dets fordums Pragt.
Syv Mennesker man endnu saae
Paa knuste Vrag fortvivlet staae.

Og modlos stod en mægtig Skare,
Og stirrede paa vilde Hav.
Hvert Øieblik saa steg den Fare,
Alt fleer' i Havet fandt sin Grav.
Paa Bredden af den snevre Viig
Opkastedes de Armes Liig.

Hvem vover sig paa vrede Bølge?
Hvo tor, hvo kan vel rædde her?
O! skulde De de andre følge?
See ikkun to tilbage er!
"Jeg er beredt, hvo følger mig;"
Var Ludvigs Svar, blandt Hobens Skrig.

Vi følge dig, vi ere rede,
For Brødres Liv vi vove alt.
Vi frygte ej for Havets Vrede,
Skiøndt mangen Ædel derfor faldt.
Vi haabe alt, vi prøve vil,
Og strax man lagde Aarer til.

Nu strømmede den stride Taare
Fra Trines Øje, da det saae
Den stolte Baad, med sveine Aare,
Igiennem Bølgetoppen gaae.
Thi blide Trines Elskovs Havn,
Var vrede Bølge i sin Favn.

"O Ludvig! saae du nu min Smerte
"Min Svagheds tunge haarde Løn.
"Den Qval som piner Trines Hierte
"Hun nægted Dydens ædle Søn.
"Hun elskte dig, men tørde ej
"Betræde Elskovs vilde Vej.

"Saa ofte steg udi mit Hierte
"Den glade Bøn til Himmelen:
"Var Ludvig den, du mig beskierte,
"O! Gud! til Livets hulde Ven!
"O! elskte Ludvig ikkun mig;
"Da var jeg glad og lykkelig.

"Dit

"Dit Haandtryk og din blide Mine
"Dit omme elskovsfulde Blik
"De vidnede, du elskte Trine,
"Og for at sige det, du gik
'Til mig — men ak jeg grusom var,
"Din Rolighed jeg myrdet har.

"Den sidste Aftens Minde saarer,
"Og dybt er Saaret i mit Sind,
"Da paa min Haand de stride Taarer,
"Nedstyrted' over blege Kind.
"Dit tunge vemodsfulde Blik
"Mig grusomt giennem Siælen gik.

"Fortvivlet lod din qvalte Stemme:
"Lev Trine! elskte Trine vel!
"I Gravens Skiod kan jeg kun glemme
"Hvor kier du var og er min Siel.
"I Gravens Nat, i Dodens Boe,
"O! Trine! ikkun der er Roe.

Nu Trine taug, men Ludvig svæved'
Paa vrede Bolges falske Top.
Fælt Stormen hyled, Skoven bæved',
Og Tangen steg paa Stranden op.
Hist fierne dumpe Bolgeslag,
Lod huult fra sonderknuste Vrag.

"De

"De ræddet er," saa skreg den Skare,
  Der stod i Skum ved vilde Hav.
See, kiekt de overvandt den Fare,
  Og trodsede selv Storm og Grav.
De ædle Mænd, skiønt Stormens Magt,
Skibbrudne Folk har Redning bragt.

I stærke Baad man tog de Arme,
  Og stødte glade fra det Vrag;
Men vrede Bølges Morderharme
  Fremhastet Ludvigs sidste Dag.
En Brænding ham fra Roret rev,
Og dybe Hav hans Gravsted blev.

For Trine nu det Budskab lyder:
  "Den ædle Ludvig er ei meer.
"I Himlen alt han rolig nyder
  "Sin Løn for hvad, han giorde her.
"Hans kolde Liig man fundet har,
"Mod Klippen sønderknust det var.

Da Trine hørte det hun blegner,
  Ej meer hun nævner elskte Navn;
Men taareløs og stum hensegner
  I Dødens broderlige Favn.
Til Kirkegaard det Liig blev bragt,
Og ned ved Ludvigs Side lagt.

J. H. Larsen.

Exempel paa en yndig Disputermaade og dens herlige Virkning.

Eusebius — fordum Bisskop i Cæsarea i Palæstina — har den i sin Kirkehistories 7de Bog 24 Kap. omtrent saaledes:

"Imellem den Alexandrinske Bisskop Dionysius, og den Egyptiske Nepos (som "var bleven henreven af Chiliastiske Griller) "hans Tilhængere blev aftalt en Sammen"komst, for mundtligen at afhandle den Sag. "Dionysius begyndte ikke med heftig Smel"den, eller Foragt, eller Forkættrelse mod den "Nepos; som han havde paataget sig at "igiendrive. Tvertimod: han bevidnede høiti"deligen, at han agtede og elskede ham saare "høit formedelst hans kristelige Troe, hans "arbeidsfulde Virksomhed og Beløbenhed i den "hellige Skrivt; samt, at han uden al Mis"undelse høiligen roeste og anbefalede hvad "han rigteligen og ordentligen havde lært — "men, da Intet maatte være et retskaffent "Menneske dyrebarere, end Sandhed; saa vil"de han med Frimodighed drøvte den, og "saaledes søge at rette det, hvori han maatte

synes

"synes at være skeiet ud fra Sandhedens "Vei. Under Disputatsen selv (som gik of- "fentligen for sig, og varede i tre hele Dage) "fremlagde Nepos's Tilhængere et, af ham "forfattet Skrivt, som en Art af Rustkammer "og uindtagelig Muur; dog saa, at deres "Beskedenhed, Sandheds Kierlighed og vel- "anstændige Forhold ganske behagede Diony- "sius, som beundrede, at de saa ordentligen "og med saa blid en Sindighed fremsatte de- "res Spørgsmaale, Besvarelser og hvad de "indrømmede; samt, at de ikke med ubøyeligt "Rethaven bleve ved, at forsægte hvad der "befandtes at være urigtigt; men saavidt "som muligt, søgte at blive noie ved det "Omhandlede; og for Samme at anføre deres "Grunde; og dog undsaae sig ikke ved — "efter overveiende Fornuftgrunde — at foran- "dre deres Mening, og hylde Sandhed, hvil- "ket de villigen giorde, uden al Forstillelse, "og som for Guds Aasyn, naar Modpartens "Beviser fandtes grundede i den hellige Skrivt. "Udfaldet af Disputatsen svarede og lykkeli- "gen til denne herlige Biskops Ønske. Thi "hin Læres Formand og hæftigste Forfægter, "navnlig: Coracion, ei allene fremrakte "sin Haand, og offentligen tilstod sig over- "vunden af Sandhedens Magt; men endog "helligen — i alle hans tilstædeværende Til- "hængeres Paahør — lovede, at han herefter

"aldrig meer vilde tale eller skrive om hiin "Mening, eftersom han af de — den modsatte — Grunde var bleven fuldkommen "overbeviist om dens Urigtighed. Og alle de "forsamlede Kristne glædede sig høyligen over "det Passerede.

Mon Verdens Aarbøger have fler Exempler af den Slags? Fortreffelige Dionysius! Herlige Coracion! Signed være i Evighed Eders fromme og sandhedskiærlige Sind! Ak! at den blide Aand, der besiælede Eder, maae stedse hvile over alle Kristne! — stedse hvile over den, der nedskrev disse Ord!

N. Blicher.

Præst i Randlev.

Anekdoter.

---

1) Efter Søeslaget ved Aboukir sendte Bonaparte to Officierer paa det engelske Linieskib Swiftsure, for at tilbyde Forfriskninger. Efter at de havde spiist ombord, sagde en af Fransimændene: Englænderne have for Skik

at

at skyde med utilladelige Brandsager; derved gik der Ild i Orient (det franske Admiralskib); tilmed var den franske Leir for kort Tid siden to gange kommen i Brand ved Ilden fra Swiftsure, og man havde fundet en Materie, som ikke kunde slukkes. Kaptain Hallowell hørte dette bestyrtset, og befalede paa Stedet, at hans Overkanoneer skulde komme og medbringe nogle af de Kugler, af hvilke man for nærværende Tid betiente sig. Paa det Spørgsmaal: «hvorfra disse Kugler?» var Svaret: «Fra Spartiate» (et af de franske Skibe, som blev taget for Aboukir. Englænderne undersøgte derefter disse Kugler nærmere, og fandt, at de brændte under Vandet og fortærede sig efterhaanden, indtil der tilsidst blev en ganske liden almindelig Kugle deraf. En anden sprang og udbredede Ildmaterie.

2) Swiftsure opfiskede adskillige Ruiner af Skibet Orient, iblandt andet et stort Stykke af en Mast. Af denne Masts Træe og Jern lod Kaptain Hallowell forfærdige en Ligkiste, som han forærede Lord Nelson. Denne antog den som et Stykke af stort Værdie, besluttede at føre den allevegne med sig til Søes, og engang at lade sig begrave deri.

A voyage

A voyage up the Mediterranean in his Majestys Ship the Swiftsure, one of the Sqvadron under the command of Rear Admiral Nelson etc. by C. Williams 1800.

J. Paludan.

Et mærkværdigt Phænomen.

Den 26 April faldt i Overdepartementet ved Laigle en skrækkelig Regn af Sten i en Omkreds af 2 Qvadratmile. Man talte i det mindste 2 til 3000 Stene fra 2 Drachmers til 17½ Punds Vægt. Denne Tildragelse blev frembragt ved en Ildkugle, som nogle Øjeblikke tilforn lod sig see i Atmosphæren. Biot som paa Regieringens Befaling maatte giøre en Reise til Stedet, for at undersøge Sagen, har indberettet Virkeligheden til National Institutet.

J. P.
